

**UNIVERZITA KARLOVA**

**Filozofická fakulta**

Katedra sociologie

# Diplomová práce

Bc. Barbara Kovářová

**Prediktory dezinformovanosti v období pandemie COVID-19 v české  
společnosti**

**The predictors of disinformation trust during the COVID-19  
pandemic in the czech society**

Praha 2024

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Petr Lupač, Ph.D.

**Poděkování:**

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Mgr. Petru Lupačovi Ph.D. za cenné rady pramenící z vysoké odbornosti v tomto tématu a připomínky při vypracovávání práce a za čas věnovaný konzultacím.

**Prohlášení:**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 2.5.2024

Bc. Barbara Kovářová

**Klíčová slova:**

Dezinformace, Česká republika, senioři, propaganda, regrese analýza, sociální média, sociologie

**Keywords:**

Disinformation, Czech Republic, seniors, propaganda, regression analysis, social media, sociology

**Abstrakt:**

Tato diplomová práce se zabývá tendencí české společnosti důvěřovat dezinformacím. Cílem je odhalit jaké společenské faktory tuto tendenci nejlépe predikují. Vyhodnocení probíhá na základě internetového dotazníkového šetření u 862 respondentů a výsledky ukazují, že nevlivnějšími faktory na míru dezinformovanosti jedince jsou nejvyšší dosažené vzdělání, důvěra v instituce, důvěra v tradiční média, důvěra vládě, pocity anomie, vnímání mezinárodní solidarity, post-materialistická hodnotová orientace, politická znalost, preference alternativních informačních zdrojů oproti tradičním a odmítání institucionálních informačních zdrojů. V diskusi jsou formulovány interpretace dat vzhledem k aktuální literatuře a dostupným empirickým datům.

**Abstract:**

This diploma thesis deals with the tendencies of Czech society to trust disinformation. The goal is to reveal which social factors best predict this tendency. The evaluation is based on an internet questionnaire survey of 862 respondents, and the results show that the most influential factors on the level of disinformation trust of an individual are the education, trust in institutions, trust in traditional media, trust in the government, feelings of anomie, perception of international solidarity, post-materialist value orientation, political knowledge, preference of alternative information sources compared to traditional ones and rejection of institutional information sources. In the discussion, interpretations of the data are formulated in relation to current literature and available empirical data.

## Obsah

<b>1. Úvod</b>	<b>8</b>
<b>2. Teoretická východiska</b>	<b>14</b>
<b>2.1. Dezinformace</b>	<b>14</b>
2.1.1. Mediální prostředí	17
2.1.1.1. Aktivní a pasivní (algoritmická) selektivita	18
2.1.1.2. Homogenní shluky	20
2.1.1.3. Redukce intermedie	21
2.1.1.4. Polarizace společnosti	23
2.1.1.5. Mediální gramotnost	24
2.1.2. Dezinformace v českém kontextu	25
<b>2.2. Důvěra</b>	<b>26</b>
2.2.1. Institucionální důvěra	29
<b>2.3. Informační zdroje</b>	<b>31</b>
<b>2.4. Anomie a solidarita</b>	<b>33</b>
<b>2.5. Post-materialismus</b>	<b>36</b>
<b>2.6. Politická angažovanost</b>	<b>38</b>
<b>2.7. Sociodemografické atributy</b>	<b>39</b>
<b>2.8. Shrnutí teoretických východisek</b>	<b>41</b>
<b>3. Empirická část</b>	<b>44</b>
<b>3.1. Cíle výzkumu</b>	<b>44</b>
<b>3.2. Charakteristika výzkumného vzorku</b>	<b>45</b>
3.2.1. Popis závislých proměnných	46
3.2.2. Popis nezávislých proměnných	47
3.2.3. Úprava proměnných před analýzou	52
<b>3.3. Metoda výzkumu</b>	<b>57</b>
<b>3.4. Analýza dat</b>	<b>57</b>
3.4.1. Třídění prvního stupně	59
3.4.1.1. Věk	59
3.4.1.2. Vzdělání	61
3.4.1.3. Pohlaví	62

3.4.2.	Třídění druhého stupně	63
3.4.2.1.	Lineární regrese	63
3.4.2.2.	Ordinální logistická regrese	65
<b>4.</b>	<b><i>Shrnutí</i></b>	<b>69</b>
4.1.	Diskuse	70
4.2.	Budoucí směry zkoumání	77
4.3.	Hodnocení a limity výzkumu	78
<b>5.</b>	<b><i>Závěr</i></b>	<b>79</b>
<b>6.</b>	<b><i>Literatura</i></b>	<b>80</b>

# 1. Úvod

Dezinformace jsou dnes systematicky zkoumány řadou vědeckých odvětví v kontextu současné společnosti, a to kvůli jejich rostoucímu negativnímu vlivu na veřejné mínění, politické a společenské procesy (Mohd Yatid, 2019). Oproti dřívějšímu má tento fenomén, definovaný jako záměrně šířené nepravdivé informace, rostoucí a znepokojující dosah a intenzitu (Cheyfitz, 2014). Historicky jsme již byli svědky dezinformací, ale s novými komunikačními technologiemi a tím i novým mediálním prostředím, se jejich vliv dramaticky zvýšil. Silná infiltrace dezinformací do všech digitálních platforem a nárůst jejich množství v informační prostoru, je obzvláště nebezpečné. Stačí totiž samotné vystavení se dezinformacím a již je v očích jedince napadena legitimita vědeckých faktů a oficiálních politických narativů, jak uvádí Einstein a Glick (2015). Není tudíž ani třeba přímo s informací interagovat, aby měla negativní dopad. Faktory, které jsme na základě hluboké rešerše označili za vlivné na tento rapidní nárůst v kvantitě dezinformací, podrobně popisujeme níže v teoretické části.

Negativní dopady šíření dezinformací jsou rozsáhlé a jmenovitě zahrnují například polarizaci společnosti (Tucker et al., 2018), která zvyšuje konfliktnost mezi společenskými skupinami a současně snižuje odolnost vůči dezinformacím samotným (Frischlich & Humprecht, 2021); dále ohrožují finanční blahobyt; snižují schopnost státu čelit vnější agresi (Alkhalili & Robila, 2021), čímž i ohrožují samotnou fyzickou a ekonomickou bezpečnost občanů (Sługocki & Sowa, 2021). Z pohledu dopadů na individuální úrovni jsou známy emoční, často finanční a někdy dokonce fyzické (Fallis, 2014).

Cíle dezinformací a jejich šířitelů jsou mnohostranné, ale primárním cílem je narušování demokratických institucí a šíření nepravdivých informací, které podkopávají důvěru a delegitimizují stát a státní zastupitele v očích občanské společnosti (Bennett & Livingston, 2018). Šířiteli jsou různí aktéři, včetně "trollů", botů, falešných zpravodajských webů, konspiračních teoretiků, politiků, stranických médií, a dokonce i zahraničních vlád (Tucker et al., 2018). Tyto skupiny mají různé motivace, včetně finančního zisku (Burkhardt, 2017), posílení politické ideologie (Eldridge, 2018), a dokonce i účasti na informační válce (strategické využívání informací k dosažení politických, ekonomických nebo vojenských cílů) (Diamond et al., 2016). Vedle záměrných šířitelů existuje také výrazně početnější skupina pasivních účastníků na šíření dezinformací. Tito jedinci nevědomky sice sdílejí nepravdivé informace, ale čerpají je z „pro



ně“ důvěryhodných zdrojů, jako jsou například členové jejich sociálních sítí a skupin (Guess et al., 2019). Pro ně samotné jsou to tedy informace důvěryhodné, ač například dále neověřované. Je to právě tato skupina šířitelů, která nás zajímá nejvíce. Jsou jimi totiž běžní občané, kteří takovým informacím úplně či částečně důvěřují. Faktory, které jejich míru důvěry těmto dezinformacím (neboli míru dezinformovanosti) potenciálně ovlivňují, jsou středobodem naší práce. Naším cílem je totiž zjistit, jaké společenské fenomény nejlépe takzvaně „predikují“ míru dezinformovanosti. Na základě rešerše akademických prací a dostupných dat jsme vybrali několik faktorů, které na základě toho zdají být relevantními. V krátkosti je nyní představíme, důvody našeho výběru blíže rozebereme dále v teoretické části.

V první řadě se nejvýznamnějším zdá být faktor důvěry. Z dosavadní literatury, která mapuje sociální realitu obklopující dezinformace, vyplývá, že důvěra, obecná, institucionální a mezilidská, negativně souvisí s důvěrou v dezinformace (Buchanan & Benson, 2019; Hameleers et al., 2022; Zimmermann & Kohring, 2020). Jinými slovy čím více jedinec důvěřuje institucím, médiím a cizím lidem obecně, tím nižší míru dezinformovanosti vykazuje. Konkrétně míra důvěry v instituce hraje zásadní roli při určování náchylnosti jednotlivců věřit dezinformacím (Zimmermann & Kohring, 2020). Podobně významnou se zdá být důvěra v tradiční zpravodajská média. Považování tradičních médií za nepřátelská a nedůvěryhodná vede jedince k hledání informací jinde. Toto „jinde“ je často alternativními zpravodajskými platformami, včetně extremisticky orientovaných webů a sociálních médií (Fletcher & Park, 2017; Müller & Schulz, 2021). Tato místa jsou často propagátory nedůvěřivosti oficiálním narativům, populismu, anti-establishmentu a zpochybnění oficiálních žurnalistických autorit (Figenschou & Ihlebæk, 2019). Za alternativní zdroje informací v této práci považujeme v této práci širokou kategorii online nežurnalistického decentralizovaného zpravodajství, jako jsou tweety, blogy nebo alternativní online zpravodajské zdroje odrážející (nad)stranické názory, či populární jedinci (srov. Haas, 2004).

Dosavadní výzkum ukazuje, že míra dezinformovanosti je silně ovlivněna preferovanými informačními zdroji, tj., z jakých míst jedinec čerpá informace neboli jeho preferovanými informačními zdroji. Jak jsme již zmínili, pokud jedinec nevěří tradičním zpravodajským médiím, obrátí se na alternativní média (Hameleers et al., 2022; Tsftati & Peri, 2006). Alternativní média jsou však často zdrojem dezinformací a dezinformačních narativů, není tedy překvapením, že pokud je preferovaným zdrojem informací jedince alternativní médium, jeho tendence věřit dezinformacím roste (Zimmermann & Kohring, 2020). Zde narážíme na

takzvaný potenciální přemosťující faktor. Klesající důvěra občanů ve veřejné instituce, která v posledních letech stabilně klesá napříč všemi státy (Brady & Kent, 2022), podkopává důvěryhodnost oficiálních zdrojů informací, jelikož jsou často s veřejnými institucemi afilované a sdílí oficiální narativ (Müller & Schulz, 2021). Deficit nedůvěry v instituce tedy vede k nižší důvěře v oficiální zdroje a tím se jedinec přiklání k alternativním zdrojům, které jsou však často šířiteli dezinformací.

Literatura poukazuje na pocity anomie jako na další potenciálně vlivný faktor. Vztah mezi anomii, kterou chápeme klasicky jako rozpad společenských norem a solidarity (Teymoori et al., 2016), a tendencí věřit dezinformacím se zdá být nepřímý. Jinými slovy může být pouze přemosťujícím faktorem. Jako příklad lze uvést výzkum od Lima a de França (2021), kteří zjišťují, že nedůvěra politickým institucím je velmi dobrým prediktorem anomie, čím méně důvěry, tím více anomických pocitů. To by mohlo poukazovat na vztah institucionální důvěry, která má dopad na anomické pocity a ty pak ovlivňují, jak moc je jedinec ochoten věřit dezinformacím. Na základě podobného principu se také zdá, že silnější anomické pocity vedou ke snížení úrovně mezilidské důvěry (Bornand & Klein, 2022). Tedy nižší důvěra v instituce znamená více anomických pocitů, přičemž tato důvěra pozitivně souvisí s obecnou důvěrou a důvěrou v média (Ariely, 2015). To vše by mohlo vykreslovat potenciální souhru s důvěrou v dezinformace, což chceme ověřit.

Na druhou stranu politická angažovanost má, zdá se, přímý a relativně silný vztah s tendencí věřit dezinformacím. Není však z literatury zcela jisté, zdali vede k větší či menší dezinformovanosti. Politická angažovanost silně pozitivně koreluje s užíváním sociálních médií jako primárního zdroje informací a jako nástroje pro sdílení svého názoru (Valenzuela et al., 2019). Ač se to na první pohled zdá jako pozitivní fenomén pro demokracii a občanskou společnost, některé předchozí výzkumy ukázaly, že politicky angažovanější jedinci mají vyšší pravděpodobnost šíření zkreslených informací než jejich méně politicky angažované protějšky (Flynn et al., 2017; Reedy et al., 2014). Zde narazíme na rozpor. Valenzuela (2013), že politická angažovanost na sociálních médiích může posilovat schopnost jedince kriticky hodnotit informace a rozpoznávat dezinformace. Naopak Valenzuela (2019) a White a kol. (2006) Naopak druhá strana ukazuje, že vyšší politická participace online může vést k intenzivnějšímu sdílení jak informací, tak i dezinformací. Bližší vysvětlení tohoto rozporu si uvedeme dále v teoretické části. Jedním z našich cílů je přispět k poznání reálného průběhu tohoto vztahu a zastání jedné či druhé strany této neshody.

Post-materialistická hodnotová orientace jedince je dalším z našich zkoumaných aspektů. Velice robustní studie od Tsfati a Ariely (2014) poukazuje na post-materialistické hodnoty jako na významný prediktor důvěry v tradiční média. Uvádí, že tento vztah lze přičíst politické post-materialistické kultuře mladé generace, která se vyznačuje skepsí vůči politickým institucím a s nimi spojenými oficiálními narativy, informacemi a médii. Jelikož jsou post-materialistické hodnoty spojovány s mladší generací (Inglehart, 1981; Theocharis, 2011), tak by právě ta měla vykazovat vyšší náchylnost k přijímání dezinformací, jelikož méně věří tradičním médiím (Wilson et al., 2011) a to je silným prediktorem volby alternativních informačních zdrojů a důvěry dezinformacím. Zde však dochází k rozporu, jelikož je to naopak starší generace, která má vyšší tendenci věřit dezinformacím (Caramacion, 2021). Tento vztah mezi post-materialismem a důvěrou v instituce je zřejmě ovlivněn i vzděláním. Ugur-Cinar a kol. (2020) totiž zjistili, že post-materialismus společně s vyšší úrovní dosaženého vzdělání má tendenci snižovat důvěru v politické instituce. Z toho je zřejmé, že i tento faktor je vhodný k prozkoumání z hlediska vztahu k míře dezinformovanosti.

V poslední řadě se zaměříme na sociodemografické atributy. Bylo prokázáno, že důvěra v dezinformace koreluje s řadou sociodemografických faktorů. Například studie provedená Caramacionem (2021) ukazuje pomocí regresní analýzy, že stoupající věk jedince vede k rostoucí důvěře dezinformacím. Jelikož je v sociologii běžné, že socio-demografické atributy, jsou pouze přemostující proměnné, jedním z cílů naší práce je identifikace faktorů, které za tímto vztahem stojí. Vzdělání je dalším významným faktorem, které naopak vede ke snížené důvěře dezinformacím (Caramacion, 2021; Maffioli & Gonzalez, 2022; van Prooijen et al., 2015). Naopak studie od Maffioli a Gonzalez (2022) přichází s opozičním názorem, že příjem, věk a vzdělání hrají minimální roli v predikci dezinformovanosti jedince.

Díra ve výzkumu dezinformovanosti a jejích vlivných faktorů v české společnosti je zřejmá. Až na výjimky většina výzkumů na toto téma probíhá v USA nebo v západní Evropě (Štětka et al., 2021) a střední a východní Evropu mívá. To je však velkým nedostatkem vzhledem ke komunistické zkušenosti těchto zemí a s tím spojeným, dodnes přetrvávajícím, vlivem Ruska. Například zrovna Česká republika je nazývána „Laboratoří ruské hybridní války“, jelikož od ruských zdrojů proudí do českého mediálního prostředí obrovské množství dezinformací, pro-ruských zpráv a propagandy proti-NATO a proti-EU (Alvarová, 2017). V ruských dezinformacích jsou pochopitelně propagovány ruské národní zájmy (Filipec, 2019).

Záměrem je vytvořit v cílových zemích žádoucí emocionální odezvu, která povede k podpoře ruské zahraniční politiky (např. anexe Krymu atd.) a ekonomických snah (Filipec, 2019). Je na místě se akademicky zabývat novými možnostmi obrany proti těmto snahám a slabými místy v dosavadní obraně české společnosti. Z toho je zřejmé, že analýza dezinformovanosti a jejích prediktorů je v českém prostředí ještě více relevantní, než se může na první pohled zdát.

Cílem naší práce je odhalit významné prediktory dezinformovanosti českého občana. Z výše uvedeného vyplývá naše výzkumná otázka:

*VO: Jaké z následujících atributů predikují tendenci věřit dezinformacím – důvěra, pocity anomie, politická angažovanost, post-materialistické hodnoty, preferované informační zdroje a sociodemografické charakteristiky jako věk, vzdělání a pohlaví?*

Pro orientaci již zde shrneme hypotézy, které z naší rešerše na sociální realitu dezinformací a dostupných empirických dat, vzešly:

*H1a: Obecná důvěra negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H1b: Důvěra ve veřejné instituce negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H1c: Důvěra v tradiční média negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H2: Anomické pocity pozitivně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H2a: Vnímání solidarity ostatních zemí vůči své vlastní negativně souvisí s tendencí důvěřovat dezinformacím.*

*H3: Vyšší míra politické angažovanosti negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H4: Vyšší míra post-materialistických hodnot pozitivně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H5: Preference tradičních informačních zdrojů oproti alternativním, negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H6a: Sociodemografický atribut věk pozitivně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H6b: Sociodemografický atribut nejvyšší dosažené vzdělání negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H6c: Sociodemografický atribut pohlaví souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

Nyní se již přesuneme k teoretickým východiskům. Zodpovíme si podrobněji otázku na základě čeho jsme vybrali právě zmíněné faktory, a proč jsou relevantní.

## 2. Teoretická východiska

V teoretické části této práce nejprve představíme relevanci tématu dezinformací, tedy především jak dezinformace vznikají, kdo je šíří, jak se šíří, za jakým cílem a jaké to má společenské dopady. Dále představíme důvody, proč jsme vybrali právě tyto konkrétní faktory jako potenciálně vlivné na dezinformovanost jedince a pokusíme se zachytit průběh a způsob fungování tohoto vztahu. To vše s ohledem na dosavadní literaturu a dostupná data.

### 2.1. Dezinformace

Dezinformace, jak je definuje Cheyfitz (2014), je záměrné šíření nepravdivých informací s cílem ovlivnit názory občanů nebo politiku a politické procesy. Abychom adekvátně pochopili roli, jakou dezinformace zastávají v současné společnosti, a identifikovali potenciální hrozby, které tyto dezinformace představují jak pro jedince, tak pro státní struktury, je nezbytné nejprve nahlédnout na důvody, proč se dezinformace staly v poslední době předmětem intenzivního zkoumání napříč různými vědeckými disciplínami.

Historicky nejsou dezinformace novým fenoménem, avšak hrají velmi specifickou roli v kontextu současné digitální éry a dosahují doposud nepoznaných negativních dopadů na demokratické společnosti (Pérez-Escobar et al., 2023). Jednou z významných změn v informačním prostoru je doposud nevídané množství dezinformací, v důsledku tomu někteří autoři říkají až „záplava dezinformací“ (přičemž poukazují na pandemii COVID-19 jako na nejpłodnější období) (Frischlich & Humprecht, 2021). Šíření a vlivu dezinformací napomáhají i radikální změny v komunikačních technologiích a mediálním prostředí, které si podrobně popíšeme v kapitole 2.1.1. *Mediální prostředí*.

Na první pohled by se mohlo zdát, že samotná existence velkého množství dezinformací v informačním ekosystému neklade zásadní riziko pro průměrného jedince, avšak existuje řada studií, které poukazují na opačný trend (Bennett & Livingston, 2023). Například stačí samotné vystavení se dezinformacím a již je v očích jedince napadena legitimita vědeckých faktů a oficiálních politických narativů, jak uvádí Einstein a Glick (2015). Není tudíž ani třeba přímo s informací interagovat, aby měla negativní dopad. Ilustrativně, v rámci jednoho výzkumného šetření na klimatickou změnu bylo zjištěno, že subjekty, které byly vystaveny konspiračním

narativům, následně vykazovaly nižší zájem o angažmá ve veřejném politickém dění a projevovaly menší ochotu přijmout opatření směřující k redukcí jejich vlastní uhlíkové stopy (Jolley & Douglas, 2014). Tento jev naznačuje, že i pasivní expozice konspiračnímu obsahu může mít signifikantní dopad na chování v populaci. To představuje relevantní hrozbu snížené ochoty akceptovat vědecky podložené informace a oficiální politické narativy s vlivem na budoucí chování.

Kdo je tedy systematickým producentem a šířitelem dezinformací? Různorodá kombinace aktérů včetně „nezávislých trollů“, „placených trollů“ (Mihaylov et al., 2015), „botů“, falešných zpravodajských webů, konspiračních teoretiků, politiků, stranických médií a zahraničních vlád (Tucker et al., 2018). V počátku internetu byly nejčastějšími dezinformátory „nezávislí trollové“. Byli to jednotlivci, kteří měli za cíl podvést mainstreamová média tak, aby reportovala jejich falešné zprávy a informace. Jejich nejčastější strategií, kterou odhalil Marwick a Lewis (2017), je začít u lokálních zpravodajství, které reportují jejich „zprávu“, aniž by byla patřičně verifikována a odsud se tato zpráva může dostat až ke středně velkým, a nakonec největším zpravodajským médiím. Řádově novějším a převažujícím fenoménem jsou „trollové“, placení „troll farmami“, proto název „placení trollové“. Zaměstnanci těchto farem dostávají kvóty a jsou instruováni tak, aby ovlivňovali konverzace o regionálních, národních a mezinárodních otázkách (Tucker et al., 2018). Cílem je podpora konfliktních témat a rozdmýchání konfliktní diskuse. Takzvaní „boti“ nejsou lidé, ale softwary, pracující kvantitativně, za cílem posílení dosahu nějaké dezinformace či propagandy tím, že jí ve velkém množství na sociálních médiích komentují, sdílí a lajkují falešné profily (Forelle et al., 2015; Stukal et al., 2017). Aktéři jako falešné zpravodajské weby jsou zjevně motivovány především finančním ziskem. Vzhledem k poměrně nekontrolované povaze sociálních médií, která jsou z velké části financována reklamou, se někteří šířitelé dezinformací mohou zaměřovat výhradně na maximalizaci zisku. Pokud jejich článek získává popularitu, přináší to příjmy z reklamy vždy, když uživatel navštíví původní webovou stránku, kde byl obsah publikován. To podněcuje různé podnikatele k zapojení se do obchodu s dezinformacemi (Allcott & Gentzkow, 2017; Burkhardt, 2017). Jedním z šířitelů jsou i samotní politici, kteří sdílením pochybných informací, podporujících jejich pozici, mohou získat pozornost a popularitu (Marwick & Lewis, 2017). Nakonec jsou šířiteli i samotné vlády cizích států v rámci „informační války“. Jak zjišťuje Diamond a kol. (2016), tak sociální média a internet napomohly dosahu této války vedené především autoritářskými režimy jako je Rusko. Fragmentace současného mediálního prostředí vystavuje zpravodajská média na Západě riziku omylného šíření narativů či

dezinformací propagovaných státními médii, jako je *Russia Today*. Manipulace vnímání klíčových událostí a témat je usnadněna tím, že ztěžuje odlišení pravdivých informací od dezinformací (Diamond et al., 2016).

Šířitelé však nejsou jen záměrní, omylným šířitelem je každý, kdo sdílí dezinformaci ať přímo z dezinformačních zdrojů nebo z jemu důvěryhodných zdrojů (například členové jeho sociální sítě a skupiny). Dle Guess a kol. (2019) až 10 % uživatelů sociálních médií jsou nevědomky šířiteli a až 7x častěji jsou to jedinci nad 65 let (oproti nejmladší skupině). Jak jsme již naznačili, takto skupina omylných šířitelů je pro nás středobodem práce.

Jaké taktiky šířitelé k distribuci dezinformací používají? Jedná se například o manipulaci fungování vyhledávacích algoritmů tak, aby některé zprávy a informace pravděpodobněji vyskakovaly nahoře než jiné (bližší fungování algoritmů viz podkapitola *Aktivní a pasivní (algoritmická) selektivita*). K tomu se používá, jak uvádí Tucker a kol. (2018), například strategické volení klíčových slov (přidávání momentálně populárních klíčových slov k propagaci určitých webových stránek a zpráv v hodnocení vyhledávačů a tedy jejich umístění nahoru); odkazové bomby (spojení konkrétních vyhledávacích dotazů s požadovanými webovými stránkami) a vytváření „společností vzájemného obdivu“ (webové stránky odkazují na sebe vzájemně a tím si dodávají nejen legitimitu, ale i pozitivní hodnocení od algoritmu vyhledávače).

Dopady dezinformací jsou dalekosáhlé a vyskytují se jak na makro, meso tak i mikro úrovni. Na makro úrovni se jedná především o polarizaci společnosti (Tucker et al., 2018), která zvyšuje konfliktnost mezi společenskými skupinami a současně snižuje odolnost vůči dezinformacím (Frischlich & Humprecht, 2021); dále ohrožují finanční blahobyt; snižují schopnost státu čelit vnější agresi (Alkhalili & Robila, 2021), čímž i ohrožují samotnou fyzickou a ekonomickou bezpečnost občanů (Sługocki & Sowa, 2021); podněcují problémy s legitimitou státního aparátu (Bennett & Livingston, 2018). Současně jsou ohroženy demokratické procesy, které závisí na faktické informovanosti občanů, tak aby mohli jednat ve svém zájmu (volit dle svých potřeb atd.) (Pérez-Escobar et al., 2023). Výzkum od Kuklinski a kol. (2000) prokazuje, že stále roste skupina lidí, která na základě dezinformací mění své volební preference. Dezinformace ohrožují i samotnou bezpečnost státních celků, a to především v období krize, jak nám ukázala pandemie COVID-19. V období krize se totiž jejich šíření výrazně posiluje, čímž destabilizuje naladění veřejnosti a brání fungování základních orgánů státu, čímž dále ještě zhoršuje dopady

krize (Sługocki & Sowa, 2021). Jako příklad můžeme uvést neochotu občanů dodržovat vládní nařízení (například nošení roušek apod.), jelikož nejsou přesvědčeni o správném fungování rozhodujících institucí. Na mikro (individuální) úrovni se jedná o emoční, často finanční a někdy dokonce fyzické dopady (Fallis, 2014).

### 2.1.1. Mediální prostředí

S nástupem sociálních médií dochází k řadě změn v mediálním prostředí. Jsou to právě sociální média, která nově slouží jako zpravodajská platforma pro stále rostoucí procento populace (Gangadharbatla et al., 2014). Velkou změnou je i silná integrace sociálních médií do každodenního života a jejich vysoká frekvence užívání (Mohd Yatid, 2019). Před nástupem sociálních médií byl obsah téměř výhradně produkován jednosměrně masovými médii, která vytvářela obsah směřující od média k jeho konzumentům. Uživatelsky generovaný obsah téměř neexistoval a s ním spojené množství informací a zpráv, ze kterých šlo čerpat (Gao, 2020). Azzimonti a Fernandes (2023) shrnují, že v digitálním světě sociálních médií nejsou lidé jen příjemci informací, ale stávají se také jejich tvůrci. Jakákoli informace může být okamžitě sdílena s rozsáhlým publikem. Je však pro konzumenty často obtížné ověřit pravdivost informací, jelikož šířením zprávy se ztrácí její původní zdroj. To vytváří příležitosti ovlivňovat veřejné mínění anonymně a mnohem účinněji.

Tento nový uživatelský obsah a prostředí sociálních médií mají svá specifika, která silně ovlivňují šíření dezinformací a dezinformovanost jedinců online. Tato specifika popíšeme v následujících podkapitolách, jedná se jmenovitě o: fragmentaci mediálního prostředí, aktivní a pasivní selektivitu informací uživateli sociálních médií; redukci intermediace v novém digitálním prostředí a polarizace společnosti. Některá tato specifika jsme již odhalili a podrobně popsali v předešlé semestrální práci (Kovářová, 2022), proto je níže pouze krátce shrneme.

#### 2.1.1.1. *Aktivní a pasivní (algoritmická) selektivita*

Vzhledem k množství autorů, kteří se zabývají kombinací algoritmů, „filtrových bublin“, „komnat ozvěn“ a lidskou tendencí vyhledávat konfirmační informace, je na místě je v této práci zohlednit jako potenciálně přispívající faktory k vnímané důvěryhodnosti a šíření dezinformací (Alobaid & Ramachandran, 2021).



Autoři zabývající se prostředím internetu a sociálních médií ve vztahu k sdílení informací popsali dva nové fenomény. Takzvané „filtrové bubliny“ (filter bubbles) a „komnaty ozvěn“ (echo chambers) jsou termíny popisující informačně uzavřená internetová prostředí. Algoritmy (soubory matematických pravidel a postupů, které určují, jaké obsahy a informace jsou uživatelům předkládány) zobrazují primárně informace a zprávy, které potvrzují jejich předešlá přesvědčení (Holone, 2016; Pariser, 2012), čímž pracují především s heuristikou konfirmačního zkreslení. Tyto fenomény vznikají z hlediska uživatele buď pasivně, tedy algoritmickou selektivitou (algoritmus vybírá za uživatele, jaký obsah se mu prioritně zobrazí) a nebo aktivně, tedy lidskou selektivitou (uživatel si sám zobrazuje vybraný obsah), což vytváří sebe-reprodukcující cyklus (Cinelli et al., 2021; Knobloch-Westerwick & Meng, 2011). Problém takové selektivity vzniká v momentě, kdy vybraný obsah je výhradně v souladu s uživatelským již existujícím světonázorem a postojem. Poměr zpráv, které jednotlivci získávají ze sociálních médií a internetu (oproti tradičním médiím), roste (Bergström & Jervelycke Belfrage, 2018; Gangadharbatla et al., 2014), což by znamenalo, že informace a obsah, který konzumují, přestává mít v sobě i opoziční prvky a diverzifikované názory, a stává se jen mono-názorovými. Aktivní selektivitou uživatelů a pasivní selektivitou algoritmů vzniká amplifikované konfirmační zkreslení neboli tendence jednotlivců interpretovat události kolem sebe tak, aby podporovaly jím již zastávaný názor, a naopak ignorovat nebo podceňovat to, co je s tím v rozporu (Ling, 2020) (více o aktivní selektivitě v podkapitole 2.1.1.2. *Homogenní shluky*).

Stále více konzumentů zpravodajství dnes závisí na „algoritmicky upravených prostředích, ve kterých algoritmy automaticky vybírají personalizované zprávy na základě informací o jednotlivých konzumentech“ (Haim et al., 2018, p. 330). Tyto algoritmy, které byly původně vytvořeny programátory a postupně vylepšeny prostřednictvím strojového učení, mohou hrát klíčovou roli v rozhodovacím procesu o tom, jaký obsah se konzumentovi zobrazí jako první a který třeba nebude vůbec dostupný. Mezi základní funkce algoritmů patří: *klasifikace* (kategorizace dané entity na základě jejích charakteristik jako součást třídy), *filtering* (výběr relevantních zpráv odpovídajících zájmům jednotlivce, což může vést k nadhodnocení informací podporujících jeho názory na úkor těch opačných), *asociace* (identifikace vztahů mezi objekty na základě dostupných dat), *prioritizace* (uspořádání obsahu podle specifických kritérií) (Diakopoulos, 2015).

Algoritmy sociálních médií mají tedy tendenci negativně omezovat diverzitu poskytovaného obsahu, proto se stává nezbytným zkoumat tuto problematiku z perspektivy cílů, které tyto

platformy sledují, a tudíž i jakou hrají roli v diseminaci dezinformací. Sociální média mají tendenci prezentovat informace, které jsou v souladu s názory uživatelů, protože nesouhlas může vést k poklesu uživatelské interakce s platformou a tím i k nižším příjmům z reklamy (Hampton et al., 2017). Tento jev je patrný v rozdílech v diverzitě zpráv mezi sociálním médiem (silně personalizovaný obsah) a běžným agregátorem zpráv jako *Google News* (minimální vliv personalizace) (Haim et al., 2018). V případě, že primárním cílem sociálních sítí, stejně jako jakékoli jiné komerční entity, je generování zisku, a klíčovým prostředkem k dosažení tohoto cíle je maximalizace uživatelské interakce s platformou, pak lze rozumně předpokládat, že algoritmy těchto platforem dávají přednost obsahu, který rezonuje s již existujícími přesvědčeními uživatelů.

Současné statistiky z České republiky odhalují, že 34 % internetových uživatelů získává zprávy prostřednictvím sociálních médií, přičemž tento podíl nadále narůstá (Macková et al., 2021). To by znamenalo vyšší ohrožení dezinformacemi v případě snížené diverzity názorů a při vysoké selektivitě zpráv.

Přestože existuje mnoho slibných studií zaměřených na tento fenomén, je důležité přistupovat k tomuto aspektu s určitou dávkou skepse. Různé výzkumy sice zaznamenávají určitou míru existence filtrových bublin a komnat ozvěn, efekty těchto jevů jsou však často hodnoceny jako méně závažné, než jak bývají obvykle prezentovány. Tyto efekty mohou být výraznější a mít negativní důsledky pouze u specifických témat nebo u malého jádra uživatelů, kteří tyto platformy využívají specifickým způsobem (Barberá et al., 2015; Shore et al., 2018). Současné studie ukazují, že úroveň selektivity, kterou za nás provádějí algoritmy, je podstatně nižší než selektivita uživatelů samotných (Zuiderveen Borgesius et al., 2016). Je důležité si uvědomit, že stále chybí dostatečný objem empirických dat o fungování těchto algoritmů, což komplikuje hodnocení jejich efektů, protože organizace v této oblasti neposkytují dostatečnou transparentnost. Některé studie tento fenomén dokonce přímo vyvrací např. od Dutton a kol. (2017).

Mnoho uživatelů, i když čerpá informace a zprávy online, se nenechává ovlivnit selektivitou algoritmů a většinou pouze přistupuje k elektronickým verzím svých již oblíbených mainstreamových médií (Flaxman et al., 2016), čímž se redukuje negativní dopady případné algoritmické selektivity.

Na závěr můžeme říct, že ať už v jakémkoliv rozsahu, tak komnaty ozvěn a filtrové bubliny jsou negativním fenoménem digitální éry. V kombinaci s dezinformacemi už však nabývají i na nebezpečnosti.

#### 2.1.1.2. *Homogenní shluky*

Na sociálních médiích má jedinec nově možnost vysoké selektivity obsahu, který konzumuje, díky obrovskému množství dostupných informací a jednoduché přístupnosti. Preferenční vystavování se obsahu, který reflektuje jednotlivcovy názory a zájmy, dominuje jako způsob interakce se sociálními médii. To potvrzuje studie o homofilii na sociálních médiích a zkruslení ve šíření informací, která naznačuje, že na platformách s identifikovanými uživateli (tudíž nejsou anonymní), jako například Facebook, vznikají výrazně segregované komunity s podobnými názory a zájmy. Tyto komunity se zajímají o stejná témata a struktura jejich interakcí s tématy je stejná (tzn. mají na ně podobný názor) (Cinelli et al., 2021). To je pochopitelné vzhledem k tomu, že online sociální síť jedince, vychází z velké části z jeho off-line sítě a to i proto, že dochází k rozmazávání hranic mezi online a off-line světem (Pang et al., 2016). Off-line sítí rozumíme ty, se kterými se jedinec silně identifikuje mimo digitální média (rodina, přátelé či kolegové, kteří mají vliv na jeho sociální identitu) (Tajfel, 1974). Právě z této off-line sítě z velké části vyplývá i jeho on-line síť. Jinými slovy, uživatel se primárně setkává s příspěvky, komentáři a sdíleným obsahem svých "přátel" nebo sledovaných osobností (Kitchens et al., 2020). V důsledku toho vzniká prostředí, které odpovídá jeho perspektivě a světonázoru. Tento fenomén je silně propojený s výše popsányi „filtrovými bublinami“, je to v podstatě jeden „aspekt“ vzniku těchto údajných bublin.

K homogenitě shluků se pojí řada zpochybnění. Například Barnidge (2017) uvádí, že na sociálních médiích naráží jedinec častěji na politicky opoziční názory než v osobních interakcích (face-to-face) či při běžném brouzdání webu. Bakshy a kol. (2015) zjišťují, že 20 % „přátel“, které uživatel na platformě Facebook má, je orientováno opozičně než on sám, resp. konzervativec má 20 % přátel liberálních apod. V situaci, kdy by jednotlivcova online síť vykazovala převážně heterogenní charakter, pak by užívání sociálních médií pravděpodobně přispívalo k obohacení demokratické diskuse. To díky tomu, že setkávání se s různorodými názory je klíčovým prvkem demokratického angažmá občana (Tucker et al., 2018).

### 2.1.1.3. *Redukce intermediace*

Fragmentace mediálního prostředí přinesla řadu změn, mimo jiné role gate-keeperů v mediálním prostředí prošla významnou transformací s nástupem sociálních médií. Tradičně byly funkce gate-keepingu přičítány především etablovaným zpravodajským organizacím, které monopolizovaly šíření zpráv a hrály rozhodující roli při určování toho, co představuje novinkový obsah (Moreno & Sepúlveda, 2021).

Posun od tradičních k novým médiím zpochybnil konvenční model dvoustupňového toku komunikace navržený Lazarsfeldem, Berelsonem a Gaudetem (1944). V této teorii je představen způsob, jakým informace a mediální obsah putují od masových médií ke konzumentům. Na rozdíl od přímého modelu, kde média ovlivňují veřejnost přímo, dvoustupňový tok komunikace naznačuje, že informace nejdříve dosahují "opinion leaders" (názorové vůdce), kteří si sami tyto informace interpretují, filtrují a poté předávají širší veřejnosti ve své sociální síti. První stupeň spočívá v přenosu informací od masového média k názorovým vůdcům. Ti jsou aktivnější v hledání informací a jejich sledování a mají tendenci být více zapojeni do konkrétních oblastí nebo témat, která jsou pro ně důležitá. Druhý stupeň je proces, při kterém vůdci předávají tyto informace, již spolu s vlastní interpretací, lidem ve svém okolí, kteří možná nejsou tak aktivní v hledání informací a spoléhají na ně jako na své zdroje informací. Teorie prokázala, že masová média nemají přímý a neomezený vliv na veřejnost, jak se dříve vědci domnívali, ale že tento vliv je často zprostředkován sociálními vztahy a osobními sítěmi.

Avšak při nástupu sociálních médií tradiční gate-keepři a „názorové vůdci“ již nevykonávají stejnou úroveň kontroly nad šířením a interpretací informací. Místo toho je moc a vliv rozptýlen mezi různorodou škálou aktérů v síti, včetně jednotlivých uživatelů, kteří nyní mají schopnost produkovat a distribuovat obsah prostřednictvím sociálních médií.

V tomto fragmentovaném mediálním prostředí, charakterizovaném různými zdroji a formáty konzumace zpráv, může být tradiční efekt agenda-settingu méně významný. Uživatelé nyní mají přístup k zprávám z různých zdrojů a formátů, což vede k náhodné expozici a spoléhání se na nové názorové vůdce na sociálních mediálních platformách při formování svých mediálních zkušeností (McCombs et al., 2014). V důsledku toho jsou tradiční role gate-keeperů etablovaných zpravodajských organizací výzvou pro narušení decentralizovaného šíření informací umožněného sociálními mediálními platformami.

Dle Moreno a Sepúlveda (2021) tradiční gate-keepery nahrazují noví digitální prostředníci jako blogeři, influenceři, přidavatelé obsahu na platformách YouTube a jiných sociálních médiích. Tradiční a noví digitální zprostředkovatelé se liší především typem vlivu a platformou, na které operují. Tradiční vůdci veřejného mínění byli obvykle jednotlivci nebo subjekty s uznávanou odborností, autoritou nebo postavením v určité oblasti. Ovlivňovali veřejné mínění svými znalostmi, důvěryhodností a postavením ve společnosti. Tím měli tito vůdci často na své následovníky vliv „shora dolů“. Naopak noví digitální zprostředkovatelé, jako jsou blogeři a influenceři, nemusí mít nutně tradiční odborné znalosti nebo autoritu. Jejich vliv často pramení z jejich schopnosti oslovit publikum na platformách sociálních médií, vytvářet relevantní obsah a budovat loajální následovníky na základě osobních vazeb (v extrémnějších případech až parasociálních vztahů (Adam & Sizemore, 2013)). Mají tím větší vliv „zdola nahoru“, přičemž jejich následovníci se aktivně účastní diskusí a sdílejí svůj vlastní obsah.

Nicméně, absence tradičních filtrů a verifikačních procesů, které jsou charakteristické pro etablované zpravodajské organizace, zvyšuje riziko, že dezinformace se mezi uživateli rychle rozšíří. V tomto prostředí, kde každý může být zdrojem zpráv, je kritické myšlení a mediální gramotnost klíčové pro rozlišení mezi pravdivými a nepravdivými informacemi. Zároveň se objevuje potřeba nových forem regulace a algoritmických opatření na sociálních platformách, aby se omezil dosah a vliv dezinformací ve veřejném diskurzu (viz kapitola *Aktivní a pasivní (algoritmická) selektivita*).

#### 2.1.1.4. Polarizace společnosti

Polarizace společnosti se stala v posledních letech jedním z významnějších fenoménů politického, sociálního a mediálního života. Tento jev není izolovaným incidentem, ale důsledkem komplexních interakcí sociálních, politických a kulturních sil. Humprecht a kol. (2020) zjistili, že země s vyšší politickou polarizací jsou zranitelnější vůči online dezinformacím. Rostoucí polarizace je dokonce důležitou hnací silou pro šíření a produkci online dezinformací (Allcott & Gentzkow, 2017). Důvodem se zdá být, že v polarizovaném prostředí se občané častěji setkávají s různými odlišnými interpretacemi reality a faktů, což jim komplikuje rozlišení mezi falešnými a správnými informacemi (Craft et al., 2017; Lewandowsky et al., 2017). Polarizace společnosti je jeden z aspektů, který je zodpovědný za (a současně sám podporuje) šíření dezinformací (Lessenski, 2021; Tucker et al., 2018). Rostoucí

všudypřítomnost neopodstatněné polarizace představuje značné riziko pro sociální soudržnost a konstruktivní veřejný diskurz (Sardo et al., 2024).

Polarizace společnosti se nedá jednoduše izolovat a analyzovat jako příčina nebo důsledek šíření dezinformací ve společnosti, literatura není v tomto směru jednoznačná. Lze spíše usoudit, že se jedná o takový „feedback loop“ neboli o vztah sebe-reprodukční, tedy čím více je jedinec polarizován, tím více táhne k dezinformacím a dále se cyklicky reprodukuje. Azzimonti a Fernandes (2018) prováděli na toto téma simulační studii „názorové výměny“ na sociálních médiích (konkrétně na Twitteru), aby zjistili, jaké jsou největší „drivery“ (pohony) polarizace. Autoři se věnují problematice polarizace v kontextu platform sociálních médií analýzou dynamického modelu výměny názorů. Ukazují, že šířitelé jako právě „boti“ mají významný jak přímý, tak nepřímý vliv na uživatele sociálních médií. Přímý vliv spočívá v tom, že uživatelé jsou přímo vystaveni obsahu šířenému boty. Pokud tito uživatelé nedokáží filtrovat či kriticky vyhodnotit informace, které přijímají, mohou být náchylní k přijímání nepravdivých či zavádějících informací, což může formovat jejich názory a přispívat k šíření dezinformací v sociální síti. Nepřímý vliv spočívá v tom, že uživatelé mohou být ovlivněni dezinformacemi skrze své sociální vazby. Jestliže sledují či jsou propojeni s osobami, které samy sdílejí falešné informace, mohou se stát obětí této dezinformace a následně ji šířit dál. Odhalili, že tento mechanismus podporuje polarizaci tím, že umožňuje šíření zkreslených informací v sociální síti, což dále posiluje existující rozdělení mezi jednotlivými skupinami.

Dezinformace tím, že narušují tok přesných a správných informací a brání vytváření konsensu v rámci populace, mají potenciál bránit tvorbě sdílených přesvědčení, což v konečném důsledku přispívá k polarizaci a ta k opětovnému šíření.

#### *2.1.1.5. Mediální gramotnost*

Na individuální (mikro) úrovni šíření a důvěry v dezinformace hraje silnou roli i mediální gramotnost daného jedince. Mediální a informační gramotnost je definovaná jako prostředek, který umožňuje lidem kriticky interagovat s informacemi produkovánými různými typy médií (Carlsson, 2020). Mediální gramotnost je z velké části dovednost naučená a pevně spjatá s kritickým myšlením, do čehož spadá analýza mediálního sdělení (rozpoznání motivů odesílatelů a alternativních významů) a vyhodnotit je (z hlediska přesnosti, věrohodnosti, úplnosti a užitečnosti) (Potter, 2013). Jelikož se jedná o dovednost naučenou, je často poukazováno na její absenci u určité populace, například starší či méně vzdělané obecně, a

následkem je tedy náchylnost k důvěře v dezinformace (Brashier & Schacter, 2020; De Coninck et al., 2021).

Míru mediální gramotnosti u jedince jako takovou v našem šetření neměříme. Nahlížíme na ni přes atributy věk a nejvyšší dosažené vzdělání, jelikož ty jí velice dobře determinují (Burianec, 2018). To není překvapením, jelikož delší čas ve vzdělávacím systému zvyšuje pravděpodobnost výuky mediální gramotnosti a taktéž zlepšuje kritické myšlení. Aspekt věku je také podstatný, jelikož v České republice se mediální gramotnost do určité míry systematicky vyučuje až od 90. let 20. století (Wolák, 2017), tudíž kdokoliv, kdo byl v této době již mimo vzdělávací systém, tak jí pravděpodobně nezažil.

Potřeba neustálého zvyšování mediální gramotnosti je závěrem řady výzkumů, týkajících se příčin důvěry dezinformacím (viz např. Moore & Hancock, 2022; Pérez-Escoda & Freire, 2023)

### 2.1.2. Dezinformace v českém kontextu

Šíření a nebezpečí dezinformací se vyskytuje i u nás. Česká společnost je dokonce označována za „Laboratoř ruské hybridní války“, kde od ruských i českých zdrojů proudí do českého mediálního prostředí velké množství informací, webů a zpráv pro-ruské, proti-NATO a proti-EU propagandy (Alvarová, 2017). Jak již bylo zmíněno, kvalitní obranou proti dezinformacím je mediální gramotnost, kterou lze nabýt skrze mediální výuku. Aktuální stav mediální výuky na českých středních školách není ideální. Podle výzkumných zpráv lze pozorovat, že pětina studentů absolvuje méně než 4 hodiny výuky mediální výchovy během celého středoškolského studia. Třetina studentů pak věnuje tématům mediální výchovy méně než 10 vyučovacích hodin (Prokop, 2017). Co se týče informačních zdrojů učitelů – alternativní weby jako Aeronet či Parlamentní listy sleduje (alespoň občas) 43 % učitelů a přímo jim důvěřuje 27 %. Žádným mediálně vzdělávacím kurzem neprošlo 72 % učitelů (Prokop, 2018). Není tedy překvapující, ale o nic méně nebezpečné, že 48 % studentů věří, že web *Parlamentní listy* je regulován zákonem o veřejnoprávním vysílání (Čápková, 2018). Dle dat z roku 2016 dokonce vyplývá, že 25 % Čechů věří dezinformacím a 24 % věří alternativním médiím více než tradičním (Ministerstvo vnitra, 2016).

Jedna z významných dezinformačních kampaní proběhla během prezidentských voleb v roce 2018, kdy se šířila široká škála dezinformací (především formou řetězových emailů) týkajících se kandidáta Jiřího Drahoše a to v disproporčně větším množství, než bylo mířeno na kandidáta Miloše Zemana (konkrétně 30:1) (Golis, 2018).

V českém kontextu bylo na základě empirické analýzy vytvořeno i „pět mentálních dezinformačních profilů“ neboli jaké typy lidí dezinformacím mají tendenci podléhat a jaké jim naopak spíše odolávají. Výzkum popsal typy: nevyhranění (polovina vzorku s průměrnými odpověďmi), pro-ukrajínští demokraté (22 % a velmi nízká covidová konspirace), anti-ruští demokraté (7 %) a pro-ruští postkomunisté (15 %) (Klicperová-Baker, 2023).

## 2.2. Důvěra

Důvěru, klíčová součást fungující společnosti, lze rozdělit do dvou základních typů: konkrétní (anglicky *particularized*) neboli „důvěra lidem, které znáte nebo o kterých něco víte“ (Berggren & Jordahl, 2006, str. 3), a obecná (anglicky *general* nebo *universal*), též známá jako „společenská důvěra“, která se týká „důvěry většině (ale ne nutně všem) lidem, které neznáte nebo o kterých nic nevíte“ (Berggren & Jordahl, 2006, str. 4). „Konkrétní“ typ důvěry se přirozeně vytváří v rámci sociálních sítí jedince, zejména dobrovolných sdružení, prostřednictvím sdílení soukromých a důvěrných informací mezi členy sítě (Herreros, 2004). Společenská důvěra je již komplikovanější. Dle Fukuyamy (1995, str. 153) vzniká „sdílením souboru morálních hodnot takovým způsobem, že vytváří očekávání pravidelného a čestného chování“. Příkladem mohou být stabilní tradice a zvyky, které fungují jako neformální instituce, udržující sociální řád. S tím jdou ruku v ruce formální instituce jako zákony a regulace. Pokud je oboje přítomno a dodržováno v dané společnosti, jedinci mají vyšší společenskou důvěru, jelikož chování ostatních se stává předvídatelné. Mohou věřit, že existují společenské normy, které zkrátka lidé dodržují a když je nedodrží, tak zaručeně přijde zákonem popsaný trest (Fukuyama, 1996).

Zdravé množství společenské důvěry v populaci je klíčové pro řadu sociálních procesů, přičemž je podmíněno zdravou společenskou strukturou. Mezinárodní výzkumy zabývající se determinantami obecné důvěry poukazují na faktory jako kvalita veřejných institucí (Nannestad & Svendsen, 2005), sociální polarizace (ve formě příjmové nerovnosti) (Zak & Knack, 2001) a etnická homogenita (Knack & Keefer, 1997), jinými slovy čím větší odlišnost mezi lidmi, tím



větší podezřívavost a nedůvěra. Vztah je to negativní, tedy jejich růst znamená pokles důvěry, lze usoudit, protože mají tendenci vytvářet sociální vzdálenost mezi lidmi. V robustním mezinárodním výzkumu Bjørnskov (2007) pak dále zjišťuje, že ve střední a východní Evropě, kam spadá i Česká republika, je obecná důvěra ještě mimo jiné zasažena historickou zkušeností s komunismem. Dokonce uvádí, že na důvěře ztrácí, oproti zemím bez komunistické minulosti, celých osm procentních bodů. Příčina může být v tom, že občané těchto společností jsou naučeni důvěřovat pouze těm nejbližším v jejich sociální síti (rodina, blízcí přátelé), ale o mnoho méně cizím lidem, a cíleně nedůvěřovat politikům a institucím sociální kontroly (Sapsford & Abbott, 2006).

Dalšími determinantami, které uvádí Delhey a Newton (2005) je bohatství státu, ekonomická rovnost společnosti a demokratická vláda zbavená korupce. Taková vláda vytváří institucionální rámec, ve kterém jednotlivci mohou jednat důvěryhodně a s očekáváním, že ostatní budou také jednat v souladu s důvěrou (Delhey & Newton, 2005). Není divu, že ekonomický růst prokazuje silnou korelaci se společenskou důvěrou (Knack & Keefer, 1997) a že „čím vyspělejší společnost, tím vyšší společenská důvěra“ (Åberg & Sandberg, 2003, str. 27)

Tato společenská důvěra je naprosto klíčová pro fungující občanskou demokratickou společnost. Na makro úrovni podporuje ekonomickou prosperitu a vývoj společnosti (Zak & Knack, 2001), demokratickou stabilitu (Uslaner, 2001), politickou a občanskou angažovanost (Knack & Keefer, 1997). Na meso úrovni se jedná například o oblast finanční (nižší transakční náklady) (Zak & Knack, 2001) či sociální (zvyšuje míru sociální interakce, snižuje kriminalitu) (Uslaner, 2000). Na individuální úrovni vysoká míra důvěry podporuje podnikavost jedince, zvyšuje pravděpodobnost účasti na dobrovolnictví a zvyšuje jeho hodnocení vlastního zdraví a štěstí (Carl & Billari, 2014).

Obecná důvěra však není čistě společensky determinovaná. Zdá se, že také silně podléhá individuální psychologii. Například Katz & Rotter (1969) zjistili, že velká část přirozené tendence důvěřovat se formuje již během dětství a pubertálních let. Až 75 % variability v úrovni důvěry u teenagerů šlo vysvětlit úrovní důvěry jejich rodičů. Současně jsou i stabilní osobnostní rysy považovány za významné, například atributy obsažené v psychologickém konceptu Velká Pětka (Big Five), dva konkrétní jsou *vstřícnost* a *otevřenost* (Mondak & Halperin, 2008).

Již víme, co společenskou důvěru podporuje, jaké procesy ve společnosti tato důvěra vyvolává a zjednodušuje. Co však naopak může tuto společenskou důvěru narušit? Někteří autoři uvádí ekonomickou krizi. Studie ukázaly, že jednotlivci, kteří vnímají větší osobní dopad krize (například jako jsou zákazníci zkrachovalé banky), mají tendenci projevovat nižší úroveň obecné důvěry (van der Cruijssen et al., 2016). Spolu s poznatky výše tomu můžeme tomu rozumět tak, že když se společnost mění postupně a lidé mohou snadno předvídat, jak se budou ostatní chovat, podporuje to vzájemnou důvěru mezi lidmi. Avšak, pokud se společenský vývoj stane prudkým a nepředvídatelným, pevně zavedené sociální vazby a předvídatelnost se začnou rozpadat. Zanikají tradiční způsoby života, mění se nejen hodnoty, ale i obvyklé modely chování, což má za následek oslabení vzájemné důvěry mezi lidmi.

Během pandemie COVID-19, která probíhala v roce 2021 po celém světě, a během které jsme sbírali naše data, došlo k významnému otřesu obecné a institucionální důvěry (Fang & Zhu, 2022). Je tudíž pravděpodobné, že byla narušena právě sociálními změnami vyvolanými krizí a nejistotou v chování vládních a veřejných institucí, stejně jako následnou narůstající sociální nerovností, jak uvádí Brodeur a kol. (2021), ekonomických škod a ztrát pracovních míst. Současně se tato krize stala živnou půdou pro rozvoj populistické komunikace (Bavili, 2023) (jinými slovy proti-establishmentová rétorika a propagace populistických narativů), která je dle Roberts (2022), silným pohonem a urychlovačem sociální polarizace. Tyto společenské změny vážně ohrozily schopnost státních orgánů efektivně reagovat na pandemii a zajistit ochranu veřejného zdraví (Frischlich & Humprecht, 2021). Souvislost těchto změn s nárůstem šíření dezinformací je jasnější v kombinaci s výsledky studie Humprecht a kol. (2020). Jejich výzkum ukázal, že snížená míra polarizace, omezení populistické komunikace a nižší úroveň sociální nerovnosti představují klíčové faktory, které posilují schopnost populace odolávat dezinformacím.

Během tohoto období došlo k významnému oslabení obecné, mezilidské a institucionální důvěry (Fell, 2021), což souvisí s nižší důvěrou v mainstreamová média (Jackob, 2012). Tato nedůvěra v médiích vede jednotlivce k hledání alternativních zdrojů informací, jako jsou weby, blogy a sociální média (Müller & Schulz, 2021), která jsou často hlavními producenty a šířiteli dezinformačního obsahu (Bennett & Livingston, 2018; Van Aelst et al., 2017). Někteří míří k těmto zdrojům, protože se odlišují od hlavního zpravodajství, prezentují alternativní fakta, čímž uspokojují svou potřebu odlišné či dokonce opačné orientace (Zimmermann & Kohring, 2020). Proto není překvapením, že jedinci s nízkou důvěrou v tradiční média a vysokou důvěrou v

informace na sociálních médiích častěji uvěří a šíří dezinformace (Tahat et al., 2023). Tímto způsobem nakonec došlo k výraznému rozmachu v množství dezinformací v informační prostoru během pandemie COVID-19, neboť dle studií je důvěra jedním z hlavních faktorů, které predikují přijímání a šíření dezinformací (Buchanan & Benson, 2019; Hameleers et al., 2022; Zimmermann & Kohring, 2020). Lze tedy usoudit, že je to právě pokles důvěry během tohoto období, který mohl citelně zvýšit zranitelnost populace vůči dezinformacím (Humprecht et al., 2020).

V této kapitole jsme popsali, jakým způsobem souvisí společenské důvěra a důvěra v dezinformace. Nyní nahlédneme na potenciálně podobně významné faktory a těmi je důvěra v instituce a důvěra v tradiční média. Důvěře v tradiční média se blíže věnujeme níže v podkapitole 2.3. *Informační zdroje*, nyní se však zaměříme na institucionální důvěru.

### 2.2.1. Institucionální důvěra

Co je institucionální důvěra? Krátce řečeno institucionální důvěra je individuální vnímání důvěryhodnosti, spravedlnosti, kompetence a transparentnosti státních institucí (Newton & Zmerli, 2007). Velice výstižně popisuje princip institucionální důvěry Zimmermann a Kohring (2020), když uvádí, že institucionální důvěra se týká toho, jak moc věříme odborníkům a expertním systémům ve společnosti, jako jsou věda nebo právo. Tyto systémy jsou důležité, ale občas se může stát, že nesplní naše očekávání. Institucionální důvěra je způsob, jak se s tímto rizikem vyrovnat. Když důvěřujeme, dáváme jiným aktérům odpovědnost za určité věci, i když víme, že nemusí vždy splnit naše očekávání. Definicí institucionální důvěry obohacuje i Lepsius (2017). Dle něj věříme, že sociální jednání lidí je zaměřeno na určité hodnoty. Zde je však důvěra v motivy člověka nahrazena důvěrou v jednacím řád instituce. Na základě zkušenosti s fungováním institucionálního řádu máme důvěru v to, že jednotlivci a organizace jsou řízeny institucionálními pravidly, i v nepředvídatelných situacích. Jedná se o důvěru ve spravedlnost a institucionální řád s explicitními odpovědnostmi, normami a autoritami. Důvěra může vzniknout zkušeností s opakovaným chováním určitých jednotlivců a organizací, i když nejsou pravidla a postupy instituce známy explicitně. V případě důvěry v instituce není naše důvěra spojena s chováním jednotlivců, ale s důvěrou ve „vůdčí myšlenku“ a postupy instituce (Lepsius, 2017). Není tudíž překvapením, že institucionální důvěra je kritickou součástí demokracie (Lovell, 2001). Avšak v post-komunistických zemích, jejichž součástí je i česká společnost, je silně zasažena negativní zkušeností s komunismem, což se reflektuje na snížené

důvěře naprosto základním institucím jako je vláda či soudní systém (Lovell, 2001). Můžeme tedy vždy principiálně očekávat, že bude úroveň této důvěry u nás nižší než například v západních zemích.

Je tedy relevantní vztah mezi institucionální důvěrou a dezinformacemi? To v naší práci pochopitelně předpokládáme. Bennett a Livingston (2018) zkoumali nárůst v šíření dezinformací a trasují jej, v americkém kontextu, právě k rostoucím problémům s legitimitou veřejných institucí. Tyto problémy Lima a de França (2021) ve své studii popisují dokonce až jako „krizi důvěry“ na mezinárodní úrovni. Citují data barometrů z Evropy, Afriky a Jižní Ameriky a nachází podprůměrné hodnoty institucionální důvěry, konkrétně však v politické instituce. Nedůvěra politickému a sociálnímu systému nebezpečně koreluje s dalšími společenskými fenomény jako je chudoba, pesimismus, nestabilita společnosti, společenský neklid, kolektivní bezmoc a beznaděj (Teymoori et al., 2016). Jinými slovy státní a politická stabilita v podstatě závisí na institucionální legitimitě (Bennett & Livingston, 2023). Je obecně známo, že legitimita označuje schopnost nebo právo instituce, vlády či jiné autority vládnout nebo řídit na základě společenského souhlasu. Pokud tento společenský souhlas ztrácí, v ohrožení je stabilita společnosti a, jak již bylo řečeno, krize, především však ta ekonomická, je velkým katalyzátorem šíření dezinformací. Pravděpodobně tento proces probíhal i v období ekonomické a sociální krize zaviněné pandemií COVID-19. Lee a kol. (2023) zkoumali vztah důvěry v instituce a důvěry v dezinformace právě během pandemie COVID-19 a uvádí, že negativní dopady dezinformací pocíťovali disproporčně ti, kteří věřili institucím méně – dezinformacím spíše věřili, a proto na ně měly větší dopad. Jednalo se především o nedodržování preventivních opatření (roušky, dodržování vzdálenosti apod.), čímž vystavovali sebe i ostatní celkovému nebezpečí.

Trend snižující se důvěry v době pandemie COVID-19 byl citelný i v české společnosti (Dalecká et al., 2021). Je tedy vhodné zkoumat, zda existuje i u nás paralela mezi vztahem institucionální důvěry a důvěry vůči dezinformacím, jak naznačují mezinárodní studie.

V následující kapitole objasníme dosavadní empirické poznatky ohledně vztahu preferovaných zdrojů informací a důvěře dezinformacím.

## 2.3. Informační zdroje

Informačními zdroji se běžně rozumí různé materiály, které poskytují informace o určitém tématu, jako jsou knihy, články, webové stránky nebo rozhovory s odborníky. Pro nás relevantní jsou zpravodajské informační zdroje jako tradiční (noviny, televize atd.) či nová média (sociální sítě, weby, aplikace atd.). Spektrum zpravodajských médií, z nichž můžeme čerpat informace, je velmi široké. Pro naše účely je však možné je rozdělit na dvě základní kategorie: tradiční a alternativní média. Tradiční média jsou široce dostupná a oslovují velké publikum prostřednictvím různých formátů, jako jsou televize, rádio, noviny a online platformy. Jsou klíčová pro informování veřejnosti o aktuálních událostech a mají tendenci dodržovat profesionální žurnalistické standardy a poskytovat vyvážené informace. Mezi tyto standardy patří např. pravdivost a přesnost, objektivita, odpovědnost a korektnost vůči zdrojům (Herzog, 2022). Naopak, alternativní média se liší svým přístupem, často nabízejí nekonvenční pohledy a zaměřují se na specifické zájmy nebo komunity, kritizují mainstream za nedostatečnou objektivitu a uvádí, že se snaží poskytovat komplexnější zpravodajství než tradiční média (Coyer et al., 2007).

V demokratických společnostech spočívá hlavní úkol zpravodajských médií ve spolehlivém a správném informování občanů (Kohring & Matthes, 2007). Nedostatek důvěry ve zpravodajská média by tedy naznačoval, že občané si nemyslí, že média tento úkol spolehlivě plní. To se může projevit buď jako absence důvěry (tj. skepticismus nebo kritičtější postoj k zpravodajským médiím a dalším institucím) nebo jako definitivní nedůvěra (tj. cynismus nebo odmítnutí zpravodajských médií či politického systému) (Pinkleton et al., 2012). Důvěra v informaci se silně odvíjí od důvěry zdroji této informace (Lucassen & Schraagen, 2012). Pokud dojde ke ztrátě důvěry, například kvůli pocitu, že médium nepodává fakta nebo je reportování zkreslené, tak jedinec začne hledat alternativní zdroje informací. Od nich pak očekává poskytnutí faktů a užitečných informací, což však vede k odklonu od tradičních médií k alternativním (Fletcher & Park, 2017; Müller & Schulz, 2021). Dezinformace se primárně nachází na alternativních médiích (Figenschou & Ihlebæk, 2019; Zimmermann & Kohring, 2020), je tedy logické, že ti, kteří preferují a konzumují alternativní média, jsou i ti, kteří dezinformacím věří.

Prostředí sociálních médií tomuto fenoménu, zdá se, spíše nahrává. Od dob zavedení internetu do každodenního života se velmi zrychlily procesy hodnocení pravdivosti online informací.

Konkrétně se velmi zrychlily. Uživatelé se spoléhají na různé heuristické metody zpracování informací, na které na internetu narazí. Metoda „hodnocení kredibility zdroje“ je jednou z nejběžnějších, i když v dnešní době je náchylná k chybám (Taraborelli, 2008). To je způsobeno tím, že informace na internetu jsou často složené z mnoha vrstev a pocházejí z různých, někdy i pochybných zdrojů (Lucassen & Schraagen, 2012). Více vrstev znamená to, že informace nejde přímo ze zdroje A ke konzumentovi B, ale projde sdílením řady dalších konzumentů, kteří ji mohou nejen upravit dle vlastní interpretace, ale mohou zcela vynechat či přidat různé části. Posoudit důvěryhodnost zdroje a nezkreslenost informace je poté již velice těžké.

Mezi další faktory, které podporují odvrát od tradičních médií k alternativním, patří ve větším měřítku fenomény jako například sociální polarizace, ekonomická nerovnost, nízká důvěra v politické aktéry a veřejné instituce (Frischlich & Humprecht, 2021). To vše jsou aspekty, které jsme mohli zpozorovat v české společnosti v době pandemie COVID-19 (viz výše). Dle výzkumu od Siddiqui a Gupta (2022) byla tradiční média během pandemie dokonce označena za „nejvíce pravděpodobná média“, která by sdílela dezinformace, a to nadpoloviční většinou respondentů (53,3 %). Čím nižší je preference tradičních médií během pandemie COVID-19, tím vyšší je důvěra v dezinformace, zjišťuje De Coninck a kol. (2021). Naopak čerpání informací ze sociálních médií a od politiků vykazuje pozitivní souvislost s důvěrou v dezinformace, dále uvádí.

K narůstající nedůvěře médiím se akademická obec staví dvěma způsoby – zdrojem je mediální obsah, nebo osobní charakteristiky konzumenta (Yamamoto et al., 2016). Výjimkou se stává studie od Tsfati a Ariely (2014), kteří v analýze zohlednili i individuální charakteristiky respondentů, které byly doposud považovány za rozhodující v míře dezinformovanosti (konkrétně politický zájem, mezilidská důvěra a využívání sociálních médií) a odhalili významné kontextuální proměnné. Těmi byla míra post-materialistických hodnot v populaci daného státu. Blíže se k těmto post-materialistickým hodnotám dostaneme dále v podkapitole 2.5. *Post-materialismus*.

## 2.4. Anomie a solidarita

Pocity anomie a mezilidské solidarity mají ve studiu šíření dezinformací své oprávněné místo. Nejprve si objasníme termín anomie a solidarity.

Emile Durkheim (2004) jako první popsal fenomén anomie jako následek sociální změny (Durkheim, 2004). Anomie je stav, kdy přestávají platit dosud uznávaná pravidla soužití, která jsou samozřejmostí, jsou předpokládána. Tato pravidla jsou normy a hodnoty, které jsou přesně stanoveny a dodržovány. Pokud nejsou, tak to vyvolává strach, chaos a otřes sociální soudržnosti, jinými slovy stav anomie. V jeho studii byl tento stav vyvolán rostoucí dělbou práce, která vedla k nárůstu rozdílů mezi lidmi v oblastech životního stylu, myšlení a citění. Anomie tudíž naznačuje, že dosavadní způsoby života jsou již zastaralé a je třeba je změnit. Lidskou přirozeností je dle něj sociální soudržnost, kterou nazval termínem „solidarita“. Absence této solidarity je anomie. Popsal dva typy solidarity, přičemž přechod z té první na druhou byl právě podmíněn dělbou práce. Přechod současně znamenal období anomie, jelikož normativní a hodnotové systémy se měnily, a tudíž nebyly jednoznačné, ale chaotické. Prvním typem je mechanická solidarita. Tento typ solidarity je charakteristický pro tradiční, malé a homogenní společnosti, jako jsou venkovské komunity nebo primitivní kmeny. V takových společnostech jsou si lidé podobní, mají podobné způsoby života, přesvědčení a hodnoty, což vede ke společnému citění sounáležitosti a jednoty. Mají velmi nízkou dělbu práce, proto znají to stejné a žijí stejným způsobem. Opakem je však druhý typ solidarity – organická. Organická solidarita ve společnostech je podmíněna silnou heterogenitou jejich členů. Rozmanitost povolání a mnoho jedinečných rolí vede k silné odlišnosti mezi lidmi. Každý dělá něco jiného, tudíž každý zná něco jiného a mechanická solidarita by zde již nefungovala. Každý zkrátka přispívá k fungování společnosti unikátním způsobem. Tento typ solidarity je naopak spojen s moderními, diferenciovanými společnostmi, jako jsou průmyslové nebo městské společnosti. V těchto společnostech jsou jednotlivci sice diferenciováni podle svých rolí a povinností, ale zároveň jsou na sobě vzájemně závislí. Například, v moderní společnosti závisíme na různých profesích a službách ostatních lidí, jako jsou lékaři, učitelé, obchodníci apod. Uvádí, že tento krok k rostoucímu rozdělení práce způsobil, že pevné sociální vazby začaly povolovat, společné normy se rozpadaly a narůstalo i povědomí o sociálních nerovnostech. Anomie se tedy jeví jako temná strana hospodářského růstu, odhalující paradox, kdy snaha o pokrok a prosperitu může vést k rozkladu sociální soudržnosti.

Jakým způsobem tedy anomie souvisí s tendencí důvěřovat dezinformacím? Vztah mezi anomii (a solidaritou) a sklonem důvěřovat dezinformacím je komplexní a podléhá interakci různých faktorů. Nedůvěra v politické instituce se ukazuje jako jeden z klíčových prediktorů pocíťované anomie – čím nižší je důvěra, tím intenzivnější jsou v populaci anomické pocity (Lima & de França, 2021). Tento vztah je dále podložen výzkumem Bornanda a Kleina (2022), kteří

zjistili silnou korelaci mezi pocitem anomie a nedůvěrou jak politickou tak i tou mezilidskou. Jak již víme, důvěra je silným prediktorem důvěry dezinformacím (viz kapitola 2.2. *Důvěra*). Současně krize pozitivně souvisí s úrovní anomie neboli čím větší ekonomická krize, tím intenzivnější pocity anomie (Lima & de França, 2021). Sociální nerovnost, která je jednou z charakteristik ekonomické krize, nejenže podkopává obecnou důvěru a sociální kohezi, ale tím i posiluje pocity, že společnost je v rozkladu (Sprong et al., 2019). Mohlo by se zdát, že pocity anomie povedou k upevňování vztahů mezi populací a institucemi. Jejich společenským úkolem je přeci správné a neovlivnitelné fungování a řízení a to zejména v období krize a obecné nejistoty. Je tomu však naopak. Namísto toho je populace ochotna zavrhnout instituce a přivítat „silného vůdce“ neboli silnou vůdčí osobnost. A to bez ohledu na to, zda by dodržoval demokratické principy či nikoli (Sprong et al., 2019).

Pocity solidarity, které dle výše popsané teorie, hluboce souvisí s pocity anomie, zkoumáme ještě z jiné perspektivy, a to z perspektivy mezinárodní. Obecně řečeno Durkheim (2004) definuje solidaritu jako "soudržnost společnosti", tedy jako jakousi sílu spojující jednotlivce a umožňující jim fungovat jako součást celku. Tato soudržnost je buď mechanická, založená na podobnosti a sdílených hodnotách, nebo organická, založená na vzájemné závislosti a specializaci.

Pokud toto chápání solidarity aplikujeme na solidaritu mezi zeměmi, můžeme si představit, že solidarita mezi různými národy vytváří „globální soudržnost“. Ta není v rámci jedné společnosti, ale překračuje hranice jednotlivých států. Přítomnost organické solidarity mezi státy se nám jeví jako přijatelná interpretace novodobé mezinárodní spolupráce. To především kvůli „globalizačním procesům“ moderní doby.

Globalizační procesy, uvádí Guttal (2007) jsou například ekonomická integrace (vytvoření globálních trhů a dodavatelských řetězců, kde výroba a spotřeba již nejsou omezeny státními hranicemi), politická interakce (místní politické fungování je silně ovlivněno mezinárodními organizacemi, jako je Organizace spojených národů, Světová banka či Světová obchodní organizace), kulturní výměna, technologický pokrok a další. Lze tudíž říct, že tyto procesy mají potenciál transformovat mezinárodní dynamiku ze stavu silné segregace do stavu výrazné propojenosti. Takto silná propojenost by, dle našeho názoru, mohla jednotlivé státy spojit v jednu "nadnárodní společnost". Jako příklad použijeme globalizační proces – ekonomickou integraci. Ta umožňuje volný tok zboží, služeb a kapitálu přes státní hranice, téměř bez jakýchkoliv omezení (Guttal, 2007), čímž může logicky podporovat vytváření vzájemné



závislosti mezi ekonomikami jednotlivých zemí. Tato vzájemná závislost mezi státy může být interpretována jako projev organické solidarity, v níž každá země přispívá k prosperitě celého globálního hospodářství a zároveň je závislá na prosperitě ostatních států. Každý stát je svým způsobem specializovaný a hraje v „nadměrodní společnosti“ jedinečnou roli. Například typem exportovaného zboží či služby. V této souvislosti lze uvažovat, že globální soudržnost, která vyplývá z vzájemné závislosti a silné diverzifikace ekonomik jednotlivých zemí, může představovat formu mezinárodní organické solidarity.

Jak tedy souvisí potenciální mezinárodní solidarita s důvěrou v dezinformace? Individuální vnímání této mezinárodní solidarity může hrát klíčovou roli ve vnímání dezinformací. Jak již víme, obecná a institucionální důvěra je jedním z nejsilnějších prediktorů důvěry v dezinformace. Důvěra v politické instituce je prediktorem pocíťované anomie. Dle našich úvah lze říct, že čím silnější nedůvěra v instituce, ostatní lidi, a dokonce ostatní národy, tím silnější anomické pocity a v důsledku i vyšší míra dezinformovanosti.

V následující kapitole se zaměříme na další z hypotetizovaných prediktorů míry dezinformovanosti, a to na post-materialismus.

## 2.5. Post-materialismus

Post-materialismus je hodnotový systém neboli hodnotová orientace společnosti. Hodnotová orientace společnosti je výsledkem řady externích faktorů, což znamená, že není statická, ale může se v čase měnit. Tuto přeměnu hodnot mezi generacemi analyzoval autor Inglehart (1981). Uvádí, že generace před-industrializační, předválečné a válečné generace zastávaly „materiální hodnoty“. Naopak poválečné generace byly již socializovány do jiných tzv. „post-materiálních“ hodnot. Tato přeměna, dle něj, proběhla díky ekonomickému rozmachu, který následoval po ukončení války. Tuto náhlou přeměnu vysvětluje skrze koncept „hierarchie potřeb“. Dle Maslowovi (1943) pyramidy víme, že lidé mají potřeby, které jsou v hierarchickém pořadí. Lze plnit potřebu výše na pyramidě až poté, co byly naplněny ty níže. Generace vyrůstající během První světové války či Velké hospodářské krize neměla ekonomické ani existenční bezpečí Inglehart (1971). To jsou hned první úrovně této pyramidy. Nemohla tedy cílit na potřeby výše na pyramidě, jelikož nebyly splněné ty základní fyziologické a pocit bezpečí. Z toho důvodu se zaměřovala na hodnoty spojené s bezpečím ekonomickým i fyzickým. Konec války znamenal nárůst pocíťování bezpečí, přičemž po válce došlo

v moderní Západní Evropě k ekonomickému rozmachu. Poválečné generace vyrůstaly v mnohem vyšším ekonomickém a existenčním bezpečí. To jsou naprosto odlišné životní a socio-ekonomické podmínky, než měly generace předešlé. Socio-ekonomickým rozvojem se začaly naplňovat základní potřeby a nová generace měla tu možnost cílit na pyramidě potřeb výše, tudíž na seberealizaci například ve formě individualismu (Inglehart, 1971). Hodnoty neboli to, co je pro jedince důležité, se změnilo z materiálních na post-materiální. Ty nově dávaly větší důraz na individualismus neboli hodnoty spojené s individuální svobodou dělat vlastní rozhodnutí týkající se svého života a osobního rozvoje. To může být ilustrováno rostoucí důležitostí témat jako homosexualita či práva na potrat. Post-materiálně orientované společnosti se z principu věci nachází v ekonomicky vyvinutějších zemích (Inglehart & Welzel, 2005).

Pokud chceme pracovat s tímto hodnotovým rozlišením mezi generacemi i v této práci, je třeba nahlédnout na to, jak je na tom česká společnost. Česká společnost měla sice velmi specifický vývoj, ale můžeme se pokusit jí vhodně zasadit na spektra těchto hodnotových orientací. Poměr post-materialistických hodnot v české společnosti s generacemi roste, jsme však oproti okolním zemím jako Francie, Maďarsko či Polsko stále pozadu (Chromková Manea & Rabušic, 2021). V západní Evropě byl nárůst post-materialistů rapidnější (Chromková Manea & Rabušic, 2021), důvodem, proč u nás k hodnotovým proměnám nedocházelo ihned po válce, může být právě komunistický režim a s ním spojené vnímané existenční hrozby. Například nedostatek zboží, vzhledem k centrálně plánovanému hospodářství, byl jedním z důvodů, který mohl bránit ekonomickému rozmachu. Ten je však naprosto klíčový pro změnu orientace na post-materialistické hodnoty, což může být potenciálním důvodem našeho drobného opoždění.

Inspirací pro naše úvahy jsou Vater a kol. (2018), kteří zkoumali rozdíly mezi lidmi vyrůstající ve východním a západním Německu. Uvádí, že východní část se stávala komunistickou společností, kde lidé byli vystavováni kolektivistickým hodnotám. Naopak západní část si udržela kapitalistický systém a vyprodukovala více individualistické hodnoty. Stejně tendence můžeme hledat i u české společnosti, kde starší generace byly pod vlivem kolektivistických hodnot komunistického režimu a mladší nově spíše pod vlivem západního kapitalismu a individualistických hodnot. Lze tudíž předpokládat, že mladší generace by měly být orientované právě na post-materialistické a individualistické hodnoty více než starší ročníky.

Jak tedy souvisí hodnotová orientace s mírou dezinformovanosti? Svým způsobem to bude opět nejspíše vztah přenesený přes důvěru v tradiční média, která jak již víme, má na

dezinformovanost klíčový vliv. Na to jsou dva opoziční náhledy, buď materialistické hodnoty vedou ke snížené důvěře nebo naopak k ní vedou ty post-materialistické. Renomovaná studie na prediktory důvěry v média, provedená napříč státy od Tsfaty a Ariely (2014), nachází statisticky významný negativní vztah mezi post-materialistickými hodnotami ve společnosti a důvěrou v média. Post-materialismus výrazně nejlépe předpovídal míru důvěry v média a byl jediným faktorem na této úrovni, který si udržel významnost i po zohlednění ostatních proměnných. Jedním z vysvětlení, které uvádí, je, že důvěra lidí v média je v prosperujících a demokratických společnostech nižší, protože post-materialistická kultura je vede ke kritickému myšlení nad mediálními institucemi, jejich fungováním, jejich narativy a motivy. S tím se projevuje i větší skepse vůči politickým institucím. K podobným výsledkům dochází i Su a kol. (2019), kteří zjišťují, že v čínském kontextu obecná důvěra s nástupem ekonomického růstu a post-materialistických hodnot klesá. Ač by měla dle Inglehartovy teorie stoupat.

I když konceptuálně post-materialistické hodnoty ve společnosti měly vést k pevnější důvěře ve společnost, budoucnost a správné fungování veřejných institucí, výzkumy naznačují opak. Ekonomický růst, který je spojený s nástupem post-materialistických hodnot, je současně spojený s nárůstem obecné vzdělanosti (Ugur-Cinar et al., 2020). Lidé s vyšším vzděláním dokážou více získat z politických procesů, například lepší pracovní pozice a životní šance, přičemž lépe chápou složitosti a fungování demokratických procesů. Proto by těmto procesům, kterých se aktivně účastní, měli více věřit (Ugur-Cinar et al., 2020). Vidíme však, dle výzkumů výše, že je tomu naopak. Post-materialistické hodnoty nepřinášejí vyšší míru důvěry, ač jsou pevně spojené s ekonomickým růstem, který důvěru podporuje.

Dochází tudíž k citelným rozdílům ve výsledcích výzkumů oproti teoretickým předpokladům. Je tedy na místě, abychom vztah post-materialistických hodnot, obecné a mediální důvěry a míry dezinformovanosti prozkoumali i v kontextu našich dat o české společnosti.

Nyní se přesuneme k aspektu politické angažovanosti, jako potenciálního prediktoru.

## 2.6. Politická angažovanost

Nová média, jakožto internetové platformy, sociální sítě, mobilní aplikace, online videa či podcasty, umožňují interaktivní a rychlou výměnu informací a obsahu mezi uživateli. Často jsou přizpůsobena individuálním preferencím a zájmům uživatelů a pochopitelně přináší do

společnosti nové možnosti politické angažovanosti. Na tento fenomén se vytvořily dvě názorové větve v akademické obci. První je, že užívání sociálních médií je demokraticky pozitivní, jelikož to podporuje politickou participaci (Valenzuela et al., 2019). Druhá je, že je to naopak demokraticky negativní, protože to přispívá k šíření dezinformací (Valenzuela et al., 2019). Tento rozpor je zajímavým výchozím bodem pro náš výzkum.

Z dosavadní literatury je zřejmé, že informační využití sociálních médií opravdu vede k vyšší politické angažovanosti u jedince. Sociální interakce na sociálních médiích prokazatelně má dopad na online politickou angažovanost, ale je třeba zohlednit, že hranice pro rozlišení toho, co je a není politická angažovanost je na sociálních médiích velmi nízká (Ekström & Shehata, 2018). To je pochopitelné, vzhledem k tomu, že interagovat a politicky diskutovat je možné kdykoliv a odkudkoliv, a to například díky přenosným mobilním telefonům. Příležitostí pro takový typ politické participace je tam na dosah taktéž nesrovnatelné množství. Dle Valenzuely (2013) však není nárůst participace online pouze důsledkem nárůstu příležitostí. Uvádí, že význam má i samotný střet s politickými informacemi a zprávami online, který vede k většímu povědomí o politických otázkách a tématech. Větší povědomí pak zvyšuje pravděpodobnost zapojení se do politických aktivit online či offline (Valenzuela, 2013). To by naznačovalo pozitivní dopad sociálních médií na politickou participaci.

Na druhou stranu v pozdější práci Valenzuela a kol. (2019) uvádí, že čím větší politická participace online, tím větší tendence sdílet dezinformace. To však lze přičíst čistě kvantitativnímu jevu. Obecně jedinci online šíří více informací a čím více jich šíří na absolutní množství, tím větší šance, že mezi nimi bude i nějaká dezinformace.

Vzniká nám na základě těchto poznatků tedy otázka. Pokud sociální média vedou k vyšší politické participaci, je v tomto kontextu možné, že vyšší politická participace vede k větší dezinformovanosti? Pochopení vztahu politické participace a míry dezinformovanosti bude tedy jedním z našich cílů zkoumání.

Dále se zaměříme na socio-demografické atributy ve vztahu k míře dezinformovanosti. Klíčovými pro nás bude věk a vzdělanost, v další kapitole si objasníme proč.

## 2.7. Sociodemografické atributy

Podobně jako u jiných sociálních fenoménů bylo i u důvěry dezinformacím zjištěno, že na ní má potenciálně vliv několik socio-demografických faktorů. V sociologii se běžně předpokládá, že sociodemografické proměnné nejsou samy o sobě prediktory, ale spíše mediátory, které přenášejí vliv jiných sociálních nebo individuálních proměnných. V našem výzkumu přistoupíme k těmto proměnným podobně. Přestože očekáváme, že některé z nich mohou mít významný vliv, naším hlavním cílem bude identifikovat a analyzovat faktory, které jsou skutečnými hybateli za těmito vztahy, přičemž sociodemografické proměnné budou sloužit jako reprezentativní ukazatele těchto hlubších procesů. Shrneme však dosavadní zjištění ohledně profilů těch, kteří věří dezinformacím.

Demografický profil jedince v riziku propadnutí dezinformacím zkoumal Caramancion (2021) a zjistil, skrze regresní analýzu, že zvyšující se věk zvyšuje tendenci věřit dezinformacím. Jednou z potenciálních příčin může být postupný útlum kognitivní činnosti přicházející s věkem. Současně je často poukazováno na deficit mediální gramotnosti u starších generací. Například Richter (2019) zdůrazňuje význam mediální gramotnosti v kritickém hodnocení a analýze mediálního obsahu. Ohledně atributu vzdělání přináší hodnotné výsledky van Prooijen (2017), jelikož přichází na signifikantní korelaci – čím vyšší vzdělání tím nižší konspirační mentalita (koncept blízký dezinformacím). Za potenciální příčiny považují mimo jiné kognitivní komplexitu (schopnost lidí odhalit nuance a jemné rozdíly mezi úsudky spolu s tendencí vědomě reflektovat tyto nuance), kterou predikuje dosažení vyššího vzdělání a současně ji další vzdělávání dále rozvíjí (Deary et al., 2007). Analytické myšlení, které je podpořeno vyšším vzděláním, negativně koreluje s ochotou věřit jednoduchým vysvětlením na komplikované události (např. paranormální jevy), uvádí Aarnio a Lindeman (2005). Lze tudíž usoudit, že to platí i pro řadu konspirací a dezinformací. Dalšími aspekty vzdělání, které jsou v literatuře zmiňovány jako obrana proti dezinformovanosti, jsou: pocit kontroly (vyšší vzdělání koreluje s vyšším pocitem kontroly nad svým životem a svým okolím, přičemž naopak pocit bezmoci pozitivně koreluje s konspirační mentalitou); sebevědomí (přicházející s akademickými úspěchy, přičemž nízké sebevědomí koreluje s konspirační mentalitou); sociální status objektivní a subjektivní (lepší pozice ve společnosti vede k nižším pocitům nerovnosti a křivdy ze strany veřejných institucí) (van Prooijen, 2017). Atribut pohlaví se zdá být na hraně významnosti (Caramancion, 2021).

Dále si shrneme naše hypotézy, které nám vzešly z rešerše literatury a dostupných dat. Taktéž se zaměříme na operacionalizace zkoumaných termínů, jinými slovy popíšeme, jakým způsobem jsme je měřili.

## 2.8. Shrnutí teoretických východisek

Před přesunem k empirické části si krátce shrneme zkoumaný fenomén – míru dezinformovanosti. Tendenci věřit dezinformacím jsme pro každého jedince vypočítali na základě míry souhlasu (na škále 1 až 7) s 15 výroky, které obsahovaly dezinformaci, například „*Onemocnění COVID-19 není o nic nebezpečnější než běžná chřipka*“. Z odpovědí na tyto otázky jsme udělali index. Míra dezinformovanosti je tedy reprezentována hodnotou tohoto indexu, například pokud má jedinec hodnotu 6,2, tak je silně dezinformovaný.

Zde nastíníme přehled našich hypotéz a jak jednotlivé faktory měříme v našem dotazníku:

*H1a: Obecná důvěra negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

Obecná důvěra se měří již tradičními položkami (Bjørnskov, 2007), které užíváme i v našem dotazníku:

*D1. Obecně vzato, řekl(a) byste, že se většině lidí dá důvěřovat, nebo že člověk nemůže být při jednání s lidmi nikdy dost opatrný?*

*D2. Řekl(a) byste, že se většina lidí snaží pomáhat druhým, nebo že se většinou starají o sebe?*

*H1b: Důvěra ve veřejné instituce negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

Měříme ji opět tradičními položkami:

*D3. Jakou důvěru v naší zemi máte k ...? | vláď*

*D3. Jakou důvěru v naší zemi máte k ...? | zdravotnictví*

*D3. Jakou důvěru v naší zemi máte k ...? | policii*

*H1c: Důvěra v tradiční média negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

Ptáme se:

*D3. Jakou důvěru v naší zemi máte k ...? | veřejnoprávním médiím, jako je Česká televize a Český rozhlas*

*H2a: Anomické pocity pozitivně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

Anomie je tradičně měřena skrze položky: odpoutání se od autority, nepravidelnost, nepředvídatelnost společenských norem, nedostatek „životního“ nebo „budoucího“ plánu a nedostatek důvěry (Srole, 1956). My se však ptáme se pocity anomie spíše z perspektivy solidarity:

*Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:*

*AIS. Věřím ve společnost, vzájemnou solidaritu a lidství*

*AIT. Společnost jako taková neexistuje, existují jen jedinci, kteří se mají postarat o sebe a svou rodinu*

*INTA. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a): | Jednotu se spoluobčany této země*

*H2b: Vnímání solidarity ostatních zemí vůči své vlastní negativně souvisí s tendencí důvěřovat dezinformacím.*

A ptáme se následovně položkami vytvořenými ad hoc pro potřeby výzkumu:

*Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):*

*INTB. Solidaritu ostatních zemí vůči České republice*

*INTC. Nepřátelství některých zemí vůči České republice*

*H3: Vyšší míra politické angažovanosti negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

A měříme položkami:

*PAK. Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně? | O politice toho vím málo.*

*PKE. Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně? | Politiky se aktivně účastním, zvláště když jde o důležité věci anebo když se mě něco přímo týká.*

*PKF. Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně? | Rád(a) se angažuji v politice, třeba i účastí v pokojné demonstraci za něco, v co věřím.*

*H4: Vyšší míra post-materialistických hodnot pozitivně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

Měříme pomocí baterie, která obsahuje 2 post-materialistické a 2 materialistické výroky:

*POSTAA. Někdy se diskutuje o tom, jaké by měly být na příští desetiletí cíle této země. Do jaké míry souhlasíte, aby se národní prioritou stalo: | Udržovat pořádek v zemi*

*POSTCC. Někdy se diskutuje o tom, jaké by měly být na příští desetiletí cíle této země. Do jaké míry souhlasíte, aby se národní prioritou stalo: | Bojovat proti rostoucím cenám*

*POSTBB. Někdy se diskutuje o tom, jaké by měly být na příští desetiletí cíle této země. Do jaké míry souhlasíte, aby se národní prioritou stalo: | Dávat lidem větší slovo v politice*

*POSTDD. Někdy se diskutuje o tom, jaké by měly být na příští desetiletí cíle této země. Do jaké míry souhlasíte, aby se národní prioritou stalo: | Chránit svobodu projevu*

*H6a: Sociodemografické atribut věk pozitivně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H6b: Sociodemografické atribut nejvyšší dosažené vzdělání negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H6c: Pohlaví souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

Měříme klasickými standardizovanými otázkami na socio-demografické atributy.

Nyní se přesuneme na samotnou analýzu našich nasbíraných dat a interpretaci výsledků.



## 3. Empirická část

V následujících podkapitolách se budeme věnovat představení cíle výzkumu, hypotéz a metod, které byly užity pro tento výzkum – tvorbě dotazníku a sběru dat. Představíme proměnné, které vstupují do analýzy a úpravy, které jsme na nich provedli. Poté se zaměříme na samotnou analýzu nasbíraných dat pomocí statistických testů. Výsledky následně interpretujeme v kapitole 4.1. *Diskuse*.

### 3.1. Cíle výzkumu

V teoretické části jsme vysvětlili význam a relevanci dezinformací v sociologickém zkoumání, konkrétně jejich dopady na makro (státní), meso (skupinový) a mikro (individuální) úrovních. Dále jejich způsoby šíření, šířitele, potažmo jejich motivace a cíle. Probrali jsme konkrétní změny v mediálním prostředí, především v oblasti nových médií, a jejich potenciální roli v tomto fenoménu. Dále jsme se zaměřili na rizikové společenské faktory, které mohou u jedince vést k tendenci důvěřovat těmto falešným informacím, konkrétně se jedná o důvěru (v instituce, v tradiční média a obecnou), anomii (pocity rozpadu společenských hodnot), preference informačních zdrojů (rozdíly mezi tradičními a alternativními), politická angažovanost, post-materialismus (mezi-generační rozdíly v hodnotách) a nakonec sociodemografické atributy (věk, vzdělání, a pohlaví). Z průzkumu dosavadní literatury nám vyšly následující hypotézy:

*H1a: Obecná důvěra negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H1b: Důvěra ve veřejné instituce negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H1c: Důvěra v tradiční média negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H2a: Anomické pocity pozitivně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H2b: Vnímání solidarity ostatních zemí vůči své vlastní negativně souvisí s tendencí důvěřovat dezinformacím.*

*H3: Vyšší míra politické angažovanosti negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H4: Vyšší míra post-materialistických hodnot negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H5: Preference tradičních informačních zdrojů oproti alternativním, negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H6a: Sociodemografický atribut věk pozitivně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H6b: Sociodemografický atribut nejvyšší dosažené vzdělání negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

*H6c: Sociodemografický atribut pohlaví souvisí s tendencí věřit dezinformacím.*

A s nimi propojená výzkumná otázka:

*Jaké z následujících atributů predikují tendenci věřit dezinformacím – důvěra, pocity anomie, politická angažovanost, post-materialistické hodnoty, preferované informační zdroje a sociodemografické charakteristiky jako věk, vzdělání a pohlaví?*

Nyní si přiblížíme výzkumný vzorek, na kterém provádíme naši analýzu.

### 3.2. Charakteristika výzkumného vzorku

Sběr výzkumných dat proběhl v roce 2020 a zdrojem respondentů bylo panelové výběrové šetření. Výzkum spadá pod Psychologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i., konkrétně řešitelku dr. Martinu Klicperovou-Baker. Sběr zajistila agentura Median, s.r.o. Výzkumný vzorek tvoří česká internetová populace ve věku 18 až 70 let o 862 respondentech, přičemž reprezentativita byla dodržena na základě kvót na věk, nejvyšší dosažené vzdělání, pohlaví a okres.

V první řadě je třeba reflektovat povahu data-setu, který je v principu longitudální. Proběhlo 11 vln sběru, přičemž v každé vlně se podařilo zařadit účast pouze části panelu, zbytek byl vždy dorovnán pomocí nových účastníků k celkovému počtu kolem 1000 respondentů na vlnu. Respondenty z vlny číslo 2, která je pro nás nejdůležitější, jsme extrahovali do nového data-setu. V tomto data-setu se bude pracovat pouze s vlnou č. 2. Konkrétně ve vlně č.2. nebyl vzorek dorovnán do počtu 1000, ale pouze 862, tudíž jsme pracovali se vzorkem trochu menší velikosti, než bylo předpokládáno.

Naše proměnné, závislé i nezávislé (kromě socio-demografických atributů), nemají (dle *Shapiro-Wilkxonova* testu,  $p < 0.05$ ) normální rozdělení a nesplňují tento předpoklad pro analýzu a parametrické testy. Dle *Shapiro-Wilk* testu lze u proměnných vidět, že data nejsou normálně rozdělena ( $p < 0,05$ ). V kapitole 3.3. *Metoda výzkumu* si blíže popíšeme, jaké analýzy budeme vzhledem k tomu používat a proč. Nejprve se však blíže podíváme na naši závislou proměnnou.

### 3.2.1. Popis závislých proměnných

Naší závislou proměnnou je index vytvořený z otázek na důvěru či nedůvěru konkrétním dezinformacím – bližší popis tvorby indexu je v kapitole níže 3.2.3. *Úprava proměnných před analýzou.*

#### 1. Ordinální proměnné HX2A až HX2O (Tabulka 1).

Tabulka 1

HX2A	Pokud jde o riziko nákazy COVIDem, jakákoli rouška je lepší než žádná rouška.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2B	Člověk, který sám příznaky COVIDu nemá, nemůže nakazit druhé.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2C	Onemocnění COVID-19 není o nic nebezpečnější než běžná chřipka.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2D	Když se chce někdo chránit, ať se chrání, ale nemá právo nařizovat ostatním, aby respirátor nosili oni.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2E	Nedivím se, že lidé veřejně demonstrují proti omezením, jako je nucené nošení respirátorů a zavírání obchodů, v mnohém s nimi souhlasím.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2F	Očkování proti COVIDu (vakcínou dle vlastní volby) by mělo být povinné.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2G	Očkovací vakcíny proti COVIDu byly vyrobeny ve spěchu, a tak budou mít vážné nežádoucí účinky, které se projeví až v budoucnosti.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2H	Reportéři, vědci a vláda nám plánovitě tají důležité informace o COVIDu-19.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2I	Očkovací vakcíny nejsou nijak prospěšné, jen přinášejí skvělé zisky velkým farmaceutickým firmám.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2J	Velké firmy tají, že COVID lze léčit levnými tradičními přírodními prostředky.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím

HX2K	Bill Gates sponzoruje vakcíny proti COVID-19, aby jimi rozšířil čipy do lidí.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2L	Pandemie COVID-19 je do značné míry ovlivněná postupným rozšiřováním mobilní 5G sítě.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2M	Pandemie COVID-19 je uměle vyvolaná za účelem šíření strachu a následné kontroly obyvatelstva.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2N	Lidé se k sobě nyní v době krize chovají hůře než před pandemií.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím
HX2O	O pandemii koluje tolik protikladných informací, že je těžké říci, co je pravda.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím

### 3.2.2. Popis nezávislých proměnných

Nyní se podíváme na proměnné, které budou prediktory naší závislé proměnné důvěra v dezinformace neboli jaké koncepty předpokládáme, že mají na tuto důvěru významný vliv.

1. Prvním měřeným konceptem je anomie, pomocí proměnných (Tabulka 2):

Tabulka 2

AIS	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Věřím ve společnost, vzájemnou solidaritu a lidství	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím	INDEX NELZE VYTVOŘIT
AIT	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Společnost jako taková neexistuje, existují jen jedinci, kteří se mají postarat o sebe a svou rodinu	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím	
INTA	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Jednotu se spoluobčany této země	1Vůbec ne, ani trochu	7Velice intenzivně	

2. S tím pak pevně související mezinárodní solidarita (Tabulka 3).

Tabulka 3

INTB	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Solidaritu ostatních zemí vůči České republice	1Vůbec ne, ani trochu	7Velice intenzivně	INDEX NELZE VYTVOŘIT
INTC	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Nepřátelství některých zemí vůči České republice	1Vůbec ne, ani trochu	7Velice intenzivně	

### 3. Dále post-materialismus (Tabulka 4).

Tabulka 4

POSTAA	POST. Někdy se diskutuje o tom, jaké by měly být na příští desetiletí cíle této země. Do jaké míry souhlasíte, aby se národní prioritou stalo:   Udržovat pořádek v zemi	1 nesouhlasím	Silně	6 souhlasím	INDEX MATERI ALISMU (Index_m at)
POSTCC	POST. Někdy se diskutuje o tom, jaké by měly být na příští desetiletí cíle této země. Do jaké míry souhlasíte, aby se národní prioritou stalo:   Bojovat proti rostoucím cenám	1 nesouhlasím	Silně	6 souhlasím	
POSTBB	POST. Někdy se diskutuje o tom, jaké by měly být na příští desetiletí cíle této země. Do jaké míry souhlasíte, aby se národní prioritou stalo:   Dávat lidem větší slovo v politice	1 nesouhlasím	Silně	6 souhlasím	INDEX POST- MATERI ALISMU (Index_p ostmat)
POSTDD	POST. Někdy se diskutuje o tom, jaké by měly být na příští desetiletí cíle této země. Do jaké míry souhlasíte, aby se národní prioritou stalo:   Chránit svobodu projevu	1 nesouhlasím	Silně	6 souhlasím	

### 4. Poté politická angažovanost a znalost (Tabulka 5).

Tabulka 5

PKAr	PK. Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně?   O politice toho vím málo.	17Zcela souhlasím	7Vůbec nesouhlasím	INDEX POLITICKÉ ANGAŽOVANOSTI (index_ang)
PKE	PK. Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně?   Politiky se aktivně účastním, zvláště když jde o důležité věci anebo když se mě něco přímo týká.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím	

PKF	PK. Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně?   Rád(a) se angažuji v politice, třeba i účastí v pokojné demonstraci za něco, v co věřím.	1Vůbec nesouhlasím	7Zcela souhlasím	
-----	---	--------------------	------------------	--

## 5. Důvěra obecně (Tabulka 6).

Tabulka 6

D1. Obecně vzato, řekl(a) byste, že se většině lidí dá důvěřovat, nebo že člověk nemůže být při jednání s lidmi nikdy dost opatrný?	0Člověk nemůže být nikdy dost opatrný	10Většině lidí se dá důvěřovat	INDEX DŮVĚRY OBECNÉ (index_obec)
D2. Řekl(a) byste, že se většina lidí snaží pomáhat druhým, nebo že se většinou starají o sebe?	0Lidé se většinou starají o sebe	10Lidé se většinou snaží pomáhat	

## 6. Dále institucionální důvěra (Tabulka 7).

Tabulka 7

D3E	D3. Jakou důvěru v naší zemi máte k ...?   veřejnoprávním médiím, jako je Česká televize a Český rozhlas	1 Vůbec žádnou důvěru	4 Velkou důvěru	INDEX NELZE VYTVOŘIT
D3A	D3. Jakou důvěru v naší zemi máte k ...?   vládě	Vůbec žádnou důvěru	Velkou důvěru	
D3B	D3. Jakou důvěru v naší zemi máte k ...?   zdravotnictví	1 Vůbec žádnou důvěru	4 Velkou důvěru	INDEX DŮVĚRY INSTITUCÍM (index_duvera)
D3C	D3. Jakou důvěru v naší zemi máte k ...?   policii	1 Vůbec žádnou důvěru	4 Velkou důvěru	
D3D	D3. Jakou důvěru v naší zemi máte k ...?   vědcům	1 Vůbec žádnou důvěru	4 Velkou důvěru	

## 7. Poté hodnocení vlivných zdrojů informací (Tabulka 8).

Tabulka 8

MYD	Zkuste prosím odhadnout, jak velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:   Premiér a ministři	1 Vůbec mne neovlivňuje	5 Rozhodujícím způsobem mne ovlivňuje	INDEX VLIVU INSTITUCÍ (MY_inst)
MYB	Zkuste prosím odhadnout, jak velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:   Můj oblíbený politik	1 Vůbec mne neovlivňuje	5 Rozhodujícím způsobem mne ovlivňuje	
MYH	Zkuste prosím odhadnout, jak velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:   Český rozhlas, Česká televize - veřejnoprávní média	1 Vůbec mne neovlivňuje	5 Rozhodujícím způsobem mne ovlivňuje	
MYI	Zkuste prosím odhadnout, jak velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:   Známí lékaři, vědci vystupující na veřejnosti	1 Vůbec mne neovlivňuje	5 Rozhodujícím způsobem mne ovlivňuje	
MYM	Zkuste prosím odhadnout, jak velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:   Mně sympatické populární osobnosti (celebrity)	1 Vůbec mne neovlivňuje	5 Rozhodujícím způsobem mne ovlivňuje	
MYA	Zkuste prosím odhadnout, jak velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:   Neoficiální stránky na internetu	1 Vůbec mne neovlivňuje	5 Rozhodujícím způsobem mne ovlivňuje	(MY_alt)
MYF	Zkuste prosím odhadnout, jak velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:   Mí příbuzní	1 Vůbec mne neovlivňuje	5 Rozhodujícím způsobem mne ovlivňuje	INDEX VLIVU SOCIÁLNÍCH VAZEB (MY_soc)
MYG	Zkuste prosím odhadnout, jak	1 Vůbec	5	

	velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:   Můj partner/partnerka	mne neovlivňuje	Rozhodujícím způsobem mne ovlivňuje
MYK	Zkuste prosím odhadnout, jak velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:   Mí přátelé či kolegové	1 Vůbec mne neovlivňuje	5 Rozhodujícím způsobem mne ovlivňuje

### 8. V poslední řadě sociodemografické atributy (Tabulka 9).

Tabulka 9

SEXV2	S01. Jste ...	Muž / Žena
AGEV2	S02. Kolik je Vám let?	Otevřená otázka
EDUV2	S03. Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?	Vyučen(a) nebo středoškolské bez maturity
		Středoškolské s maturitou
		Vyšší odborné, absolutorium konzervatoře
		Vysokoškolské

#### 3.2.3. Úprava proměnných před analýzou

V našem data-setu byla řada proměnných, které jsme ke kvalitní analýze potřebovali upravit. Nejprve jsme upravili závislé proměnné týkající se hoaxů HX2A až HX2O a vytvořili z nich index. Z indexu jsme vyloučili proměnné, které významově nebyly v souladu s důvěrou v dezinformace, tedy:

1. HX2F („Očkování proti COVIDu (vakcínou dle vlastní volby) by mělo být povinné.“);
2. HX2N („Lidé se k sobě nyní v době krize chovají hůře než před pandemií.“);
3. HX2O („O pandemii koluje tolik protikladných informací, že je těžké říci, co je pravda.“).



Poté jsme pomocí testu reliability „Cronbachovo Alfa“ zkontrolovali vnitřní konzistenci případného indexu a lze vidět, že by byl index vnitřně velice konzistentní (*Cronbach Alfa*= 0,869) (Tabulka 10). Při bližší analýze jsme však zjistili, že při odstranění HX2A („*Pokud jde o riziko nákazy COVIDem, jakákoli rouška je lepší než žádná rouška.*“) se konzistence ještě zvedne (*Cronbach Alfa*= 0,914). Při analýze korelací pomocí koeficientu *Spearmanovo Rho* vidíme, že jako jediná proměnná měla s ostatními proměnnými negativní vztah (viz v příloze Tabulka I.). Využíváme tento neparametrický test, oproti parametrickému, jelikož tyto proměnné nesplňují předpoklad normality. Z toho by mohlo vyplývat, že lidé, kteří věří, že nějaká rouška je lepší než žádná, nevěří per se dezinformacím, ačkoliv to bylo v rámci dotazníku zamýšleno pouze jako jedna z výčtu dalších dezinformací. Tento index tedy reprezentuje, jak moc jedinec věří dezinformacím.

Tabulka 10

Reliability Statistics		
N=862		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.869	.867	12

Kromě těchto úprav již nebylo třeba dále upravovat, proměnné měly mezi sebou vysoké korelace a nebyl tedy problém vytvořit novou proměnnou „Index\_hoax“. Pro lineární regresi užíváme tento index v nezměněném stavu, ale pro ordinální logistickou regresi jsme z něj vytvořili nový index (index\_hoax\_fin), kde jsme rozřadili respondenty do kategorií (hodnoty 1 až 1,99 spadají do kategorie 1 atd.), abychom splnili předpoklad ordinality závislé proměnné pro tuto analýzu.

Dále jsme za cílem přehlednosti vytvořili další indexy i z našich nezávislých proměnných. Provedli jsme stejné testy jako u indexu naší závislé proměnné, tedy *Cronbachovo Alfa* a analýzu korelací mezi proměnnými před samotným vytvořením indexu.

Vytvořené indexy důvěry byly následující. Důvěra v policii, vědce a zdravotnictví může vytvořit index institucionální důvěry (*Cronbachovo Alfa* = 0,7). Avšak důvěra ve vládu a veřejnoprávní média snížila *Cronbachovo Alfa* na 0,58. Bližší inspekci lze vidět, že důvěra v policii, vědce a zdravotnictví je spíše normálně rozdělena, naopak ve veřejnoprávní média je zešíkmená spíše směrem k nedůvěře, v případě vlády je silně šikmá k nedůvěře. Vytvořili jsme

tudíž index důvěry veřejným institucím, alespoň z těch tří (Index\_duvera). Poté z položek D1 a D2, tážajících se přímo na koncept obecné důvěry, jsme udělali index (index\_obec) s hraničním *Cronbachovo Alfa*=0,65. Ač je to hodnota nižší, je podložené, že záměr této baterie byl měřit obecnou důvěru, budeme s tím tedy tak nakládat, ale budeme tuto nižší úroveň vnitřní konzistence dále reflektovat. Důvěra ve vládu (D3A) a ve veřejnoprávní média (D3E) nelze sloučit do indexu, vstupují tedy do analýzy samostatně.

Index post-materialismu neboli, jak silně post-materialisticky orientované hodnoty jedinec má, byl pouze částečně úspěšný. Neparametrický test korelací *Spearmanovo Rho* naznačuje citelnou korelaci mezi položkami. Vytvořili jsme tedy index materialismu z POSTAA a POSTCC (index\_mat) a post-materialismu POSTBB a POSTDD (index\_postmat). Ačkoliv byly tyto položky zamýšleny tak, aby měřily míru post-materialistické hodnotové orientace, nedostály testu reliability *Cronbachovo Alfa*. Index materialismu dosáhl hodnoty 0,6 a post-materialismu taktéž 0,6. Je však dle dostupných informací zcela zřejmé, že záměr baterie byl měřit tyto dva koncepty, avšak výsledek je nedokonalý. Toho jsme si vědomi a budeme s tím tak i nakládat při interpretaci výsledků. Níže lze vidět růžově označené položky jsou post-materialistické hodnoty a zelené materialistické (Tabulka 11).

Tabulka 11

Correlations						
N=862						
Někdy se diskutuje o tom, jaké by měly být na příští desetiletí cíle této země. Do jaké míry souhlasíte, aby se národní prioritou stalo:			POSTAA Udržovat pořádek v zemi	POSTBB Dávat lidem větší slovo v politice	POSTCC Bojovat proti rostoucím cenám	POSTDD Chránit svobodu projevu
Spearman's rho	POSTAA Udržovat pořádek v zemi	Correlation Coefficient	1	,255**	,394**	,189**
		Sig. (2-tailed)	.	0	0	0
	POSTBB Dávat lidem větší slovo v politice	Correlation Coefficient	,255**	1	,364**	,366**
		Sig. (2-tailed)	0	.	0	0
	POSTCC Bojovat proti rostoucím cenám	Correlation Coefficient	,394**	,364**	1	,172**
		Sig. (2-tailed)	0	0	.	0
	POSTDD Chránit svobodu	Correlation Coefficient	,189**	,366**	,172**	1
		Sig. (2-	0	0	0	.

	projevu	tailed)				
--	---------	---------	--	--	--	--

Nakonec jsme vytvořili index politické angažovanosti (*index\_ang*), který se skládal z položek PKA (rekódované) PKE a PKF a vykazoval hraniční hodnotu *Cronbach Alfa*=0,7.

Dále je nutné rekódovat kategorické proměnné, jako je pohlaví nebo proměnné s odpovědí ano/ne, na tzv. *dummy* proměnné (také známé jako indikátorové proměnné). To proto, že regresní modely vyžadují numerické vstupy a nemohou přímo zpracovávat textové kategorie nebo binární odpovědi typu ano/ne.

Proměnnou, jaké zdroje informací jedinec hodnotí jako vlivné, je také třeba upravit před analýzou. Pro správné fungování regresního modelu je nejlepší limitovat počty prediktorů kvůli množství pozorování. Vzhledem k zřejmé korelaci mezi proměnnými je dalším krokem analýza zvaná „Explorativní faktorová analýza“ (EFA) (Finch, 2013). Tato metoda je vhodná pro redukci počtu proměnných a identifikaci skrytých faktorů, které jsou zodpovědné za pozorované vzory v datech. V analýze volíme rotaci VARIMAX, minimální faktorové zatížení proměnné 0,5 a typ Hlavní komponenty.

Co se týče výsledků naší EFA, tak KMO test naznačuje, že data jsou vhodná k faktorové analýze, jelikož má hodnotu 0,822 (maximální hodnota je 1 a hodnoty od 0,8 a výše jsou ideální) (Tabulka 12).

Tabulka 12

<b>KMO and Bartlett's Test</b>		
N=862		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.822
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2022.803
	df	36
	Sig.	<.001

Žádná komunalita nešla v hodnotě níže než 0,5 (Tabulka 13).

Tabulka 13

<b>Communalities</b>		
N=862		
Zkuste prosím odhadnout, jak velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:	Initial	Extraction

MYD Premiér a ministři	1	0,589
MYK Mí přátelé či kolegové	1	0,724
MYM Mně sympatické populární osobnosti (celebrity)	1	0,571
MYA Neoficiální stránky na internetu	1	0,707
MYB Můj oblíbený politik	1	0,614
MYF Mí příbuzní	1	0,756
MYG Můj partner/partnerka	1	0,634
MYH Český rozhlas, Česká televize - veřejnoprávní média	1	0,549
MYI Známi lékaři, vědci vystupující na veřejnosti	1	0,589
<i>Extraction Method: Principal Component Analysis.</i>		

Pro tři komponenty nešlo Eigenvalue níže než 1 a dohromady vysvětlují 63,71 % variance (Tabulka 14), což je dostačující.

Tabulka 14

Total Variance Explained				
N=862				
Component	Initial Eigenvalues		% of Variance	Cumulative %
	Total			
1	3,463		38,476	38,476
2	1,243		13,814	52,29
3	1,028		11,42	63,71
4	0,705		7,829	71,539
5	0,694		7,71	79,249
6	0,554		6,157	85,406
7	0,533		5,923	91,329
8	0,457		5,08	96,409
9	0,323		3,591	100

Naše finální tabulka tří komponent nám naznačuje, jaké faktory se v datech nachází. Na základě toho vytváříme tři nové proměnné: 1. Sociální vztahy (vlivnými názorovými vůdci jsou kolegové, přátelé, příbuzní a partner/ka) (nová proměnná „MYsoc“), 2. Instituce (premiér, ministři, oblíbení politici, veřejnoprávní média, známí vědci a lékaři) (nová proměnná „MYinst“) a 3. Alternativní zdroje (sympatické celebrity, neoficiální stránky na internetu) (nová proměnná „MYalt“) (Tabulka 15).

Tabulka 15

Rotated Component Matrix			
N=862			
MY. Zkuste prosím odhadnout, jak velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:	Component		
	1	2	3

MYD Premiér a ministři		0,714	
MYK Mí přátelé či kolegové	0,792		
MYM Mně sympatické populární osobnosti (celebrity)			0,637
MYA Neoficiální stránky na internetu			0,83
MYB Můj oblíbený politik		0,618	
MYF Mí příbuzní	0,842		
MYG Můj partner/partnerka	0,782		
MYH Český rozhlas, Česká televize – veřejnoprávní média		0,683	
MYI Známí lékaři, vědci vystupující na veřejnosti		0,688	
<i>Extraction Method: Principal Component Analysis.</i>			
<i>Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.</i>			
<i>a Rotation converged in 5 iterations.</i>			

Vzhledem k dokončené úpravě proměnných a přípravě data-setu k analýze se můžeme přesunout na samotnou analýzu. Nejprve si popíšeme, jaké metody, testy a koeficienty budeme užívat. Poté se podíváme na jednotlivé výsledky testů a zběžně si je interpretujeme. Nakonec si analytickou kapitolu shrneme a posuneme se dál na samotnou interpretaci dat a diskusi vzhledem k aktuální relevantní literatuře.

### 3.3. Metoda výzkumu

Metodu pro průzkum jsme zvolili samostatně vyplňovaný dotazník, který byl distribuován prostřednictvím internetu, známý také jako CAWI. Tato metoda byla mimo jiné vybrána z důvodu kvantitativní a longitudální povahy výzkumu. Díky této metodě lze respondentům klást přesné, předem promyšlené a konkrétně formulované otázky ve standardizované formě, a to v určeném pořadí, dále i získat data od vysokého počtu respondentů. Samostatný internetový dotazník má v porovnání s jinými metodami, jako jsou například osobní rozhovory, významnou výhodu v tom, že respondenti mají větší tendenci být upřímní, uvádí Prokop (2019). Tato vlastnost je velice vhodná pro zkoumání tématu podléhajícímu sociální desirabilitě, jako je právě tendence věřit dezinformacím.

Dotazník byl rozdělen do několika částí. Řada měřených konceptů je inspirována již existujícími měřítky z oboru sociologie, psychologie a politologie. Pro tuto práci byla relevantní jen část položek, které jsme prezentovali v kapitolách 3.2.1. a 3.2.2., kompletní dotazník bude k nahlédnutí v příloze (Příloha č.2.).

### 3.4. Analýza dat

Tato podkapitola je věnována popisu postupů, jakými jsme analyzovali poskytnutá data v programu IBM SPSS Statistics. Dále také výčtu zjištěných významných výsledků, ke kterým jsme analýzou došli. Tyto výsledky jsou rozebrány a komentovány v následující kapitole 4.1. *Diskuse.*

Zpočátku budeme provádět třídění prvního stupně. K tomu použijeme „Mann-Whitneyho U test“. Mann-Whitneyho U test je neparametrický statistický test, který se používá k porovnání dvou nezávislých skupin na jedné ordinální proměnné bez specifického rozdělení. Test se používá v situacích, kdy nejsou splněny předpoklady parametrických testů, jako je T-test, například pokud data nejsou normálně rozdělená nebo mají výrazně zešikmenou distribuci. V praxi tento test poskytuje informaci o tom, zda existuje statisticky významný rozdíl mezi dvěma skupinami ve vztahu k sledované proměnné. Pokud je výsledek testu signifikantní ( $p < 0,05$ ), naznačuje to, že existuje rozdíl mezi skupinami v míře, která je statisticky významná (McKnight & Najab, 2010).

Dále používáme „Kruskal-Wallisův test“, což je neparametrický statistický test používaný k hodnocení rozdílů mezi třemi nebo více nezávisle vzorkovanými skupinami na jedné, nenormálně rozdělené kontinuální proměnné. Jedná se o rozšíření Mann-Whitneyho U testu a neparametrickou variantu jednofaktorové analýzy rozptylu (ANOVA). Test nepředpokládá normální rozdělení ani rovnost rozptylu, což ho činí vhodným pro nenormálně rozdělená data. Když je nulová hypotéza zamítnuta, test naznačuje, že alespoň jeden vzorek statisticky dominuje nad alespoň jedním jiným vzorkem. Kruskal-Wallisův test je méně výkonný než ANOVA, ale je cenným nástrojem pro porovnání několika nezávislých vzorků (McKnight & Najab, 2010).

„Spearmanovo rho“ je míra vhodná pro přímé hodnocení nelineárního vztahu ordinální proměnné a nenormálně rozdělené metrické proměnné. Spearmanovo rho je omezeno v intervalu od -1 do 1. Spearmanovo rho se používá k posouzení síly a směru vztahu mezi dvěma proměnnými. Místo pracování s konkrétními hodnotami tento test přiřazuje každému pozorování pořadí v rámci dané proměnné. Poté je vypočtena klasická Pearsonova korelace mezi těmito hodnotami, což dělá výsledek Spearmanova rho. Tento přístup umožňuje zohlednit i nelineární vztahy mezi proměnnými a je robustní vůči odlehlým hodnotám a odchylkám od

normálního rozdělení. Spearmanovo rho tedy poskytuje užitečný nástroj pro analýzu dat, zejména v případech, kdy nelze předpokládat normální rozdělení nebo kdy proměnné mají ordinální charakter.

Třídění druhého stupně budeme provádět nejprve pomocí klasické lineární regrese (OLS), která nám odhalí silné prediktory, avšak bude pouze orientační, jelikož nesplňujeme její předpoklady. Její výsledky se stanou vstupem do analýzy ordinální logistické regrese, která je naší finální analýzou. Ordinální logistická regrese je statistická metoda používaná k modelování vztahu mezi ordinální proměnnou a jedním nebo více vysvětlujícími proměnnými. Tato metoda je zvláště užitečná v případech, kdy předpoklad linearity vztahu není splněn, protože dokáže zohlednit nelineární vztahy. Klíčovými hodnotami jsou v této regresi výsledky Nagelkerke  $R^2$  koeficientu, který nám naznačuje, kolik variance závislé proměnné vysvětluje model (Warner, 2008).

Tyto analytické nástroje budou využity při práci s našimi daty. Nyní se můžeme přesunout přímo na začátek analýzy.

### 3.4.1. Třídění prvního stupně

V první řadě je třeba se na míru dezinformovanosti podívat popisnou perspektivou rozdílů mezi sociodemografickými skupinami, než se posuneme ke komplexní logistické regresní analýze, která nám osvětlí samotné průběhy vztahů. Zajímá nás, zdali mají skupiny mezi sebou statisticky signifikantní rozdíly, dle jejich sociodemografických atributů, v míře důvěry dezinformacím. Předběžně tak nahlédneme na případné rozdíly a interpretace.

#### 3.4.1.1. Věk

Nejprve se podíváme na věkové kohorty. Neparametrický *Kruskal-Wallis* test mezi nezávislými skupinami vychází signifikantní, tedy lze zamítnout nulovou hypotézu, že mezi skupinami není žádný rozdíl v míře důvěry v dezinformace ( $p < 0,05$ ). Dále můžeme vidět i mezi kterými skupinami signifikantní rozdíly jsou (Tabulka 16).

Tabulka 16

Pairwise Comparisons of Věk (R)					
N=862					
Sample 1-Sample 2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test	Sig.	Adj. Sig.a

			Statistic		
1,00 18-24 let-5,00 55-70 let	-81,504	33,336	-2,445	0,014	0,145
1,00 18-24 let-2,00 25-34 let	-104,974	34,009	-3,087	0,002	0,02
1,00 18-24 let-4,00 45-54 let	-132,904	33,625	-3,953	0	0,001
1,00 18-24 let-3,00 35-44 let	-145,213	33,016	-4,398	0	0
5,00 55-70 let-2,00 25-34 let	23,47	25,665	0,914	0,36	1
5,00 55-70 let-4,00 45-54 let	51,4	25,155	2,043	0,041	0,41
5,00 55-70 let-3,00 35-44 let	63,708	24,335	2,618	0,009	0,088
2,00 25-34 let-4,00 45-54 let	-27,93	26,04	-1,073	0,283	1
2,00 25-34 let-3,00 35-44 let	-40,239	25,249	-1,594	0,111	1
4,00 45-54 let-3,00 35-44 let	12,308	24,73	0,498	0,619	1

Rozdíly se nachází, k našemu překvapení, jen mezi skupinami 18-24 let a 25-34 let, 18-24 let a 45-54 let, 18-24 let a 35-44 let. V náhledu průměrů vidíme tyto rozdíly mezi skupinami (Tabulka 17). Nejmladší skupina má průměr nejnižší, tedy všem tázaným dezinformacím věří nejméně. Dále hodnoty rostou pro ostatní skupiny kromě té nejstarší 55-70 let.

Tabulka 17

Report			
N=862			
Index_hoax Míra dezinformovanosti			
Věk (R)	Mean	N	Std. Deviation
1,00 18-24 let	2,2668	77	1,0981
2,00 25-34 let	2,8481	176	1,37323
3,00 35-44 let	3,0993	217	1,48717
4,00 45-54 let	3,0201	190	1,45747
5,00 55-70 let	2,7372	202	1,41124

Na základě našich dat (kardinální proměnná věk a ordinální index\_hoax) a neparametrického testu korelací nelze říct, že by s rostoucím věkem narůstala lineárně a signifikantně i tendence věřit dezinformacím (Tabulka 18).

Tabulka 18

Correlations				
N=862				
Spearman's	Index_hoax Míra dezinformovanosti	Correlation Coefficient	1	0,029



rho		Sig. (2-tailed)	.	0,395
	AGEV2 Kolik je Vám let?	Correlation Coefficient	0,029	1
		Sig. (2-tailed)	0,395	.

### 3.4.1.2. Vzdělání

Další na řadě jsou skupiny dle vzdělání, k dispozici máme proměnnou s dělením na 4 úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání (Základní; Střední bez maturity; Střední s maturitou; Vysokoškolské), ale máme i podrobnější dělení obohacené o Nedokončené základní a Vyšší odborné. Dle výsledků budeme nadále pracovat pouze s jedním dělením. Jelikož výsledky testů pro obě dělení dopadly velmi podobně, budeme v rámci přehlednosti pracovat s dělením na 4 skupiny. Dle analýzy průměrů vidíme, že Střední bez maturity má průměrnou odpověď vyšší než ostatní skupiny, tedy má tendenci věřit dezinformacím více. V tabulce *Kruskal-Wallis* testu rozdílů mezi vícero nezávislými skupinami vidíme, že rozdíly v průměrech se nachází mezi skupinami Vysokoškolské a Střední s maturitou, Vysokoškolské a Základní, Vysokoškolské a Střední bez maturity, Střední s maturitou a Střední bez maturity (Tabulka 20).

Vztah mezi vzděláním a tendencí věřit dezinformacím nám potvrzují i výsledky neparametrického testu korelací a koeficient *Spearmanovo Rho*, kde nám vychází relativně významná negativní korelace (Tabulka 19). Zde jsme použili nere kódovanou proměnnou vzdělání, která má podrobnější dělení.

Tabulka 19

Correlations					
N=862					
		EDUV2 Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?	Index_hoax Míra dezinformovanosti		
Spearman's rho	EDUV2 S03. Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?	Correlation Coefficient	1	-,250**	
		Sig. (2-tailed)	.	0	
	Index_hoax Míra dezinformovanosti	Correlation Coefficient	-,250**		1
		Sig. (2-tailed)	0	.	

Tabulka 20

Pairwise Comparisons of Vzdělání (R)					
N=862					
Sample 1-Sample 2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj. Sig.a
4,00 Vysokoškolské-3,00 Střední s	95,991	20,383	4,709	0	0

maturitou					
4,00 Vysokoškolské-1,00 Základní	141,28	41,249	3,425	0,001	0,004
4,00 Vysokoškolské-2,00 Střední bez maturity	164,397	22,053	7,455	0	0
3,00 Střední s maturitou-1,00 Základní	45,289	40,318	1,123	0,261	1
3,00 Střední s maturitou-2,00 Střední bez maturity	68,406	20,258	3,377	0,001	0,004
1,00 Základní-2,00 Střední bez maturity	-23,117	41,187	-0,561	0,575	1

Tabulka 21

Report			
N=862			
Index_hoax Míra dezinformovanosti			
EDUV2 Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?	Mean	N	Std. Deviation
2 Základní	3,2182	40	1,41043
		24	
3 Vyučen(a) nebo středoškolské bez maturity	3,3362	2	1,58498
		31	
4 Středoškolské s maturitou	2,8552	4	1,34863
5 Vyšší odborné, absolutorium konzervatoře	2,8401	29	1,24664
		23	
6 Vysokoškolské	2,3633	7	1,19016

### 3.4.1.3. Pohlaví

Následně se zaměříme na pohlaví. K porovnání rozdílů průměrů mezi dvěma skupinami použijeme neparametrický *Mann-Whitneyův test*. V našem indexu signifikantní rozdíly nacházíme (Tabulka 22) ( $p < 0,05$ ). Vidíme, že průměr žen je signifikantně vyšší než průměr mužů, mají tedy tendenci věřit dezinformacím více.

Tabulka 22

Hypothesis Test Summary			
N=862			
Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
The distribution of Index_hoax is the same across categories of SEXV2. Jste ....	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	0,002	Reject the null hypothesis.
Report			
Index_hoax Míra dezinformovanosti			
SE XV2 Jste ...	Mean	N	Std. Deviation
1 Muž	2,7347	439	1,40618
2 Žena	3,0131	423	1,43231

### 3.4.2. Třídění druhého stupně

V této podkapitole se zaměříme na komplexnější analýzu našich dat. Nejprve předběžně použijeme Lineární regresi, která nám poodhalí vlivné vztahy mezi proměnnými, bez potřeby splnit její předpoklady. Dále využijeme ordinální logistickou regresi.

#### 3.4.2.1. Lineární regrese

Do lineární regrese jsme postupně přidávali bloky proměnných dle zastoupených konceptů a zkoumali jsme, zdali vykazují modely mezi sebou signifikantní rozdíly při každém přidání nového bloku (sledujeme změnu ve sloupci „*Sig. F. Change*“ a o statisticky významné změně můžeme mluvit, pokud je zvolená hodnota  $p < 0,05$ ).

Vidíme, že signifikantní změnu nám nepřináší koncept politické angažovanosti. Práce s proměnnou sebe-hodnocení politické znalosti (oproti celému indexu) přináší signifikantní změnu, budeme tedy primárně pracovat s touto proměnnou (PKA). V tomto rozdělení již každý blok přináší signifikantní změnu (Tabulka 23). Ve sloupci „*Adjusted R Square*“ vidíme, jaké procento variability závislé proměnné je prediktory vysvětleno, finální hodnota nám vychází 43 % – je to pro nás však pouze hrubě orientační informace. Ve sloupci „*R Square Change*“ lze vidět i míru změny. Vidíme, že největší změnu přinesly, dle předpokladů, proměnné důvěry.

Tabulka 23

Statistiky změny						
N=862						
Model	R Square	Adjusted R Square	R Square Change	F Change	Sig. F Change	Přidaný koncept
1	0,062	0,06	0,062	28,614	0	Vzdělání
2	0,153	0,148	0,09	30,464	0	Anomie
3	0,22	0,213	0,067	36,48	0	Mezinárodní solidarita
4	0,239	0,231	0,019	10,73	0	Post-materialismus
5	0,249	0,24	0,011	11,952	0,001	Pol. angažovanost (jen PKAr)
6	0,421	0,411	0,172	62,82	0	Důvěra
7	0,456	0,445	0,035	18,133	0	Informační zdroje

Detailní přínosy jednotlivých proměnných lze vidět v příloženém dokumentu *Příloha č.1* (v něm Tabulka I). V krátkosti nahlédneme na tabulku které proměnné přispívají k vysvětlení závislé proměnné objektivně nejvíce – pomocí hodnot Standardizované Beta. Intenzita barvy dané buňky naznačuje, jak moc proměnná přispívá (čím tmavší barva, tím více přispívá). Konkrétní přínosy jednotlivých proměnných lze vidět v hodnotách ve sloupci Nestandardizované Beta (Tabulka 24).

Tabulka 24

<b>Koeficienty</b>			
<i>N=862</i>			
<b>Model</b>	<b>Nestandardizované Beta</b>	<b>Standardizované Beta</b>	<b>Sig.</b>
EDUV2 Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?	-0,149	0,032	<b>0</b>
AGEV2 Kolik je Vám let?	0	0,003	0,921
A1S Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Věřím ve společnost, vzájemnou solidaritu a lidství	0,038	0,027	0,161
A1T Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Společnost jako taková neexistuje, existují jen jedinci, kteří se mají postarat o sebe a svou rodinu	0,157	0,023	<b>0</b>
INTA Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Jednotu se spoluobčany této země	0,053	0,027	<b>0,05</b>
INTB Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Solidaritu ostatních zemí vůči České republice	-0,128	0,026	<b>0</b>
INTC Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Nepřátelství některých zemí vůči České republice	0,043	0,024	0,072
Index_postmat	0,15	0,044	<b>0,001</b>
Index_mat	-0,015	0,047	0,747
PKA Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně?   O politice toho vím málo.	0,057	0,022	<b>0,011</b>
Index_duvera Index duvery policii, vedcum a zdravotnictvi.	-0,342	0,072	<b>0</b>
D3A Jakou důvěru v naši zemi máte k ...?   vládě	-0,364	0,052	<b>0</b>
D3E Jakou důvěru v naši zemi máte k ...?   veřejnoprávním médiím, jako je	-0,347	0,047	<b>0</b>

Česká televize a Český rozhlas			
Index_obec	0,046	0,02	<b>0,023</b>
MYsoc Míra vlivu sociálních vztahů na názor	-0,042	0,047	0,362
MYinst Míra vlivu institucí na názor	-0,288	0,059	<b>0</b>
MYalt Míra vlivu alternativních zdrojů na názor	0,374	0,055	<b>0</b>
<i>a Dependent Variable: Index_hoax Míra dezinformovanosti</i>			

### 3.4.2.2. Ordinální logistická regrese

Pro exploraci vlivných proměnných jsme použili tradiční lineární regresi (ač nesplňujeme předpoklady a závislá proměnná není kardinální, ale ordinální), která nám nastíní významné prediktory. Pomocí metody „Enter“ (postupné přidávání bloků prediktorů a sledování odčerpávání vlivů ostatních proměnných) jsme našli kombinaci prediktorů nejsilnějšího modelu. Cílem je redukce široké řady našich proměnných pouze na ty signifikantně vlivné.

Prediktory jsou stále stejné proměnné, akorát nyní máme jasnější představu, se kterými budeme primárně pracovat. Proměnnou, která k našemu překvapení nebyla v analýze signifikantní je věk. Lineární regrese nám nastínila významnost pouze výše uvedených proměnných.

Nejprve si však potvrdíme, že veškeré předpoklady pro tuto analýzu jsou splněny:

1. Závislá proměnná je ordinální;
2. Není multi-kolinearita (korelace mezi proměnnými byly odčerpány tvorbou indexů a korelace mezi indexy jsou minimální (maximální hodnota <0,3));
3. Máme proporční pravděpodobnosti, testováno pomocí „Test of Parallel lines“ (musí být  $p > 0,05$ ) (Tabulka 25) (Laerd Statistics, 2024).

Tabulka 25

Test of Parallel Lines				
N=862				
Model	-2 Log Likelihood	Chi-Square	df	Sig.
Null Hypothesis	2261,527			
General	2229,093b	32,434c	60	0,999
<i>The null hypothesis states that the location parameters (slope coefficients) are the same across response categories.</i>				
<i>a Link function: Logit.</i>				
<i>b The log-likelihood value cannot be further increased after maximum number of step-halving.</i>				
<i>c The Chi-Square statistic is computed based on the log-likelihood value of the last iteration of the general model. Validity of the test is uncertain.</i>				

Nejprve vidíme, že na naše data model sedí dobře, jelikož „*Model Fitting Test*“ vyšel signifikantní ( $p < 0,05$ ) (Tabulka 26). Dále splňujeme i test „*Goodness of Fit Test*“, který naopak chceme nesignifikantní ( $p > 0,05$ ), jelikož to naznačuje absenci signifikantních rozdílů mezi pozorovanými daty a naším modelem (Tabulka 27). Výše zmíněné proměnné dle Nagelkerke  $R^2$  predikují kolem 45,4 % variance naší závislé proměnné (Tabulka 28), což je velmi dobré číslo („pseudo“ jelikož to nesplňuje podmínku „vysvětlení“ variance, avšak užívá se v akademické obci jako přibližný odhad). Jinými slovy je 45,4 % zlepšení v predikci výsledku na základě vybraných prediktorů oproti nulovému modelu. Kolik tedy přispívá každý prediktor vysvětlující síle modelu? Nahlédněme do tabulky „*Parametr Estimates*“ (Tabulka 29). Klíčový je pro nás sloupec „*Estimates*“ – ten pracuje s logity (tedy s pravděpodobnostmi). Tudíž čím vyšší pozitivní číslo, tím pravděpodobněji spadne pozorování do vyšší kategorie závislé proměnné, což v našem případě je kategorie větší dezinformovanosti. Naopak pokud by číslo bylo záporné, tak o tolik pravděpodobněji spadne do kategorie nižší, tedy tím méně věří dezinformacím.

Tabulka 26

Model Fitting Information				
N=862				
Model	-2 Log Likelihood	Chi-Square	df	Sig.
Intercept Only	2732,672			
Final	2240,789	491,883	16	0
Link function: Logit.				

Tabulka 27

Goodness-of-Fit			
N=862			
	Chi-Square	df	Sig.
Pearson	3992,215	4289	0,999
Deviance	2240,789	4289	1
Link function: Logit.			

Tabulka 28

Pseudo R-Square	
N=862	
Cox and Snell	0,435
Nagelkerke	0,454
McFadden	0,18
Link function: Logit.	

Některé proměnné, naznačené lineární regresí, nám v této analýze vypadly, jelikož nejsou signifikantní (A1S, INTA, Index\_mat, MYsoc). Popíšeme zbylé signifikantní výsledky od shora tabulky – čím nižší vzdělání (EDUV2) tím do vyšší kategorie indexu by pozorování spadlo (vidíme klesající hodnoty s rostoucím vzděláním); čím nižší solidaritu ostatních zemí vůči ČR jedinec cítí (INTB) tím by spadl do vyšší kategorie; čím větší nepřátelství ostatních zemí vůči ČR jedinec cítí (INTC), tím by spadl do vyšší kategorie; čím nižší důvěru má jedinec ke zdravotnictví, policii a vědcům (Index\_duvera), tím by spadl do vyšší kategorie; čím více post-materialistické hodnoty jedinec má, tím výše by spadl (Index\_postmat); čím méně se jedinec politicky angažuje (Index\_ang), tím do nižší kategorie spadá; čím vyšší obecná důvěra (Index\_obec), tím do vyšší kategorie spadá; čím méně věří policii, zdravotnictví a vědcům (Index\_duvera), tím do vyšší kategorie spadá; čím méně věří vládě (D3A), tím do vyšší kategorie spadá; čím méně věří veřejnoprávním médiím (D3E), tím do vyšší kategorie spadá; čím menší vliv na jeho názor mají instituce (MYinst), tím do vyšší kategorie spadá; čím větší vliv na jeho názor mají alternativní zdroje (MYalt), tím do vyšší kategorie spadá.

Tabulka 29

Parameter Estimates					
N=862					
	Estimate	Std. Error	Sig.	95 % Confidence Interval	
Location				Lower Bound	Upper Bound
EDUV2	-0,27	0,056	<b>0</b>	-0,38	-0,16
A1S	0,06	0,048	<b>0,218</b>	-0,035	0,154
A1T	0,28	0,041	<b>0</b>	0,199	0,361
INTA	0,089	0,048	<b>0,065</b>	-0,006	0,183
INTB	-0,187	0,047	<b>0</b>	-0,279	-0,095
INTC	0,098	0,042	<b>0,018</b>	0,017	0,18
Index_postmat	0,239	0,08	<b>0,003</b>	0,081	0,396
Index_mat	4,39E-05	0,084	<b>1</b>	-0,164	0,164
Index_ang (jen PKAr)	-0,103	0,051	<b>0,043</b>	-0,203	-0,003
Index_obec	0,092	0,036	<b>0,012</b>	0,02	0,163
Index_duvera	-0,593	0,128	<b>0</b>	-0,845	-0,342
D3A	-0,597	0,095	<b>0</b>	-0,783	-0,411
D3E	-0,661	0,087	<b>0</b>	-0,831	-0,491
MYsoc	-0,081	0,082	<b>0,328</b>	-0,242	0,081
MYinst	-0,451	0,107	<b>0</b>	-0,661	-0,24
MYalt	0,674	0,101	<b>0</b>	0,477	0,871

Link function: Logit.

Nyní si v následující kapitole shrneme veškeré výsledky všech našich analýz.





## 4. Shrnutí

Naším prvním cílem bylo zjištění, jestli a případně jak se sociodemografické skupiny mezi sebou liší v tendenci důvěřovat dezinformacím. Třídění prvního stupně nám odhalilo, že se mezi skupinami rozdíly nachází. Nejmladší a nejstarší skupina věří dezinformacím nejméně, naopak respondenti středního až vyššího věku věří nejvíce. S rostoucím vzděláním podstatně klesá tendence dezinformacím věřit. Drobný rozdíl nacházíme i mezi muži a ženami, kde ženy mají tendenci věřit více.

Druhým cílem bylo zjistit, jaké dobře jednotlivé vybrané atributy respondentů predikují tendenci věřit dezinformacím. Zkoumali jsme anomii, důvěru (obecnou, institucionální, vládě a v média), mezinárodní solidaritu, politickou angažovanost, preferované informační zdroje a post-materialismus vůči ordinální závislé proměnné index tendence věřit dezinformacím. Lineární regrese nám předběžně naznačila, které koncepty budou vlivné. Koncepty, které nám z ní vzešly jako signifikantní, poté vstoupily i do ordinální logistické analýzy. Jmenovitě se jedná o: vzdělání, anomii, solidaritu ostatních zemí, důvěru (obecná, institucionální, vládě a média), post-materialismus, politickou angažovanost a preferované informační zdroje (institucionální a alternativní). Tyto koncepty celkem dobře predikují naši závislou proměnnou, jinými slovy náš model je relativně kvalitní (koeficient Nagelkerke  $R^2$  má hodnotu 45,1 %).

Objektivně nejvlivnější koncepty, které vedou k větší dezinformovanosti, seřazené od nejvýznamnějšího, jsou: preference alternativních informačních zdrojů (celebrity a alternativní weby), deficit důvěry ve veřejnoprávní média, následně deficit důvěry ve zdravotnictví, vědce a policii. Dále pak k dezinformovanosti vede odmítání institucí (politici, veřejnoprávní média, vědci, premiér) jako preferovaných informačních zdrojů. Nakonec vyšší post-materialistická hodnotová orientace také vede k větší dezinformovanosti, přičemž vyšší politická angažovanost vede k nižší dezinformovanosti.

Naše výsledky se zdají být částečně v souladu s našimi předpoklady, přesuneme se tedy rovnou na interpretaci v kapitole 4.1. *Diskuse*.

## 4.1. Diskuse

V této kapitole se budeme věnovat porovnání našich výsledků s výsledky jiných autorů a možným vysvětlením a interpretacím. Zaměříme se také na možná uplatnění našich poznatků v praxi a dále i na limitace naší studie.

Cílem naší práce bylo odhalit, jaké jsou prediktory tendence věřit dezinformacím v českém kontextu. Na základě dosavadní literatury jsme vybrali několik atributů, které by mohly být vlivné. Naše analýza odhalila, že některé vlivné jsou, některé nikoliv. Objektivně nejvlivnějšími koncepty vedoucími k větší dezinformovanosti jsou preference alternativních informačních zdrojů, deficit důvěry ve veřejnoprávní média, deficit důvěry ve zdravotnictví, vědce a policii, a deficit získávání informací od veřejných institucí. Také jsme zjistili, že post-materialistická hodnotová orientace je spojená s větší dezinformovaností, zatímco politická angažovanost s nižší dezinformovaností. Naše analýza tedy potvrdila významné vztahy mezi vybranými atributy respondentů a důvěrou v dezinformace.

V první řadě se zaměříme na rozbor vztahu mezi důvěrou (institucionální a v tradiční média) a tendencí věřit dezinformacím. Na základě našich teoretických předpokladů jsme očekávali, že nižší hodnoty všech těchto typů důvěry povedou u jedince k větší dezinformovanosti. Výsledky se shodují s našimi předpoklady. Nedůvěra veřejným institucím jako je vláda, zdravotnictví a policie, může naznačovat nedostatek transparentnosti, efektivnosti a odpovědnosti těchto institucí. Zvláště pak v krizovém období jako je pandemie COVID-19, kdy role veřejné instituce je být hlavním udržovatelem politické stability ve společnosti, jak uvádí Bennett a Livingston (2023). Média afilovaná s těmito veřejnými institucemi, například ta veřejnoprávní, pak mohou sama ztrácet na kredibilitě v očích populace, a to jen kvůli reportování informací proudících od institucí. Nedostatek důvěry pak vede k hledání a užívání alternativních zdrojů informací a čerpání informací právě tam. Ty jsou však často šířiteli dezinformací (Figenschou & Ihlebæk, 2019; Zimmermann & Kohring, 2020). Veřejné instituce v době pandemie, konkrétně v roce 2020, ztratily na důvěře občanů kvůli zhoršujícímu se způsobu komunikace jejich představitelů (Česká tisková kancelář, 2020). Například docházelo k situacím, kdy si premiér protiřečil s ministrem zdravotnictví a ministrem vnitra, nebo také někteří ministři vypouštěli do médií možnosti řešení situací dříve, než byly oficiálně vyhlášeny či si protiřečili se svými kolegy (Česká tisková kancelář, 2020; Křivánková, 2021). Tato zmatečnost zastupitelů institucí se mohla reflektovat i na zmatečném reportování aktuálních zpráv ze strany médií, a proto

současně ztráceli na důvěryhodnosti oba. Důvěryhodné informace jsou v době krize pro občany obzvláště velmi důležité, jelikož pomáhají zredukovat nejistotu tohoto období (Carlander, 2015). Podobně jako jsou lidé v době velké nejistoty ochotní obětovat demokratické principy společnosti ve prospěch silné vůdčí osobnosti (Sprong et al., 2019), tak mohou být ochotni riskovat za cílem získat důvěryhodné informace o aktuální situaci. Tímto riskem může být právě čerpání informací jinde, než jsou tradiční média a uvěření nepravdivým informacím.

V teoretické části jsme poukázali na význam faktoru sociální polarizace v tendenci věřit dezinformacím (Buchanan & Benson, 2019; Hameleers et al., 2022; Zimmermann & Kohring, 2020). Sociální polarizace společnosti je silně podpořena populistickou rétorikou (jinými slovy proti-establishmentovou rétorikou a propagací populistických narativů) (Roberts, 2022). Klíčovými institucionálními osobnostmi v době globálního zdravotního ohrožení, jako je pandemie, jsou obecně ministr zdravotnictví a premiér. Obě tyto osobnosti byly v té době součástí populistického politického hnutí ANO (Šálek, 2021), je tedy možné, že populistická rétorika v médiích nabrala na intenzitě a tím podpořila sociální polarizaci. Lze vidět, že v době pandemie byla opravdu společnost rozdělena na dvě části, které spolu nesouhlasily na velice významné otázky té doby – zdali jsou vládní opatření srozumitelná či nikoliv (Spurný, 2021). Současně jedna polovina uvádí že se orientuje v informacích o aktuálním výskytu a šíření koronaviru v ČR, a druhá, že nikoliv (Spurný, 2021). Sociální polarizace mohla v této době oslabit důvěru v instituce a média. Silný nedostatek důvěry institucím a médiím a citelná polarizace v populaci mohly vést k zjednodušení šíření dezinformací, zanesení informačního prostoru dezinformacemi a následně i zvýšení míry dezinformovanosti u občanů.

Z těchto výsledků vyplývá, že posílení důvěry ve veřejné instituce a snížení sociální polarizace je klíčové pro boj proti dezinformacím a zajištění stability ve společnosti.

<i>H1a: Obecná důvěra negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.</i>	<i>POTVRZENO</i>
<i>H1b: Důvěra ve veřejné instituce negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.</i>	<i>POTVRZENO</i>
<i>H1c: Důvěra v tradiční média negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.</i>	<i>POTVRZENO</i>

Výsledky analýzy nám ukázaly pozitivní kauzalitu mezi anomickými pocity jedince a tendencí věřit dezinformacím, a také mezi absencí mezinárodní solidarity a důvěrou v dezinformace.

Anomické pocity, neboli pocity vyplývající z rozpadu dosavadních společenských norem a hodnot, staví jedince do situace silné nejistoty, nedůvěry v instituce a dokonce i nedůvěry ostatním lidem (Bornand & Klein, 2022; Lima & de França, 2021). Nedůvěra ostatním lidem pravděpodobně pramení z toho, že je založena na předvídatelnosti chování ostatních. To je však v době rozpadu řídicích „pravidel“ (neboli norem a hodnot) spíše nepředvídatelné. V tomto stavu společnosti mohou být lidé více náchylní hledat alternativní zdroje informací, kterými se distancují od „nedůvěryhodných“ institucí.

Zkoumali jsme také pocity mezinárodní solidarity ve vztahu k míře dezinformovanosti a prokázalo se to jako silný prediktor. Čím pozitivněji jedinec vnímá solidaritu ostatních zemí, tím méně je dezinformovaný. Lze však na tento vztah nahlédnout i cyklicky. Jinými slovy tak, že není zcela jasné, co předchází, čemu a že se fenomény navzájem reprodukuje a podporují. Dezinformace v českém prostředí jsou často orientované proti západním zemím (Alvarová, 2017). Pokud jedinec uvěří alespoň nějakým těmto dezinformacím, tak pocítí menší soudržnost se západními zeměmi. V krajních případech dokonce nepřátelství. Jakmile cítí slabší soudržnost tak o to důvěryhodnější mu mohou připadat dezinformace mířené proti západním zemím. Tím může vzniknout sebe-reprodukujející cyklus.

<i>H2: Anomické pocity pozitivně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.</i>	<i>POTVRZENO</i>
<i>H2a: Vnímání solidarity ostatních zemí vůči své vlastní negativně souvisí s tendencí důvěřovat dezinformacím</i>	<i>POTVRZENO</i>

Politická angažovanost jedince může hrát klíčovou roli v jeho schopnosti rozpoznat a odmítnout dezinformace. Výsledky našeho výzkumu naznačují, že čím více se jedinec politicky angažuje, tím méně věří dezinformacím. Tento výsledek nám odpovídá na rozpor, který jsme nastínili v teoretické části – zdali sociální média mají pozitivní či negativní dopad na politickou participaci a šíření dezinformací.

V teoretické části jsme nastínili rozpor ohledně toho, zdali mají sociální média spíše pozitivní či negativní vliv na politickou angažovanost a tím na míru dezinformovanosti jedince. Na základě našich výsledků se však přikláníme k první straně sporu – sociální média a s nimi spojená zvýšená politická diskuse a politické povědomí vede k větší odolnosti proti dezinformovanosti. To je podpořeno tím, že je to právě „politická znalost“, která pomáhá rozeznat pravdivé informace od nepravdivých. V analýze nám index politické angažovanosti nevycházel

významně, ale po rozkladu na části se nám ukázala položka „PKAr. *Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně? | O politice toho vím málo.*“ jako signifikantní prediktor. A to tak, že čím znalejší se jedinec hodnotí, tím je méně dezinformovaný.

Celkově se tedy přikláníme k pozitivnímu účinku užívání sociálních médií na politickou participaci a míru dezinformovanosti. Politická znalost, nabytá i díky sociálním médiím, posiluje schopnost rozpoznávat dezinformace a kriticky hodnotit informace. Pochopitelně sociální média nejsou jediným pozitivním hráčem v tomto vztahu, mají taktéž nepopsatelné množství negativních dopadů na dezinformovanost (například to, že na nich se dezinformace primárně šíří). Na základě našich výsledků je tudíž vhodné na jejich roli nahlížet komplexně a nikoliv jednostranně.

<i>H3: Vyšší míra politické angažovanosti negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.</i>	<i>POTVRZENO</i>
---	------------------

Dále nám analýza naznačuje zajímavý trend: čím výraznější post-materialistické hodnoty, tím větší náchylnost věřit dezinformacím. Tento výsledek může být překvapivý. Dle našich předpokladů je zřejmé, že post-materialismus není pouze o individuální svobodě a osobním rozvoji. Jde s ním ruku v ruce také kritické myšlení nad institucemi a médii. To je pravděpodobně podpořené například vyšší obecnou vzdělaností a gramotností mladší generace (Ritchie et al., 2023), která je následkem ekonomického rozvoje. Ekonomický rozvoj je však i hlavním předpokladem rozvoje post-materialistických hodnot. Obecná vyšší vzdělanost a gramotnost by mohla být původcem této kauzality, jelikož je to právě mediální gramotnost, která podporuje rozpoznání různých motivací, agend a rámování zpráv a informací (Wongbiasaj, 2003). Může totiž vést k obecně skeptickému postoji i vůči oficiálním informacím od tradičních veřejnoprávních médií. Jak lze vidět, tento kritický přístup může být dvojsečnou zbraní, protože stejně jako umožňuje identifikovat a odhalovat zkreslení, může také vést k užívání alternativních zdrojů informací a omylnému přijímání dezinformací.

Naše analýza odhaluje zajímavý trend, čím více jsou lidé nakloněni post-materialistickým hodnotám, tím pravděpodobněji podléhají dezinformacím. Post-materialismus, jak se zdá, není jen o touze po individuální svobodě a osobním růstu. S těmito hodnotami úzce souvisí také zvýšená tendence kriticky se zamýšlet nad fungováním institucí a médií (Tsfati & Ariely, 2014). Tento kritický postoj může být podpořený lepší všeobecnou vzdělaností a mediální gramotností, které jsou charakteristické pro mladší generace v důsledku ekonomického rozvoje

(Ritchie et al., 2023). Právě ekonomický rozvoj stojí u zrodu post-materialistických hodnot. Paradoxně tak mohou post-materialistické hodnoty povzbuzovat k používání alternativních zdrojů informací, což otevírá dveře dezinformacím. Například může pochopení skrytých agend a fungování tradičních médií a institucí vést ke snaze čerpat informace z vícero zdrojů, především i těch opozičních. Z toho pak jedinec vytvoří syntézu a svůj vlastní názor. Tyto alternativní zdroje jsou však právě často šířiteli dezinformací (Figenschou & Ihlebæk, 2019), proto je možné, že se do světového názoru jedince vkradou i nepravdivé informace. Tento kritický přístup se tak může stát dvojsečnou zbraní: umožňuje sice odhalovat zkreslení a manipulace, ale současně může vést k náklonnosti k alternativním, často méně spolehlivým zdrojům informací.

<i>H4: Vyšší míra post-materialistických hodnot negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.</i>	<i>VZTAH OPAČNÝ</i>
---	-------------------------

Preference tradičních informačních zdrojů oproti alternativním je důležitým faktorem ovlivňujícím tendenci věřit dezinformacím. Tradiční média, jako jsou noviny, televize a rozhlas, jsou považována za zdroje informací s vyšší důvěryhodností a profesionalitou, které obvykle dodržují standardy objektivity a přesnosti zdrojů (Herzog, 2022). Naopak, alternativní média, jako jsou sociální média (například političtí influenceři) a webové stránky, mohou nabízet alternativní informační systémy, které blokují mainstreamový tisk a poskytují následovníkům emocionálně, nikoliv racionálně, uspokojující přesvědčení a vysvětlení (Bennett & Livingston, 2018). V našem šetření jsme se ptali na zdroje nejen alternativní, ale i „oblíbené celebrity“ jako zdroje informací. Ti, kteří preferují oproti tradičnímu serióznímu zpravodajství spíše své oblíbené celebrity v podstatě vyhledávají takzvaný „infotainment“. Neboli průnik mezi zábavou a zpravodajstvím. Sociální média jsou často zdrojem tohoto „infotainmentu“. „Infotainment“ nabírá na popularitě, díky měnícímu se modelu konzumace (nejen) politických zpráv (Hoffman & Rotich, 2023). To by znamenalo, že tímto fenoménem jsou ohroženi ti, kteří konzumují své zprávy především ze sociálních médií. Píšeme „ohrožení“ jelikož výsledky jasně ukazují kauzalitu mezi čerpáním informací od oblíbených celebrit a vyšší mírou dezinformovanosti. Ačkoliv jsou to mladí lidé, kteří používají sociální média jako primární zdroj zpráv, sami většinou uvádí, že tradiční média jsou i tak nejdůvěryhodnějším zdrojem (Gangadharbatla et al., 2014). Jsou to však i mileniálové (ti narození od roku 1981 do 2000), kteří se čerpají zprávy ze sociálních médií (Gangadharbatla et al., 2014; Wilson et al., 2011). Ti už však nejsou vybaveni takovou mediální gramotností jako nejmladší skupina, buď z důvodu, že systematicky nikdy neprošli mediální výchovou nebo proto, že do sociálních médií vstoupili během života, „nenarodili“ se do nich jako nejmladší generace uživatelů (viz

teoretická část). Ta díky tomu může být zběhlejší v práci s internetovými zdroji a prozíravější k nástrahám „infotainmentu“. To by nám potvrdilo i tříděním prvního stupně, které jsme provedli. Nejmladší skupina dezinformacím věřila nejméně, avšak s rostoucím věkem skupiny propadaly dezinformacím více a více (s výjimkou té nejstarší). Mohlo by to tak naznačovat určitou absenci zkušenosti s informační dynamikou sociálních médií. Zdá se, že dochází k souhře znalosti rizik tohoto zdroje a dostatečného sebevědomí ve schopnosti rozpoznat dezinformace a účinně se jim bránit.

Drobnou kuriozitou, která nám vzešla z třídění prvního stupně byla právě nízká dezinformovanost nejstarší skupiny, ač jsme dle literatury předpokládali opak (Caramacion, 2021). Dezinformovanost byla u nejmladší a nejstarší skupiny nejnižší, ale od druhé nejmladší skupiny po druhou nejstarší rostla. Domníváme se, že za tím stojí míra užívání sociálních médií a míra jejich integrace do každodenního života. Členové nejstarší skupiny objektivně nechodí tak často na sociální média jako ostatní skupiny (ani z důvodu sociálních či informačních) (Rose, 2019). Nejvíce je užívají skupiny 34-54 let. Ačkoliv je nejmladší skupina užívá srovnatelně často (Baglari et al., 2020), lze argumentovat, že na sociálních médiích na rozdíl od nich „vyrostla“. Silná zkušenost, která probíhala ve formativních letech, je mohla naučit s nimi zacházet a lépe rozeznat, co je a není pravda či co je a není zmanipulovaný obsah. Střední věkové skupiny sice sociální média rozsáhle užívají, ale nebyly do nich tak silně socializovány, a proto nemusí být natolik schopné rozeznávat dezinformační obsah. Na druhou stranu lze říct, že výuka mediální gramotnosti, která se začala pomalu implementovat až v 90. letech (Wolák, 2017), je mohla alespoň částečně připravit. Tomu lze současně oponovat tím, že v té době pravděpodobně nebyla tak rozsáhlá konkrétně v oblasti sociálních médií, které se tak silně rozmohly až později.

<i>H5: Preference tradičních informačních zdrojů oproti alternativním, negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.</i>	<i>POTVRZENO</i>
--	------------------

Jak bylo předpokládáno, některé socio-demografické atributy byly pouze mediátory vlivu a po přidání koncepčních proměnných byl jejich vliv odčerpán. Nebylo tomu tak pouze u vzdělání. Zjištění, že vyšší vzdělání predikuje menší dezinformovanost, lze interpretovat v kontextu komplexního vztahu mezi kognitivními schopnostmi a tendencí věřit konspiracím a dezinformacím. Van Prooijen (2017) uvádí signifikantní korelaci mezi vyšším vzděláním a nižší konspirační mentalitou, což naznačuje, že lidé s vyšším vzděláním jsou schopni lépe odhalit nuance a jemné rozdíly mezi informacemi a mají tendenci kriticky analyzovat různé

údaje. Toto vypěstované analytické myšlení je spojeno s nižší ochotou věřit jednoduchým vysvětlením pro komplexní události, jako jsou konspirační teorie nebo dezinformace (Aarnio & Lindeman, 2005; Deary et al., 2007). Nadále je důležité zdůraznit, že vyšší vzdělání také přináší pocit kontroly a sebevědomí (van Prooijen, 2017), což může snižovat tendenci věřit dezinformacím. To hlavně proto, že pocit kontroly snižuje pocit sociální nerovnosti a křivdy ze strany veřejných institucí (van Prooijen, 2017). V České republice nám vyšší dosažené vzdělání taktéž reprezentuje pravděpodobnost, že jedinec prošel alespoň nějakou formou výuky mediální gramotnosti. Mediální gramotnost se systematicky vyučuje až od 90. let 20. století (Wolák, 2017), tudíž se spíše jedná o mladší generaci. U té jsme opravdu viděli v třídění prvního stupně tendenci být méně dezinformovaná než u starších generací.

Tyto aspekty vzdělání tak poskytují ucelenější pohled na to, jak vyšší vzdělání může přispívat k menší důvěře v dezinformace.

<i>H6a: Věk pozitivně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.</i>	<i>NEPOTVRZENO</i>
<i>H6b: Nejvyšší dosažené vzdělání negativně souvisí s tendencí věřit dezinformacím.</i>	<i>POTVRZENO</i>
<i>H6c: Pohlaví souvisí s tendencí věřit dezinformacím.</i>	<i>NEPOTVRZENO</i>

Nyní nahlédneme na možné budoucí směry zkoumání, které by mohly zacelit odhalené díry ve výzkumu a podpořit intervence proti šíření a důvěře dezinformacím.

## 4.2. Budoucí směry zkoumání

Budoucí výzkum by měl podrobněji zkoumat vliv preference alternativních informačních zdrojů, jako jsou celebrity a alternativní weby, na rozhodování jednotlivců při vyhledávání informací a formování jejich názorů. Prozkoumat mechanismy, které vedou k deficitu důvěry ve veřejnoprávní média a jiné instituce, jako je zdravotnictví, vědecká obec a policie, a navrhnout strategie, jak obnovit důvěru veřejnosti v tyto klíčové organizace. Budoucí výzkum by měl také zkoumat vztah mezi hodnotovou orientací k post-materialismu a dezinformovaností a zjistit, jaké faktory spolu takto nebezpečně interagují. Je vhodné provést například longitudinální studie, které by sledovaly změny v dezinformovanosti a faktory, které k ní přispívají, v průběhu času, abychom lépe porozuměli dynamice informačního prostředí a mohli navrhnout účinná opatření na zlepšení mediální gramotnosti a důvěry ve veřejné instituce.



Vzhledem k našim zjištění ohledně překvapivých rozdílů v míře dezinformovanosti mezi věkovými skupinami by bylo taktéž vhodné v zkoumat míru užívání sociálních médií nejstarší kohortou. Takové výsledky by nám mohly poodhalit, jak je možné, že nejstarší skupina je spolu s nejmladší nejméně dezinformovaná. Pokud jde pouze o míru užívání sociálních médií nebo hraje roli i jiný, doposud neodhalený, faktor.

### 4.3. Hodnocení a limity výzkumu

Naše analýza dat nebyla zdaleka vyčerpávající. Vzhledem k omezení rozsahu práce bylo však třeba pečlivě vybírat a volit, co bude středobodem zájmu a co ne. V datech se však vyskytuje řada dalších hodnotných informací, na které v této studii nezbyl prostor. Například se jedná o interakce mezi faktory, sledování kauzality jen pro určité segmenty populace apod. Je třeba taktéž reflektovat to, že sběr dat proběhl v době silných omezení spojených s pandemií COVID-19, a proto se v datech zaručeně reflektuje intenzita sociálních fenoménů té doby.

## 5. Závěr

V závěru této práce jsme představili a analyzovali klíčové aspekty tendence věřit dezinformacím. Naším hlavním cílem bylo přispět k akademické diskusi týkající se míry dezinformovanosti české populace. Toho jsme se pokusili docílit skrze analýzu potenciálních společenských faktorů, které mohou mít, dle dosavadní literatury, významný vliv. Dosáhli jsme následujících hlavních zjištění: na míru dezinformovanosti jedince mají největší kauzální vliv faktory preference alternativních informačních zdrojů (celebrity a alternativní weby), deficit důvěry ve veřejnoprávní média, následně deficit důvěry ve zdravotnictví, vědce a policii. Dále pak k dezinformovanosti vede odmítání institucí (politici, veřejnoprávní média, vědci, premiér) jako preferovaných informačních zdrojů. Nakonec vyšší post-materialistická hodnotová orientace také vede k větší dezinformovanosti, přičemž vyšší politická angažovanost vede k nižší dezinformovanosti.

Tyto výsledky nám umožňují lépe porozumět společenským fenoménům, které mohou šíření dezinformací usnadňovat, jako například sociální polarizace společnosti, pokles důvěry v instituce a tradiční média, celospolečenský deficit mediální gramotnosti s nástupem integrace sociálních médií do každodenního života či skepse vůči veřejným institucím potenciálně pramenící z post-materialistických hodnot.

Touto prací se snažíme obohatit diskusi ohledně obranných mechanismů proti propadnutí dezinformacím a přispět ke zvýšení odolnosti české populace proti dezinformačním kampaním mířeným jejím směrem.

## 6. Literatura

- Aarnio, K., & Lindeman, M. (2005). Paranormal beliefs, education, and thinking styles. *Personality and Individual Differences*, 39(7), 1227–1236. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.04.009>
- Åberg, M., & Sandberg, M. (2003). *Social Capital and Democratisation: Roots of trust in post-communist Poland and Ukraine* (1. vyd.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315242996>
- Adam, A., & Sizemore, B. (2013). Parasocial Romance: A Social Exchange Perspective. *Interpersona: An International Journal on Personal Relationships*, 7(1), 12–25. <https://doi.org/10.5964/ijpr.v7i1.106>
- Alkhalili, O., & Robila, S. A. (2021). Tracking the Impact of Fake News on US Election Cycles. *Proceedings of the Conference on Information Technology for Social Good*, 192–197. <https://doi.org/10.1145/3462203.3475920>
- Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211–236. <https://doi.org/10.1257/jep.31.2.211>
- Alobaid, M., & Ramachandran, R. (2021). A Social Media Case Study on the Impact of Disinformation on Business and Consumers. *2021 9th International Conference in Software Engineering Research and Innovation (CONISOFT)*, 197–206. <https://doi.org/10.1109/CONISOFT52520.2021.00035>
- Alvarová, A. (2017). *Průmysl lži: Propaganda, konspirace a dezinformační válka* (1. vydání). Stanislav Juhaňák - Triton.
- Ariely, G. (2015). Trusting the Press and Political Trust: A Conditional Relationship. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 25(3), 351–367. <https://doi.org/10.1080/17457289.2014.997739>
- Azzimonti, M., & Fernandes, M. (2018). *Social Media Networks, Fake News, and Polarization* (w24462; s. w24462). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w24462>
- Azzimonti, M., & Fernandes, M. (2023). Social media networks, fake news, and polarization. *European Journal of Political Economy*, 76, 102256. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2022.102256>
- Baglari, H., Kumar Sharma, M., Marimuthu, P., & N, S. (2020). Pattern of social media use among youth: Implication for social media literacy. *Mental Health and Addiction Research*, 5(1). <https://doi.org/10.15761/MHAR.1000189>
- Bakshy, E., Messing, S., & Adamic, L. A. (2015). Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. *Science*, 348(6239), 1130–1132. <https://doi.org/10.1126/science.aaa1160>
- Barberá, P., Jost, J. T., Nagler, J., Tucker, J. A., & Bonneau, R. (2015). Tweeting From Left to Right: Is Online Political Communication More Than an Echo Chamber? *Psychological Science*, 26(10), 1531–1542. <https://doi.org/10.1177/0956797615594620>
- Barnidge, M. (2017). Exposure to Political Disagreement in Social Media Versus Face-to-Face and Anonymous Online Settings. *Political Communication*, 34(2), 302–321. <https://doi.org/10.1080/10584609.2016.1235639>
- Bavili, N. (2023). Pandemics, Populism and Democracy. *International Journal of Social Science and Human Research*, 06(07). <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v6-i7-43>
- Bennett, W. L., & Livingston, S. (2018). The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication*, 33(2), 122–139. <https://doi.org/10.1177/0267323118760317>

- Bennett, W. L., & Livingston, S. (2023). A Brief History of the Disinformation Age: Information Wars and the Decline of Institutional Authority. In S. Salgado & S. Papathanassopoulos (Ed.), *Streamlining Political Communication Concepts* (s. 43–73). Springer International Publishing. [https://doi.org/10.1007/978-3-031-45335-9\\_4](https://doi.org/10.1007/978-3-031-45335-9_4)
- Berggren, N., & Jordahl, H. (2006). Free to Trust: Economic Freedom and Social Capital. *Kyklos*, 59(2), 141–169. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.2006.00324.x>
- Bergström, A., & Jervelycke Belfrage, M. (2018). News in Social Media: Incidental consumption and the role of opinion leaders. *Digital Journalism*, 6(5), 583–598. <https://doi.org/10.1080/21670811.2018.1423625>
- Bornand, T., & Klein, O. (2022). Political trust by individuals of low socioeconomic status: The key role of anomie. *Social Psychological Bulletin*, 17, e6897. <https://doi.org/10.32872/spb.6897>
- Brady, H. E., & Kent, T. B. (2022). Fifty Years of Declining Confidence & Increasing Polarization in Trust in American Institutions. *Daedalus*, 151(4), 43–66. [https://doi.org/10.1162/daed\\_a\\_01943](https://doi.org/10.1162/daed_a_01943)
- Brashier, N. M., & Schacter, D. L. (2020). Aging in an Era of Fake News. *Current Directions in Psychological Science*, 29(3), 316–323. <https://doi.org/10.1177/0963721420915872>
- Brodeur, A., Gray, D., Islam, A., & Bhuiyan, S. (2021). A literature review of the economics of COVID-19. *Journal of Economic Surveys*, 35(4), 1007–1044. <https://doi.org/10.1111/joes.12423>
- Buchanan, T., & Benson, V. (2019). Spreading Disinformation on Facebook: Do Trust in Message Source, Risk Propensity, or Personality Affect the Organic Reach of “Fake News”? *Social Media + Society*, 5(4), 205630511988865. <https://doi.org/10.1177/2056305119888654>
- Burianec, J. (2018). Mediální gramotnost je v Česku nízká—Pouze čtvrtina dospělé populace v ní dosahuje uspokojivé úrovně. STEM/MARK, a.s. <https://simar.cz/cerstve-namleto/medialni-gramotnost-je-v-cesku-nizka-pouze-ctvrtina-dospele-populace-v-ni-dosahuje-uspokojive-urovne.html>
- Burkhardt, J. M. (2017). *Combating fake news in the digital age*. ALA TechSource.
- Caramancion, K. M. (2021). The Demographic Profile Most at Risk of being Disinformed. *2021 IEEE International IOT, Electronics and Mechatronics Conference (IEMTRONICS)*, 1–7. <https://doi.org/10.1109/IEMTRONICS52119.2021.9422597>
- Carl, N., & Billari, F. C. (2014). Generalized Trust and Intelligence in the United States. *PLoS ONE*, 9(3), e91786. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0091786>
- Carlander, A. (2015). *Trust as a strategy for handling uncertainty in private savings choices* [Elektronisk resurs]. Department of Psychology, University of Gothenburg.
- Carlsson, A. (2020). Understanding Media and Information Literacy (MIL) in the Digital Age. *Central European Journal of Communication*, 13(2), 293–295. [https://doi.org/10.19195/1899-5101.13.2\(26\).9](https://doi.org/10.19195/1899-5101.13.2(26).9)
- Cinelli, M., De Francisci Morales, G., Galeazzi, A., Quattrociocchi, W., & Starnini, M. (2021). The echo chamber effect on social media. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(9), e2023301118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2023301118>
- Coyer, K., Dowmunt, T., & Fountain, A. (2007). *The Alternative Media Handbook* (0 vyd.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203821213>
- Craft, S., Ashley, S., & Maksl, A. (2017). News media literacy and conspiracy theory endorsement. *Communication and the Public*, 2(4), 388–401. <https://doi.org/10.1177/2057047317725539>
- Čápková, H. (2018). *STŘEDOŠKOLÁCI: PARLAMENTNÍ LISTY JSOU VEŘEJNOPRÁVNÍ MEDIUM*. <https://www.respekt.cz/spolecnost/stredoskolaci-parlamentni-listy-jsou-verejnopravni-medium>
- Česká tisková kancelář. (2020, prosinec 27). Vláda při covidu? Nezvládnutá komunikace i neschopnost reagovat, hodnotí experti. *Deník.cz*.

[https://www.denik.cz/z\\_domova/koronavirus-vlada-covid-hodnoceni-2.html](https://www.denik.cz/z_domova/koronavirus-vlada-covid-hodnoceni-2.html)

Dalecká, A., Šlachťová, H., Tomášková, H., Maďar, R., & Skýbová, D. (2021). Changes of perceived risk and mental well-being during two waves of COVID-19 pandemic in Czechia. *European Journal of Public Health*, 31(Supplement\_3), ckab165.050. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckab165.050>

De Coninck, D., Frissen, T., Matthijs, K., d'Haenens, L., Lits, G., Champagne-Poirier, O., Carignan, M.-E., David, M. D., Pignard-Cheynel, N., Salerno, S., & Génereux, M. (2021). Beliefs in Conspiracy Theories and Misinformation About COVID-19: Comparative Perspectives on the Role of Anxiety, Depression and Exposure to and Trust in Information Sources. *Frontiers in Psychology*, 12, 646394. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.646394>

Deary, I. J., Strand, S., Smith, P., & Fernandes, C. (2007). Intelligence and educational achievement. *Intelligence*, 35(1), 13–21. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2006.02.001>

Delhey, J., & Newton, K. (2005). Predicting Cross-National Levels of Social Trust: Global Pattern or Nordic Exceptionalism? *European Sociological Review*, 21(4), 311–327. <https://doi.org/10.1093/esr/jci022>

Diakopoulos, N. (2015). Algorithmic Accountability: Journalistic investigation of computational power structures. *Digital Journalism*, 3(3), 398–415. <https://doi.org/10.1080/21670811.2014.976411>

Diamond, L., Plattner, M. F., & Walker, C. (Ed.). (2016). *Authoritarianism goes global: The challenge to democracy*. Johns Hopkins University Press.

Durkheim, É. (2004). *Společenská dělba práce*. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Dutton, W. H., Reisdorf, B. C., Dubois, E., & Blank, G. (2017). Social Shaping of the Politics of Internet Search and Networking: Moving Beyond Filter Bubbles, Echo Chambers, and Fake News. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2944191>

Ekström, M., & Shehata, A. (2018). Social media, porous boundaries, and the development of online political engagement among young citizens. *New Media & Society*, 20(2), 740–759. <https://doi.org/10.1177/1461444816670325>

Fallis, D. (2014). The Varieties of Disinformation. In L. Floridi & P. Illari (Ed.), *The Philosophy of Information Quality* (Roč. 358, s. 135–161). Springer International Publishing. [https://doi.org/10.1007/978-3-319-07121-3\\_8](https://doi.org/10.1007/978-3-319-07121-3_8)

Fang, G., & Zhu, Y. (2022). The Social Scar of the Pandemic: Impacts of COVID-19 Exposure on Interpersonal Trust. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4067592>

Fell, L. (2021). Trust and COVID-19: Implications for Interpersonal, Workplace, Institutional, and Information-Based Trust. *Digital Government: Research and Practice*, 2(1), 1–5. <https://doi.org/10.1145/3428472>

Figenschou, T. U., & Ihlebæk, K. A. (2019). Challenging Journalistic Authority: Media criticism in far-right alternative media. *Journalism Studies*, 20(9), 1221–1237. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2018.1500868>

Filipec, O. (2019). Building An Information Resilient Society: An Organic Approach. *Cosmopolitan Civil Societies: An Interdisciplinary Journal*, 11(1), 1–26. <https://doi.org/10.5130/ccs.v11.i1.6065>

Finch, W. H. (2013). Exploratory Factor Analysis. In T. Teo (Ed.), *Handbook of Quantitative Methods for Educational Research* (s. 167–186). SensePublishers. [https://doi.org/10.1007/978-94-6209-404-8\\_8](https://doi.org/10.1007/978-94-6209-404-8_8)

Flaxman, S., Goel, S., & Rao, J. M. (2016). Filter Bubbles, Echo Chambers, and Online News Consumption. *Public Opinion Quarterly*, 80(S1), 298–320. <https://doi.org/10.1093/poq/nfw006>

Fletcher, R., & Park, S. (2017). The Impact of Trust in the News Media on Online News Consumption and Participation. *Digital Journalism*, 5(10), 1281–1299.

<https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1279979>

Flynn, D. J., Nyhan, B., & Reifler, J. (2017). The Nature and Origins of Misperceptions: Understanding False and Unsupported Beliefs About Politics. *Political Psychology*, 38(S1), 127–150. <https://doi.org/10.1111/pops.12394>

Forelle, M. C., Howard, P. N., Monroy-Hernandez, A., & Savage, S. (2015). Political Bots and the Manipulation of Public Opinion in Venezuela. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2635800>

Frischlich, L., & Humprecht, E. (2021). *Trust, Democratic Resilience, and the Infodemic*. <https://doi.org/10.5167/UZH-202660>

Fukuyama, F. (1996). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity* (1. Free Press paperback ed). Free Press.

Gangadharbatla, H., Bright, L. F., & Logan, K. (2014). Social Media and News Gathering: Tapping into the Millennial Mindset. *The Journal of Social Media in Society*, 3(1), Article 1. <https://thejsms.org/index.php/JSMS/article/view/63>

Gao, R. (2020). New Media Critique – Weakness of Social Media. *Proceedings of the 2019 International Conference on Education Science and Economic Development (ICESED 2019)*. 2019 International Conference on Education Science and Economic Development (ICESED 2019), Malacca, Malaysia. <https://doi.org/10.2991/icesed-19.2020.11>

Golis, O. (2018). Dezinformace proti Zemanovi: Má rakovinu, zradil český národ, jeho voliči nemusí k prvnímu kolu volby. *iROZHLAS*. [https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dezinformace-proti-zemanovi\\_1802100600\\_ogo](https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dezinformace-proti-zemanovi_1802100600_ogo)

Guess, A., Nagler, J., & Tucker, J. (2019). Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook. *Science Advances*, 5(1), eaau4586. <https://doi.org/10.1126/sciadv.aau4586>

Haas, T. (2004). Research note: Alternative media, public journalism and the pursuit of democratization. *Journalism Studies*, 5(1), 115–121. <https://doi.org/10.1080/1461670032000174783>

Haim, M., Graefe, A., & Brosius, H.-B. (2018). Burst of the Filter Bubble?: Effects of personalization on the diversity of *Google News*. *Digital Journalism*, 6(3), 330–343. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1338145>

Hameleers, M., Brosius, A., & De Vreese, C. H. (2022). Whom to trust? Media exposure patterns of citizens with perceptions of misinformation and disinformation related to the news media. *European Journal of Communication*, 37(3), 237–268. <https://doi.org/10.1177/02673231211072667>

Hampton, K. N., Shin, I., & Lu, W. (2017). Social media and political discussion: When online presence silences offline conversation. *Information, Communication & Society*, 20(7), 1090–1107. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1218526>

Herreros, F. (2004). The Creation of Particularized Trust. In F. Herreros, *The Problem of Forming Social Capital* (s. 27–43). Palgrave Macmillan US. [https://doi.org/10.1057/9781403978806\\_4](https://doi.org/10.1057/9781403978806_4)

Herzog, L. (2022). Shared Standards versus Competitive Pressures in Journalism. *Journal of Applied Philosophy*, 39(3), 393–406. <https://doi.org/10.1111/japp.12491>

Hoffman, L. H., & Rotich, G. K. (2023). The Geopolitics of Infotainment. In L. H. Hoffman & G. K. Rotich, *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.1042>

Holone, H. (2016). The filter bubble and its effect on online personal health information. *Croatian Medical Journal*, 57(3), 298–301. <https://doi.org/10.3325/cmj.2016.57.298>

Humprecht, E., Esser, F., & Van Aelst, P. (2020). Resilience to Online Disinformation: A Framework for Cross-National Comparative Research. *The International Journal of Press/Politics*, 25(3), 493–516. <https://doi.org/10.1177/1940161219900126>

Cheyfitz, E. (2014). Disinformation: The Limits of Capitalism’s Imagination and the End of

- Ideology. *Boundary 2*, 41(3), 55–91. <https://doi.org/10.1215/01903659-2812073>
- Chromková Manea, B., & Rabušic, L. (2021). Value Modernisation in Central and Eastern European Countries: How Does Inglehart's Theory Work? *Czech Sociological Review*, 56(6), 699–740. <https://doi.org/10.13060/csr.2020.033>
- Inglehart, R. (1971). The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies. *American Political Science Review*, 65(4), 991–1017. <https://doi.org/10.2307/1953494>
- Inglehart, R. (1981). Post-Materialism in an Environment of Insecurity. *American Political Science Review*, 75(4), 880–900. <https://doi.org/10.2307/1962290>
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence* (1. vyd.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790881>
- Jackob, N. (2012). The tendency to trust as individual predisposition – exploring the associations between interpersonal trust, trust in the media and trust in institutions. *Communications*, 37(1), 99–120. <https://doi.org/10.1515/commun-2012-0005>
- Jolley, D., & Douglas, K. M. (2014). The social consequences of conspiracism: Exposure to conspiracy theories decreases intentions to engage in politics and to reduce one's carbon footprint. *British Journal of Psychology*, 105(1), 35–56. <https://doi.org/10.1111/bjop.12018>
- Kitchens, B., Johnson, S. L., & Gray, P. (2020). Understanding Echo Chambers and Filter Bubbles: The Impact of Social Media on Diversification and Partisan Shifts in News Consumption. *MIS Quarterly*, 44(4), 1619–1649. <https://doi.org/10.25300/MISQ/2020/16371>
- Klicperová-Baker, M. (2023). *JAK SE RODÍ IDEOLOGIE: VĚDCI POPSALI PĚT ČESKÝCH DEZINFORMAČNÍCH PROFILŮ*. Akademie věd ČR. <https://www.avcr.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/Jak-se-rodí-ideologie-vedci-popsali-pet-ceskych-dezinformacnich-profilu/>
- Knack, S., & Keefer, P. (1997). Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics*, 112(4), 1251–1288. <https://doi.org/10.1162/003355300555475>
- Knobloch-Westerwick, S., & Meng, J. (2011). Reinforcement of the Political Self Through Selective Exposure to Political Messages. *Journal of Communication*, 61(2), 349–368. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2011.01543.x>
- Kohring, M., & Matthes, J. (2007). Trust in News Media: Development and Validation of a Multidimensional Scale. *Communication Research*, 34(2), 231–252. <https://doi.org/10.1177/0093650206298071>
- Kovářová, B. (2022). *Spirála mlčení v době sociálních médií* [Semestrální práce]. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra sociologie.
- Křivánková, V. (2021). *Analýza vlivu médií na šíření informací a dezinformací při virové pandemii* [Diplomová práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví]. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/148068>
- Kuklinski, J. H., Quirk, P. J., Jerit, J., Schwieder, D., & Rich, R. F. (2000). Misinformation and the Currency of Democratic Citizenship. *The Journal of Politics*, 62(3), 790–816. <https://doi.org/10.1111/0022-3816.00033>
- Laerd Statistics. (2024). *How to perform an Ordinal Regression in SPSS* | Laerd Statistics. <https://statistics.laerd.com/spss-tutorials/ordinal-regression-using-spss-statistics.php#assumptions>
- Lazarsfeld, P. F., Berelson, B. R., & Gaudet, H. (1993). *The people's choice: How the voter makes up his mind in a presidential campaign* (Facsim. ed). U.M.I.
- Lee, S. J., Lee, C.-J., & Hwang, H. (2023). The impact of COVID-19 misinformation and trust in institutions on preventive behaviors. *Health Education Research*, 38(1), 95–105. <https://doi.org/10.1093/her/cyac038>
- Lepsius, M. R. (2017). Trust in Institutions. In C. Wendt (Ed.), *Max Weber and Institutional*

- Theory* (s. 79–87). Springer International Publishing. [https://doi.org/10.1007/978-3-319-44708-7\\_7](https://doi.org/10.1007/978-3-319-44708-7_7)
- Lessenski, M. (2021). *Double Trouble: Resilience to Fake News at the Time of Covid-19 Infodemic*.
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., & Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the “post-truth” era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(4), 353–369. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.008>
- Lima, M. E. O., & de França, D. X. (2021). Crisis, anomie and trust in institutions in Brazil. . *Pp.*, 21.
- Ling, R. (2020). Confirmation Bias in the Era of Mobile News Consumption: The Social and Psychological Dimensions. *Digital Journalism*, 8(5), 596–604. <https://doi.org/10.1080/21670811.2020.1766987>
- Lovell, D. W. (2001). Trust and the politics of postcommunism. *Communist and Post-Communist Studies*, 34(1), 27–38. [https://doi.org/10.1016/S0967-067X\(00\)00021-0](https://doi.org/10.1016/S0967-067X(00)00021-0)
- Lucassen, T., & Schraagen, J. M. (2012). Propensity to trust and the influence of source and medium cues in credibility evaluation. *Journal of Information Science*, 38(6), 566–577. <https://doi.org/10.1177/0165551512459921>
- Macková, A., Novotná, M., Procházková, K., Macek, J., & O, L. H. P. O. D. P. O. Ř. E. N. (2021). *Češi na sítích, důvěra a polarizace v době pandemie (výzkumná zpráva, 2021)*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.20950.78401/1>
- Maffioli, E. M., & Gonzalez, R. (2022). Are socio-demographic and economic characteristics good predictors of misinformation during an epidemic? *PLOS Global Public Health*, 2(3), e0000279. <https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0000279>
- Marwick, A., & Lewis, R. (2017). *Media Manipulation and Disinformation Online*. *Data & Society Research Institute*.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- McCombs, M. E., Shaw, D. L., & Weaver, D. H. (2014). New Directions in Agenda-Setting Theory and Research. *Mass Communication and Society*, 17(6), 781–802. <https://doi.org/10.1080/15205436.2014.964871>
- McKnight, P. E., & Najab, J. (2010). Kruskal–Wallis Test. In I. B. Weiner & W. E. Craighead (Ed.), *The Corsini Encyclopedia of Psychology* (1. vyd., s. 1–1). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9780470479216.corpsy0491>
- McKnight, P. E., & Najab, J. (2010). Mann–Whitney U Test. In I. B. Weiner & W. E. Craighead (Ed.), *The Corsini Encyclopedia of Psychology* (1. vyd., s. 1–1). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9780470479216.corpsy0524>
- Mihaylov, T., Georgiev, G., & Nakov, P. (2015). Finding Opinion Manipulation Trolls in News Community Forums. *Proceedings of the Nineteenth Conference on Computational Natural Language Learning*, 310–314. <https://doi.org/10.18653/v1/K15-1032>
- Ministerstvo vnitra. (2016). *Audit národní bezpečnosti*.
- Mohd Yatid, M. (2019). Truth Tampering Through Social Media: Malaysia’s Approach in Fighting Disinformation & Misinformation. *IKAT: The Indonesian Journal of Southeast Asian Studies*, 2(2), 203. <https://doi.org/10.22146/ikat.v2i2.40482>
- Mondak, J. J., & Halperin, K. D. (2008). A Framework for the Study of Personality and Political Behaviour. *British Journal of Political Science*, 38(2), 335–362. <https://doi.org/10.1017/S0007123408000173>
- Moore, R. C., & Hancock, J. T. (2022). A digital media literacy intervention for older adults improves resilience to fake news. *Scientific Reports*, 12(1), Article 1. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-08437-0>
- Moreno, J., & Sepúlveda, R. (2021). Article 13 on social media and news media: Disintermediation and reintermediation on the modern media landscape. *Communication &*



*Society*, 141–157. <https://doi.org/10.15581/003.34.2.141-157>

Müller, P., & Schulz, A. (2021). Alternative media for a populist audience? Exploring political and media use predictors of exposure to Breitbart, Sputnik, and Co. *Information, Communication & Society*, 24(2), 277–293. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2019.1646778>

Nannestad, P., & Svendsen, G. (2005). *Institutions, Culture, and Trust*.

Newton, K., & Zmerli, S. (Ed.). (2007). Trust in People, Confidence in Political Institutions, and Satisfaction with Democracy. In *Citizenship and involvement in European democracies: A comparative analysis*. Routledge, Taylor & Francis Group.

Pang, N., Ho, S. S., Zhang, A. M. R., Ko, J. S. W., Low, W. X., & Tan, K. S. Y. (2016). Can spiral of silence and civility predict click speech on Facebook? *Computers in Human Behavior*, 64, 898–905. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.07.066>

Pariser, E. (2012). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you* (Penguin books).

Pérez-Escoda, A., & Freire, M.-R. (2023). Digital literacy and technopolitics, core enablers in a disintermediated digital political communication age. *El Profesional de La Información*, e320412. <https://doi.org/10.3145/epi.2023.jul.12>

Pérez-Escolar, M., Lilleker, D., & Tapia-Frade, A. (2023). A Systematic Literature Review of the Phenomenon of Disinformation and Misinformation. *Media and Communication*, 11(2). <https://doi.org/10.17645/mac.v11i2.6453>

Pinkleton, B. E., Austin, E. W., Zhou, Y., Willoughby, J. F., & Reiser, M. (2012). Perceptions of News Media, External Efficacy, and Public Affairs Apathy in Political Decision Making and Disaffection. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 89(1), 23–39. <https://doi.org/10.1177/1077699011428586>

Potter, W. J. (2013). Review of Literature on Media Literacy. *Sociology Compass*, 7(6), 417–435. <https://doi.org/10.1111/soc4.12041>

Prokop, D. (2017). *Výuka mediální výchovy na středních školách*. MEDIAN, s.r.o. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/[https://www.jsns.cz/nove/projekty/pruzkumy-setreni/6517001\\_medialni\\_vychova\\_zprava\\_final.pdf](https://www.jsns.cz/nove/projekty/pruzkumy-setreni/6517001_medialni_vychova_zprava_final.pdf)

Prokop, D. (2018). *Stav výuky mediální výchovy na středních školách*. MEDIAN, s.r.o. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/[https://www.jsns.cz/nove/projekty/medialni-vzdelavani/vyzkumy/6517086\\_ucitele\\_medialni\\_vychovy\\_celkova\\_zprava\\_v24jp.pdf](https://www.jsns.cz/nove/projekty/medialni-vzdelavani/vyzkumy/6517086_ucitele_medialni_vychovy_celkova_zprava_v24jp.pdf)

Prokop, D. (2019). *Slepé skvrny: O chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti* (Druhé rozšířené vydání). Host - vydavatelství, s.r.o.

Reedy, J., Wells, C., & Gastil, J. (2014). How Voters Become Misinformed: An Investigation of the Emergence and Consequences of False Factual Beliefs\*. *Social Science Quarterly*, 95(5), 1399–1418. <https://doi.org/10.1111/ssqu.12102>

Richter, A. (2019). Accountability and media literacy mechanisms as a counteraction to disinformation in Europe. *Journal of Digital Media & Policy*, 10(3), 311–327. [https://doi.org/10.1386/jdmp\\_00005\\_1](https://doi.org/10.1386/jdmp_00005_1)

Ritchie, H., Samborska, V., Ahuja, N., Ortiz-Ospina, E., & Roser, M. (2023). *Global Education—Our World in Data*. <https://ourworldindata.org/global-education>

Roberts, K. M. (2022). Populism and Polarization in Comparative Perspective: Constitutive, Spatial and Institutional Dimensions. *Government and Opposition*, 57(4), 680–702. <https://doi.org/10.1017/gov.2021.14>

Rose, V. L. (2019). Managing Risks in the Age of Social Media. *Annals of Long-Term Care: Clinical Care and Aging*, 27(7), e3–e5. <https://doi.org/10.25270/altc.2019.07.00079>

Sapsford, R., & Abbott, P. (2006). Trust, confidence and social environment in post-communist societies. *Communist and Post-Communist Studies*, 39(1), 59–71. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2005.12.003>

Sardo, D. R. L., Brugnoli, E., Gravino, P., & Loreto, V. (2024). *From Trust to Disagreement: Disentangling the interplay of Misinformation and Polarisation in the News Ecosystem*.

<https://api.semanticscholar.org/CorpusID:267068441>

Shore, J., Baek, J., Hong Kong University of Science and Technology, Dellarocas, C., & Boston University. (2018). Network Structure and Patterns of Information Diversity on Twitter. *MIS Quarterly*, 42(3), 849–872. <https://doi.org/10.25300/MISQ/2018/14558>

Siddiqui, T., & Gupta, S. (2022). Fake news and declining media trust during COVID 19 pandemic. *International journal of health sciences*, 8344–8356. <https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS3.7916>

Ślugoński, W., & Sowa, B. (2021). Disinformation as a threat to national security on the example of the COVID-19 pandemic. *Security and Defence Quarterly*, 35(3), 63–74. <https://doi.org/10.35467/sdq/138876>

Sprong, S., Jetten, J., Wang, Z., Peters, K., Mols, F., Verkuyten, M., Bastian, B., Ariyanto, A., Autin, F., Ayub, N., Badea, C., Besta, T., Butera, F., Costa-Lopes, R., Cui, L., Fantini, C., Finchilescu, G., Gaertner, L., Gollwitzer, M., ... Wohl, M. J. A. (2019). “Our Country Needs a Strong Leader Right Now”: Economic Inequality Enhances the Wish for a Strong Leader. *Psychological Science*, 30(11), 1625–1637. <https://doi.org/10.1177/0956797619875472>

Spurný, M. (2021). *Nový typ koronaviru – obavy, média a informace o něm – Naše společnost – speciál – prosinec 2020* (Zdraví, volný čas). CVVM SOÚ AV ČR. <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/zdravi-volny-cas/5345-novy-typ-koronaviru-obavy-media-a-informace-o-nem-nase-spolecnost-special-prosinec-2020>

Srole, L. (1956). Social Integration and Certain Corollaries: An Exploratory Study. *American Sociological Review*, 21(6), 709. <https://doi.org/10.2307/2088422>

Stukal, D., Sanovich, S., Bonneau, R., & Tucker, J. A. (2017). Detecting Bots on Russian Political Twitter. *Big Data*, 5(4), 310–324. <https://doi.org/10.1089/big.2017.0038>

Šálek, J. (2021). *Populismus politických stran v ČR: komparace ANO a SPD* [Bakalářská práce]. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta Olomouc. <https://theses.cz/id/zy2plp/>

Štětka, V., Mazák, J., & Vochocová, L. (2021). “Nobody Tells us what to Write about”: The Disinformation Media Ecosystem and its Consumers in the Czech Republic. *Javnost - The Public*, 28(1), 90–109. <https://doi.org/10.1080/13183222.2020.1841381>

Tahat, K., Salloum, S., Mansoori, A., Tahat, D., Habes, M., Shaalan, K., Naqbi, N., Attar, R. W., & Alghazo, E. (2023). Uncovering the Share Fake News on Social Media During Crisis. *2023 Tenth International Conference on Social Networks Analysis, Management and Security (SNAMS)*, 1–6. <https://doi.org/10.1109/SNAMS60348.2023.10375458>

Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information*, 13(2), 65–93. <https://doi.org/10.1177/053901847401300204>

Taraborelli, D. (2008). How the Web Is Changing the Way We Trust. In *Current Issues in Computing and Philosophy* (s. 194–204). P. Brey, A. Briggle & K. Waelbers (eds.).

Teymoori, A., Jetten, J., Bastian, B., Ariyanto, A., Autin, F., Ayub, N., Badea, C., Besta, T., Butera, F., Costa-Lopes, R., Cui, L., Fantini, C., Finchilescu, G., Gaertner, L., Gollwitzer, M., Gómez, Á., González, R., Hong, Y. Y., Jensen, D. H., ... Wohl, M. (2016). Revisiting the Measurement of Anomie. *PLOS ONE*, 11(7), e0158370. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0158370>

Theocharis, Y. (2011). Young people, political participation and online postmaterialism in Greece. *New Media & Society*, 13(2), 203–223. <https://doi.org/10.1177/1461444810370733>

Tsfati, Y., & Ariely, G. (2014). Individual and Contextual Correlates of Trust in Media Across 44 Countries. *Communication Research*, 41(6), 760–782. <https://doi.org/10.1177/0093650213485972>

Tsfati, Y., & Peri, Y. (2006). Mainstream Media Skepticism and Exposure to Sectorial and Extranational News Media: The Case of Israel. *Mass Communication and Society*, 9(2), 165–187. [https://doi.org/10.1207/s15327825mcs0902\\_3](https://doi.org/10.1207/s15327825mcs0902_3)

Tucker, J., Guess, A., Barbera, P., Vaccari, C., Siegel, A., Sanovich, S., Stukal, D., & Nyhan,

- B. (2018). Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3144139>
- Ugur-Cinar, M., Cinar, K., & Kose, T. (2020). How Does Education Affect Political Trust?: An Analysis of Moderating Factors. *Social Indicators Research*, *152*(2), 779–808. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02463-z>
- Uslaner, E. M. (2000). Producing and Consuming Trust. *Political Science Quarterly*, *115*(4), 569–590. <https://doi.org/10.2307/2657610>
- Uslaner, E. M. (2001). *The Moral Foundations of Trust* (1. vyd.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511614934>
- Valenzuela, S. (2013). Unpacking the Use of Social Media for Protest Behavior: The Roles of Information, Opinion Expression, and Activism. *American Behavioral Scientist*, *57*(7), 920–942. <https://doi.org/10.1177/0002764213479375>
- Valenzuela, S., Halpern, D., Katz, J. E., & Miranda, J. P. (2019). The Paradox of Participation Versus Misinformation: Social Media, Political Engagement, and the Spread of Misinformation. *Digital Journalism*, *7*(6), 802–823. <https://doi.org/10.1080/21670811.2019.1623701>
- Van Aelst, P., Strömbäck, J., Aalberg, T., Esser, F., De Vreese, C., Matthes, J., Hopmann, D., Salgado, S., Hubé, N., Stepińska, A., Papathanassopoulos, S., Berganza, R., Legnante, G., Reinemann, C., Sheafer, T., & Stanyer, J. (2017). Political communication in a high-choice media environment: A challenge for democracy? *Annals of the International Communication Association*, *41*(1), 3–27. <https://doi.org/10.1080/23808985.2017.1288551>
- van der Crujssen, C., de Haan, J., & Jansen, D.-J. (2016). Trust and Financial Crisis Experiences. *Social Indicators Research*, *127*(2), 577–600. <https://doi.org/10.1007/s11205-015-0984-8>
- van Prooijen, J.-W. (2017). Why Education Predicts Decreased Belief in Conspiracy Theories. *Applied Cognitive Psychology*, *31*(1), 50–58. <https://doi.org/10.1002/acp.3301>
- van Prooijen, J.-W., Krouwel, A. P. M., & Pollet, T. V. (2015). Political Extremism Predicts Belief in Conspiracy Theories. *Social Psychological and Personality Science*, *6*(5), 570–578. <https://doi.org/10.1177/1948550614567356>
- Vater, A., Moritz, S., & Roepke, S. (2018). Does a narcissism epidemic exist in modern western societies? Comparing narcissism and self-esteem in East and West Germany. *PLOS ONE*, *13*(1), e0188287. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0188287>
- Warner, P. (2008). Ordinal logistic regression. *Journal of Family Planning and Reproductive Health Care*, *34*(3), 169–170. <https://doi.org/10.1783/147118908784734945>
- White, K. M., Binder, M., Ledet, R., & Hofstetter, C. R. (2006). Information, Misinformation, and Political Participation. *American Review of Politics*, *27*, 71–90. <https://doi.org/10.15763/issn.2374-7781.2006.27.0.71-90>
- Wilson, S., Leong, P. P. Y., Nge, C., & Hong, N. M. (2011). Trust and credibility of urban youth on online news media. *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication*, *27*. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:56463426>
- Wolák, R. (2017). *Mediální výchova v ČR: k zavádění nového tématu do vzdělávacího systému* [Rigorózní práce, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií]. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/31208>
- Wongbiasaj, S. (2003). Media Literacy and Language Teaching. *rEFLECTIONS*, *5*, 10–17. <https://doi.org/10.61508/refl.v5i0.114326>
- Yamamoto, M., Lee, T.-T., & Ran, W. (2016). Media Trust in a Community Context: A Multilevel Analysis of Individual- and Prefecture-Level Sources of Media Trust in Japan. *Communication Research*, *43*(1), 131–154. <https://doi.org/10.1177/0093650214565894>
- Zak, P. J., & Knack, S. (2001). Trust and Growth. *The Economic Journal*, *111*(470), 295–321. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00609>
- Zimmermann, F., & Kohring, M. (2020). Mistrust, Disinforming News, and Vote Choice: A

Panel Survey on the Origins and Consequences of Believing Disinformation in the 2017 German Parliamentary Election. *Political Communication*, 37(2), 215–237.

<https://doi.org/10.1080/10584609.2019.1686095>

Zuiderveen Borgesius, F. J., Trilling, D., Möller, J., Bodó, B., De Vreese, C. H., & Helberger, N. (2016). Should we worry about filter bubbles? *Internet Policy Review*, 5(1).

<https://doi.org/10.14763/2016.1.401>

# Příloha č.1

## Rozepsané tabulky Lineární regrese

Tabulka 1

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	Sig.
		B	Std. Error	Beta	
1	(Constant)	2.340	.179		<.001
	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Věřím ve společnost, vzájemnou solidaritu a lidství	-.091	.031	-.102	.004
	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Společnost jako taková neexistuje, existují jen jedinci, kteří se mají postarat o sebe a svou rodinu	.257	.028	.301	<.001
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Jednotu se spoluobčany této země	.042	.031	.047	.176
2	(Constant)	2.757	.200		<.001
	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Věřím ve společnost, vzájemnou solidaritu a lidství	-.033	.031	-.037	.282

	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Společnost jako taková neexistuje, existují jen jedinci, kteří se mají postarat o sebe a svou rodinu	.228	.027	.267	<.001
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Jednotu se spoluobčany této země	.093	.032	.103	.003
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Solidaritu ostatních zemí vůči České republice	-.246	.030	-.280	<.001
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Nepřátelství některých zemí vůči České republice	.090	.028	.102	.001
3	(Constant)	1.794	.328		<.001
	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Věřím ve společnost, vzájemnou solidaritu a lidství	-.041	.030	-.045	.180
	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Společnost jako taková neexistuje, existují jen jedinci, kteří se mají postarat o sebe a svou rodinu	.238	.027	.279	<.001
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Jednotu se spoluobčany této země	.090	.031	.100	.004

	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Solidaritu ostatních zemí vůči České republice	-.244	.029	-.278	<.001
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Nepřátelství některých zemí vůči České republice	.088	.028	.099	.002
	Index_postmat	.223	.050	.148	<.001
	Index_mat	-.018	.052	-.011	.731
4	(Constant)	1.403	.337		<.001
	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Věřím ve společnost, vzájemnou solidaritu a lidství	-.044	.030	-.049	.148
	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Společnost jako taková neexistuje, existují jen jedinci, kteří se mají postarat o sebe a svou rodinu	.229	.027	.269	<.001
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Jednotu se spoluobčany této země	.092	.031	.102	.003
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Solidaritu ostatních zemí vůči České republice	-.231	.029	-.263	<.001
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Nepřátelství některých zemí vůči České republice	.083	.028	.094	.003
	Index_postmat	.244	.050	.161	<.001
	Index_mat	-.041	.051	-.027	.425

	PK. Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně?   O politice toho vím málo.	.111	.026	.133	<.001
5	(Constant)	4.132	.357		<.001
	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Věřím ve společnost, vzájemnou solidaritu a lidství	.027	.028	.030	.331
	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Společnost jako taková neexistuje, existují jen jedinci, kteří se mají postarat o sebe a svou rodinu	.180	.024	.211	<.001
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Jednotu se spoluobčany této země	.076	.028	.085	.006
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Solidaritu ostatních zemí vůči České republice	-.149	.027	-.169	<.001
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Nepřátelství některých zemí vůči České republice	.056	.025	.063	.022
	Index_postmat	.146	.046	.096	.002
	Index_mat	.015	.048	.009	.761
	PK. Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně?   O politice toho vím málo.	.087	.023	.105	<.001
	Index duvery policii, vedcum a zdravotnictvi.	-.447	.075	-.189	<.001
	D3. Jakou důvěru v naši zemi máte k ...?   vládě	-.380	.052	-.218	<.001



	D3. Jakou důvěru v naši zemi máte k ...?   veřejnoprávním médiím, jako je Česká televize a Český rozhlas	-.416	.047	-.274	<.001
	Index_obec	.045	.021	.066	.030
6	(Constant)	3.937	.363		<.001
	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Věřím ve společnost, vzájemnou solidaritu a lidství	.030	.027	.034	.263
	A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:   Společnost jako taková neexistuje, existují jen jedinci, kteří se mají postarat o sebe a svou rodinu	.159	.023	.186	<.001
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Jednotu se spoluobčany této země	.062	.027	.069	.022
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Solidaritu ostatních zemí vůči České republice	-.134	.026	-.153	<.001
	INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil(a):   Nepřátelství některých zemí vůči České republice	.047	.024	.052	.052
	Index_postmat	.156	.045	.103	<.001
	Index_mat	.017	.046	.011	.720
	PK. Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně?   O politice toho vím málo.	.074	.022	.089	<.001
	Index duvery policii, vedcum a zdravotnictvi.	-.358	.073	-.152	<.001

D3. Jakou důvěru v naši zemi máte k ...?   vládě	-.337	.052	-.194	<.001
D3. Jakou důvěru v naši zemi máte k ...?   veřejnoprávním médiím, jako je Česká televize a Český rozhlas	-.351	.048	-.231	<.001
Index_obec	.044	.020	.064	.033
Míra vlivu sociálních vztahů na názor	-.069	.047	-.044	.141
Míra vlivu institucí na názor	-.306	.059	-.179	<.001
Míra vlivu alternativních zdrojů na názor	.399	.055	.219	<.001

## Příloha č.2

### **Dotazník**

S01V2. Pohlaví respondenta

- 1) Muž 2) Žena

S02V2. Kolik je Vám let?

.....

S03V2. Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?

- 1) Základní nebo neukončené základní
- 2) Vyučení/ střední škola bez maturity
- 3) Středoškolské s maturitou
- 4) Vyšší odborné (DiS), absolutorium konzervatoře
- 5) Vysokoškolské – bakalářské
- 6) Vysokoškolské – magisterské a vyšší

S05V2. Ve kterém kraji bydlíte (nemusí se jednat o trvalé bydliště)?

Praha

Středočeský

Jihočeský

Plzeňský

Karlovarský

Ústecký

Liberecký

Královéhradecký

Pardubický

Vysočina

Jihomoravský

Olomoucký

Zlínský

Moravskoslezský

S06V2. Jaká je velikost Vašeho místa bydliště?

- 1) do 999 obyvatel
- 2) 1.000-4.999 obyvatel
- 3) 5.000-19.999 obyvatel
- 4) 20.000-99.999 obyvatel
- 5) 100.000 nebo více obyvatel

S07V2. V jaké obci bydlíte?

Výběr ze seznamu.....

S10V2. Jaký je Váš pracovní status?

zaměstnanec

OSVČ / podnikatel bez zaměstnanců

OSVČ / podnikatel se zaměstnanci

student VŠ

student jiného stupně (např. SŠ, nástavba)

nezaměstnaný

pracující důchodce

nepracující důchodce (invalidní, starobní)

na rodičovské/mateřské dovolené, v domácnosti

jiný

RES. Jedním z nejčastěji užívaných slov je dnes „respirátor“. Co pro Vás respirátor znamená?

Co symbolizuje? Vypište prosím dvě odpovědi, které Vás jako první napadnou:

1.....

2.....

CO. Lidé mají různý názor na to, jak v této fázi pandemie postupovat. Odpovězte prosím, jaký je váš názor, zda život v naší zemi spíše rozvolnit nebo ještě více zpřísnit omezení:

1 ZCELA ROZVOLNIT (zcela otevřít školy, obchody, restaurace, fitka)

2 Více rozvolnit

- 3 Trošku rozvolnit
  - 4 Omezení jsou nyní tak akorát
  - 5 Ještě trošku zpřísnit
  - 6 Více zpřísnit
  - 7 URČITĚ VÍCE ZPŘÍSNIT
- (zpřísnit zákaz vycházení, kontrolu, pokuty).

SZ. Hodně se debatuje o tom, co by mělo mít v době pandemie přednost: svoboda občanů nebo ochrana zdraví? Co by mělo mít nejvyšší prioritu podle vás?

- 1 Svoboda
- 2
- 3 Obě jsou stejně důležité
- 4
- 5 Zdraví

FU. Myslíte si, že se naše země dostane z této krize vážně zraněná nebo silně posílená?

- 1 Vážně zraněná
- 2 Ani, ani
- 3 Silně posílená

C2. Jak moc se obáváte, že Vy, či ti, co máte rád/a, onemocní COVIDem-19 a budou trpět?

C3. Jak moc se obáváte, že Vy, či ti, co máte rád/a, budou trpět hospodářskou recesí, která bude následovat po koronové krizi?

- 1 Velice se bojím
- 2 Docela se bojím
- 3 Ani se nebojím, ani bojím
- 4 Moc se nebojím
- 5 Vůbec se nebojím

Vk. Jak dobře si myslíte, že naše vláda koronovou krizi zvládá?

- 1 Velmi špatně
- 2 Poměrně špatně

- 3 Ani, ani
- 4 Poměrně dobře
- 5 Velmi dobře

C4. Do jaké míry ovlivnila pandemie Váš život?

Shodou okolností se mi za pandemie daří lépe, než kdyby nebyla (než před ní)

Pandemie kvalitu mého života významně neovlivnila

Pandemie mi život sice ztížila, ale ne příliš

Pandemie mi ničí život

Pandemie je pro mne osobně katastrofa, zničila mi život

C5. Do jaké míry prosím souhlasíte či nesouhlasíte s následujícími výroky:

1 Rozhodně nesouhlasím

2 Spíše nesouhlasím

3 Spíše souhlasím

4 Rozhodně souhlasím

1 S životem v podmínkách pandemie jsem se vyrovnal/a velice dobře

2 Unavuje mne hledat informace o aktuálních protipandemických nařízeních a dodržovat je.

O1. Jak často vás v posledních 14 dnech obtěžovaly obavy, kterých se nešlo zbavit?

1 Vůbec ne

2 Několik dnů

3 Většinu dnů

4 Skoro každý den

INT. Jak silně jste v posledních 14 dnech pocítil/a

- a) Jednotu se spoluobčany této země
- b) Solidaritu ostatních zemí vůči České republice
- c) Nepřátelství některých zemí vůči České republice

1 Vůbec ne, ani trochu

2

3

4

5

6

7 Velice intenzivně

H1. Pomáháte mimo náplň své práce v době koronavirové pandemie dobrovolně nějak lidem, kteří nejsou z Vaší rodiny?

Ano

Ne

H2. Vypište prosím, jakým způsobem pomáháte (mimo rodinu)?

.....

H3. Kolik hodin přibližně jste se této pomoci věnoval(a) uplynulý měsíc?

Celkem zhruba: \_\_\_ hodin za uplynulý měsíc

H4. Věnoval/a jste nějaký věcný či finanční dar někomu mimo Vaši rodinu v souvislosti s pandemií v uplynulém půl roce?

Ne 2. Drobný dar 3. Něco hodnotnějšího

B1. Jak pečlivě dodržujete pokyny k chování během pandemie koronaviru (usilovné mytí rukou, nošení roušky/respirátoru, dodržování vzdálenosti, atd.)?

B2. Jak moc opatrně zacházíte s rouškou či respirátorem? Jak pečlivě je skladujete, sledujete jejich stav a stáří, měníte, udržujete v čistotě apod.?

1. důsledněji než ostatní lidé

2. srovnatelně jako ostatní lidé

3. spíše méně důsledně než ostatní lidé

#### 4. méně důsledně než ostatní lidé

A1. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:

1 Vůbec Nesouhlasím

2

3

4

5

6

7 Zcela souhlasím

CZ. Jak moc se obáváte, že je Česká republika ohrožena

a) ...epidemiemi nakažlivých nemocí

b) ...klimatickou změnou, globálním oteplováním

c) ...imigranty z cizích zemí

d) ...nejednotou, rozdělením společnosti

1 Vůbec nemám obavy

2

3

4

5

6

7 Mám skutečně velké obavy

D1. Obecně vzato, řekl/a byste, že se většině lidí dá důvěřovat, nebo že člověk nemůže být při jednání s lidmi nikdy dost opatrný?

1 Člověk nemůže být nikdy dost opatrný

2

3

4

5

6



7

8

9

10 Většině lidí se dá důvěřovat

D2. Řekl/a byste, že se většina lidí snaží pomáhat druhým, nebo že se většinou starají o sebe?

1 Lidé se většinou starají o sebe

2

3

4

5

6

7

8

9

10 Lidé se většinou snaží pomáhat

D3. Jakou důvěru v naší zemi máte k:

1 Vůbec žádnou důvěru

2 Malou důvěru

3 Poměrně velkou důvěru

4 Velkou důvěru

a)... vládě

b) ... zdravotnictví

c)... policii

c)... vědcům

e)... veřejnoprávním médiím, jako je Česká televize a Český rozhlas

G1. Jak důležité je ve Vašem životě náboženství?

1 Vůbec není důležité

2

3

#### 4 Velmi důležité

P1. Následující vlastnosti mohou nebo nemusí vystihovat Vaši osobnost. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení. Považujete se za někoho, kdo...

d) ...kdo je uvolněný, dobře zvládá stres

k) ...kdo je schopný vypořádat se s čímkoliv, co přijde

m) ....kdo je schopný dobře reagovat na změny

...kdo riskuje, aby dodal svému životu vzrušení.

...kdo se rozhoduje bez přemýšlení, pod vlivem okamžiku.

...kdo když ví, že je třeba udělat nějakou práci, je schopen odolat pokušením.

...kdo je se svým životem spokojený/á

1 Zcela nesouhlasím

2 Spíše nesouhlasím

3 Ani nesouhlasím ani souhlasím

4 Spíše souhlasím

5 Zcela souhlasím

Dem. Jak je pro vás důležité žít v zemi, ve které se vládne demokraticky?

1 Není to vůbec důležité

2

3

4

5

6

7

8

9 10 Mimořádně důležité

POST. Někdy se diskutuje o tom, jaké by měly být na příští desetiletí cíle této země. Jaké priority byste do budoucna pro tuto zemi vytyčil/a Vy? Do jaké míry souhlasíte, aby se národní prioritou stalo:

- a) Udržovat pořádek v zemi
- b) Dávat lidem větší slovo v politice
- c) Bojovat proti rostoucím cenám
- d) Chránit svobodu projevu

- 1 silně nesouhlasím
- 2 středně nesouhlasím
- 3 trochu nesouhlasím
- 4 trochu souhlasím
- 5 středně souhlasím
- 6 silně souhlasím

LP. V politice se hovoří o “levici” a “pravici”. Kam byste zařadil/a své názory na této škále?

- 1 Levice
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11 Pravice

E1. Kdyby se dnes konaly volby do Poslanecké sněmovny ČR, jakou politickou stranu (kdyby kandidovaly každá za sebe) byste nejspíše volil/a?

ANO

ODS

Piráti

SPD – Tomio Okamura

ČSSD

KSČM  
KDU-ČSL  
TOP 09  
STAN  
Svobodní  
Zelení  
Trikolóra

96. Jinou stranu

97. Voleb bych se nezúčastnil(a)

98. Nechci odpovídat

PK. Lidé se liší svými názory na život ve společnosti. Jak moc souhlasíte s následujícími výroky Vy osobně?

- a) O politice toho vím málo.
- b) Dobrá vláda se postará, aby lidé dodržovali zákony, ač jsou dobré či špatné.
- c) Lidé by měli mít úctu ke státu a k vládě bez ohledu na to, co dělá.
- d) Lidé by si měli hledět svého a nechat stát a vládu, aby dělaly, co mají.
- e) Politiky se aktivně účastním, zvláště když jde o důležité věci anebo když se mne něco přímo týká.
- f) Rád/a se angažuji v politice, třeba i účastí v pokojné demonstraci za něco, v co věřím.
- g) Bez politických stran nemůže existovat stát a vláda, které by představovaly zájmy lidí.
- h) Zákony a politika by měly být výsledkem rozhodování co největšího počtu lidí zapojených do politického života.
- Ch) Zákony, ke kterým se dospělo s podporou většiny lidí, by měly být dodržovány.
- I) Když jdete do politiky, stáváte se součástí podvodného systému a pomáháte zkorumpovaným politikům.
- j) Když pomyslím na stát a vládu, tak buď dostanu zlost, nebo upadnu do deprese.
- k) Politika u nás je nemorální fraška odporující zdravému rozumu.
- l) Opozice by měla v této těžké době být zticha a nechat vládu pracovat.
- m) Vláda má při pandemii dělat účinná, rázná rozhodnutí a ne zkoumat, zda náhodou nejsou v rozporu s nějakým zákonem nebo částí ústavy, které platí za normálních okolností.

- n) Pokud si většina občanů nepřeje v naší zemi nějakou menšinu, měla by tato menšina poslechnout a odejít.
- o) Menšiny v naší zemi by si neměly příliš vyskakovat, protože v naší zemi rozhoduje většina.
- p) V naší společnosti by se měla respektovat práva menšin.

MY. Zkuste prosím odhadnout, jak velký vliv na to, co si myslíte o pandemii, mají:

Premiér a ministři

Mí přátelé či kolegové

Mně sympatické populární osobnosti (celebrity)

Neoficiální stránky na internetu

Můj oblíbený politik

Mí příbuzní

Můj partner/partnerka

Český rozhlas, česká televize - veřejnoprávní média

Známí lékaři, vědci vystupující na veřejnosti

1 Vůbec mne neovlivňuje

2 Velmi málo

3 Trochu

4 Docela dost

5 Rozhodujícím způsobem mne ovlivňuje

HX1. Sociální sítě jsou plné zpráv o tom, že koronavirová pandemie je výmysl, hoax a že nařízené omezení pohybu (lockdown) je přehnaná hysterická reakce. Věříte takovým zprávám?

1 Ano, takovým zprávám věřím.

2 Ne, takovým zprávám nevěřím.

HX2. Lidé u nás i ve světě říkají o pandemii a COVIDu různé věci. Se kterými z následujících výroků souhlasíte? ROTACE POLOŽEK

1 Vůbec nesouhlasím

- 2
- 3
- 4
- 5
- 6

7 Zcela souhlasím

- a) Pokud jde o riziko nákazy COVIDem, jakákoli rouška je lepší než žádná rouška.
- b) Člověk, který sám příznaky COVIDu nemá, nemůže nakazit druhé.
- c) Onemocnění COVID-19 není o nic nebezpečnější než běžná chřipka.
- d) Když se chce někdo chránit, ať se chrání, ale nemá právo nařizovat ostatním, aby respirátor nosili oni.
- e) Nedivím se, že lidé veřejně demonstrují proti omezením, jako je nucené nošení respirátorů a zavírání obchodů, v mnohém s nimi souhlasím.
- f) Očkování proti COVIDu (vakcínou dle vlastní volby) by mělo být povinné.
- g) Očkovací vakcíny proti COVIDu byly vyrobeny ve spěchu, a tak budou mít vážné nežádoucí účinky, které se projeví až v budoucnosti.
- h) Reportéři, vědci a vláda nám plánovitě tají důležité informace o COVIDu-19.
- ch) Očkovací vakcíny nejsou nijak prospěšné, jen přinášejí skvělé zisky velkým farmaceutickým firmám.
- i) Velké firmy tají, že COVID lze léčit levnými tradičními přírodními prostředky.
- j) Bill Gates sponzoruje vakcíny proti COVID-19, aby jimi rozšířil čipy do lidí.
- k) Pandémie COVID-19 je do značné míry ovlivněná postupným rozšiřováním mobilní 5G sítě.
- l) Pandemie COVID-19 je uměle vyvolaná za účelem šíření strachu a následné kontroly obyvatelstva.
- m) Lidé se k sobě nyní v době krize chovají hůře než před pandemií.

Sociodemografie II.

S08V2. Kolik ve Vaší domácnosti žije osob (včetně Vás)?:

Osob mladších 15 let: ....

Osob ve věku 15 – 17 let: ....

Osob ve věku 18 let a více: ....

S09V2. Jaký je Váš současný rodinný stav:

Svobodný/á, nežiji s partnerem/partnerkou

Svobodný/á, žiji s partnerem/partnerkou v nesezdaném soužití

Ženatý/vdaná, registrované partnerství

Rozvedený/á

Ovdovělý/á

S11V2. Do které z následujících kategorií byste zařadil(a) Váš průměrný OSOBNÍ ČISTÝ MĚSÍČNÍ PŘÍJEM? Započítejte do něj všechny typy příjmů (včetně důchodů, dávek, atp.).

1) bez příjmu

2) do 4.000 Kč

3) 4.001 - 6.000 Kč

4) 6.001 - 8.000 Kč

5) 8.001 - 10.000 Kč

6) 10.001 - 12.500 Kč

7) 12.501 - 15.000 Kč

8) 15.001 - 17.500 Kč

9) 17.501 - 20.000 Kč

10) 20.001 - 25.000 Kč

11) 25.001 - 30.000 Kč

12) 30.001 - 40.000 Kč

13) 40.001 - 50.000 Kč

14) 50.001 - 75.000 Kč

15) 75.001 - 100.000 Kč